

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Hayriye ORHAN

APARTMANLAŞMA SÜRECİ VE GÜNDELİK HAYATTA YENİ SOSYALLİKLER:
ANTALYA İLİ YENİDOĞAN VE AHATLI MAHALLELERİ ÖRNEĞİ

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Hayriye ORHAN

APARTMANLAŞMA SÜRECİ VE GÜNDELİK HAYATTA YENİ SOSYALLİKLER:
ANTALYA İLİ YENİDOĞAN VE AHATLI MAHALLELERİ ÖRNEĞİ

Danışman

Doç. Dr. Elife KART

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Hayriye ORHAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Nurşen ADAK (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç Dr. Elife KART (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Cihad ÖZSÖZ (İmza)

Tez Başlığı: “Apartmanlaşma Süreci ve Gündelik Hayatta Yeni Sosyallikler: Antalya İli Yenidoğan ve Ahatlı Mahalleleri Örneği”

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 20/05/2019

Mezuniyet Tarihi : 27/06/2019

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Apartmanlaşma Süreci ve Gündelik Hayatta Yeni Sosyallikler: Antalya İli Yenidoğan ve Ahatlı Mahalleleri Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Hayriye ORHAN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Hayriye ORHAN
Öğrenci Numarası	20145223010
Enstitü Ana Bilim Dalı	Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Elife KART
Tez Başlığı	Apartmanlaşma Süreci ve Gündelik Hayatta Yeni Sosyallikler: Antalya İli Yenidoğan ve Ahatlı Mahalleleri Örneği
Turnitin Ödev Numarası	1144567194

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 146 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 17/06/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 9

alıntılar dahil % 18'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelerle sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

18/06/2019

Danışman
Doç. Dr. Elife KART

İÇİNDEKİLER

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	i
KISALTMALAR LİSTESİ	ii
ÖZET	iii
SUMMARY	iv
ÖNSÖZ	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM MEKÂNIN YENİDEN ÜRETİMİ

1.1. Kent, Kentleşme Kavramları ve Köyden Kente Göç Süreci	4
1.2. Kentsel Mekân Kavramı ve Mekânın Yeniden Üretimi	8
1.2.1. Mekânın Üretimi: Enformel Bir Konut Mekânı Olarak Gecekondu Kavramı ve Gecekondulaşma Süreci	12
1.2.2. Mekânın Yeniden Üretimi: Formel Bir Konut Mekânı Olarak Apartman Kavramı ve Apartmanlaşma Süreci	16

İKİNCİ BÖLÜM MEKÂN VE GÜNDELİK HAYAT

2.1. Gündelik Hayat Kavramı	24
2.2. Gündelik Hayatta Etkileşim Biçimleri ve Yeni Sosyallikler	25
2.3. Apartmanda Gündelik Yaşam ve Tüketim	28
2.4. Tüketim Eksenli Yeni Hayat Tarzları ve Yeni Sosyallikler	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULARIN ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Sorunsallıkları, Konusu ve Amacı	36
3.2. Araştırmanın Örnekleme ve Önemi	37
3.3. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Teknikleri	38
3.4. Araştırma Bulguları ve Analizi	40
3.4.1. Köyden Kente Göç Nedenleri ve Göç Süreci	40
3.4.1.1. Kente Göç Etme Nedenleri; “Kırın İticiliği”, “Kentın Çekiciliği”, “Kır-kent Geçişliliği”	40

3.4.1.2. Mekân Seçimi: Yenidoğan ve Ahatlı Mahallelerinin Tercih Edilme Nedenleri	48
3.4.2. Gecekondulaşma Süreci	50
3.4.2.1. Arsa / Gecekondu Edinim Süreçleri	51
3.4.2.2. Gecekondu Enformel İlişkiler ve Dayanışma Biçimleri	54
3.4.2.3. (Formel/Enformel) İş Piyasasına İçerilme Biçimleri ve Gündelik Yaşam Pratikleri	55
3.4.3. Apartmanlaşma Süreci.....	59
3.4.3.1. Apartmanlaşmaya Doğru: Tapuların Alınması Süreci.....	60
3.4.3.2. Apartmana Geçiş Süreci, Nedenleri ve Apartmana Yüklenen Anlamlar	61
3.4.3.3. Müteahhitle Kurulan İlişki ve Apartmanların Yapım Süreci.....	65
3.4.4. Apartmana Geçiş Süreci: Karşılaşmalar ve Yeni Sosyallikler	68
3.4.4.1. Apartmana Geçiş: Mekânda Karşılaşma ve Etkileşimin Değişen Doğası	68
3.4.4.1.2. Mekânda Akışkanlık, Karşılaşma ve Aidiyet Duygusu	79
3.4.4.1.4. Eski ve Yeninin Karşılaşması	85
3.4.4.2. Gündelik Hayat: Tüketim Örüntüleri ve Yaşam Biçimleri.....	87
3.4.4.2.1. Apartmanda Gündelik Yaşam ve Apartman Kültürü.....	88
3.4.4.2.2. Gündelik Yaşam Pratikleri: Kabul Günleri Etkinlikleri.....	90
3.4.4.3. Tüketimin Mekânda Görünümü.....	92
3.4.4.3.1. Tüketim Temelli Yeni Yaşam Biçimleri: Gösterişçilik ve Eşya Yarıştırma ...	92
SONUÇ	99
KAYNAKÇA.....	107
EK 1- KATILIMCI PROFİLİ.....	117
EK 2 – MAHALLELERE İLİŞKİN HABERLER.....	119
EK 3- MAHALLELERE AİT FOTOĞRAFLAR	126
Ö Z G E Ç M İ Ş	135

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. Bir gecekondlu sakininin arşivinden, Ahatlı ve Yenidoğan mahallelerinin henüz oluşmaya başladığı yıllara ait bir fotoğraf.....	126
Fotoğraf 2. Ahatlı Mahallesi’nde okul alanında yer aldığı için yıkımı bekleyen bir gecekondlu	126
Fotoğraf 3. Ahatlı Mahallesi’nde apartmanlaşma sürecinin başladığı yıllara ait gecekondlu ve apartmanlar	127
Fotoğraf 4. Yenidoğan Mahallesi’nden bir gecekondlu ve yapımı devam eden bir apartman inşaatı.....	127
Fotoğraf 5. Ahatlı Mahallesi’nden gecekondular	128
Fotoğraf 6. Yenidoğan Mahallesi’nde apartmanlaşma öncesinden bir giyim dükkânı	128
Fotoğraf 7. Ahatlı Mahallesi’nin gecekondlu dönemini yansıtan bir fotoğraf.....	129
Fotoğraf 8. Yenidoğan Mahallesi’nin gecekondlu dönemini yansıtan bir fotoğraf.....	129
Fotoğraf 9. Yenidoğan Mahallesi’nde henüz apartmanlaşmanın başladığı yıllara ait bir dükkân ve mahallenin genel görünüşü	130
Fotoğraf 10. Yenidoğan Mahallesi’nde bir apartman ve apartmanlaşma sonrası mahallede açılan bir süpermarket	130
Fotoğraf 11. Apartmanlaşma sonrası Yenidoğan Mahallesi’nin son hâlini yansıtan bir sokak görünümü.....	131
Fotoğraf 12. Ahatlı Mahallesi’nin apartmanlaşma sonrası hâlini yansıtan bir görsel.....	131
Fotoğraf 13. Ahatlı Mahallesi’nde henüz yapımı devam eden bir apartman inşaatı.....	132
Fotoğraf 14. Yenidoğan Mahallesi’nde bir apartmandan görünüm	132
Fotoğraf 15. Ahatlı Mahallesi’nde gecekondlu döneminden beri varlık gösteren bir bakkalın apartmanlaşma sonrası markete dönüşen son hâli	133
Fotoğraf 16. Ahatlı Mahallesi’nde kısa bir süre sonra yerine apartman yapılacağı söylenen bir gecekondlu ve içinde yaşayan sakinlerinin yaşantısını yansıtan bir görsel.....	133
Fotoğraf 17. Apartmanlaşmayla birlikte mahallede sayıları her geçen gün artan süpermarketler ve bunlardan birinin daha açılacağını gösteren pankart	134

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
A.Ş.	Anonim Şirketi
AVM	Alışveriş Merkezi
TOKİ	Toplu Konut İdaresi

ÖZET

İnsanların ihtiyaçlarına, isteklerine, kapasitelerine ve güçlerine göre inşa edilen yapı ya da oluşturulmuş yaşam mekânları olarak kentler, her türlü ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlerin yaratıcısı durumundadır ve ayrıca bu değişikliklerden kendisi de etkilenmektedir. Kentlerde yapılan mekânsal düzenlemeler, orada yaşayanların gündelik yaşamlarını, birbirleriyle olan toplumsal ilişkilerini, etkileşimlerini, yaşam biçimlerini ve tüketim örüntülerini de etkilemekte, onların yeniden düzenlenmesine yol açmaktadır. Bu anlamda mekân, sürekli olarak biçim değiştiren, dönüşen ve dönüştüren yani “akışkan” bir oluşum olup kendisi değişip dönüşürken toplumsal alanı da bu sürece dahil ederek “yeni sosyalliklerin” oluşmasına yol açar. Günümüzde kentsel dönüşüm uygulamalarıyla ifade edilen “mekânın yeniden üretimi” süreci, özellikle gecekondu mahallelerinde kendisini göstermektedir. Bu anlamda gecekondu mahalleleri giderek apartmanlaşmaktadır. Buradan hareketle, bu çalışmanın amacı, gecekondu apartmana geçişi deneyimleyen bireylerin gündelik yaşam pratiklerini sosyal ilişkileri ve tüketim eğilimleri üzerindeki değişimler üzerinden anlamaya çalışmaktır. Çalışmada Antalya’nın Kepez ilçesi sınırları içinde yer alan ve birkaç yıl öncesine kadar gecekondu mahalleleri olarak bilinen Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinin geçirdiği apartmanlaşma deneyiminin, orada yaşayanların sosyal ilişkileri, yaşam tarzları ve tüketim eğilimleri üzerinde yarattığı değişimler, her iki mahallede yaşayanlarla yapılan derinlemesine görüşmeler ve katılımlı/katılımsız gözlemlerle elde edilen verilerin belirli temalar çerçevesinde analiz edilmesiyle ele alınmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kent, kentsel dönüşüm, apartmanlaşma, mekân, gündelik hayat, yeni sosyallikler, tüketim

SUMMARY

APARTMENTALIZATION PROCESS AND NEW SOCIALITIES IN EVERYDAY LIFE: THE CASE OF ANTALYA- YENİDOĞAN AND AHATLI NEIGHBORHOODS

Cities as living spaces and constructions built in accordance with the power, capacity, demands and needs of people create any kinds of economic, social and cultural changes and are influenced by those changes, as well. The spatial organization of cities have significant impacts on human beings' social relations, interactions, living styles and consumption patterns which are parts of their everyday lives. Space is fluid in this respect which is continuously changed and transformed into anything and prepare a potential for “new socialites” by including the social space within this dynamic process. The reproduction of space which is exemplified by urban transformation practices has appeared in the district of shanty houses. Shanty houses are in the process of construction of apartment houses. From this point of view, the aim of this study is to discuss the changes related to everyday life practices, social relations and consumption patterns of individuals who have experienced moving into apartment houses from shanty houses. Two neighborhoods named Yenidoğan and Ahatlı known as gecekondü districts (informal settlements) until recently in Antalya/Kepez are analyzed in this study. In-depth interviews are conducted with these neighborhood dwellers in order to understand their changing life styles, social relations and consumption patterns with construction of apartment houses.

Keywords: City, urban transformation, construction of apartment houses, space, everyday life, new socialities, consumption

ÖNSÖZ

Kentlerin her geçen gün artan etkinlikleri dolayısıyla insan ihtiyaçlarına yönelik olarak birtakım mekânsal düzenlemeler yapılması gerekliliği doğmaktadır. Kentsel dönüşüm uygulamaları ile ifade edilen bu mekânsal düzenlemeler, mekânı sadece fiziksel anlamda bir değişikliğe uğratmaz aynı zamanda orada yaşayanların gündelik yaşamlarını da etkiler. Gündelik hayatı oluşturan sosyal ilişkiler, yaşam tarzları ve hatta tüketim eğilimleri bu bağlamda değişime uğrayabilmektedir. Bu anlamda bu tez çalışması, öncesinde gecekondular mahalleleri olarak varlık gösterirken, bugün kentsel dönüşüm uygulamaları çerçevesinde apartmanlaşma deneyimini yaşayan Antalya'nın Kepez ilçesi sınırları içindeki Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinde yaşayanların apartmanlaşma sonrası gündelik yaşamlarındaki değişimleri yeni sosyallikler bağlamında ortaya koymaya çalışmaktadır. Çalışma, nitel yaklaşımla ele alınmış, her iki mahallede saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Saha araştırması kapsamında mahalle sakinleriyle derinlemesine görüşmeler ve bir odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiş, katılımlı ve katılımsız gözlemler yapılmıştır. Aynı zamanda araştırma, mahallede çekilen fotoğraflarla görsel olarak da desteklenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmamın ortaya çıkması sürecinde başından itibaren her daim büyük bir sabır ve özveriyle bana yol gösteren değerli hocam Doç. Dr. Elife KART başta olmak üzere, bu süreçte bana maddi ve manevi her türlü desteği sağlayan aileme, yanımda olduklarını hissettiren arkadaşlarıma, Yenidoğan ve Ahatlı mahalleleri sakinlerine çok teşekkür ederim.

Hayriye ORHAN

Antalya, 2019

GİRİŞ

Birbirlerinden farklılıkları olan toplumun her bir üyesinin kendisinden bir parça bulabildiği (Şentürk, 2016: 77), “tarımsal olmayan üretim yapılan ve tüm üretimin denetlendiği, dağıtımın koordine edildiği, belirli teknolojinin beraberinde getirdiği, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış” (Tekeli, 2011: 20); insanların ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulmuş yaşam mekânları olarak kentler, hem her türlü ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler yaratır hem de bu değişimlerden kendisi de etkilenir. Kentlerin mekânsal düzenlemeleri, orada yaşayan insanların gündelik yaşamlarının birer parçası olan toplumsal ilişkileri, etkileşimleri, yaşam biçimleri ve tüketim örüntüleri üzerinde de önemli etkiler yaratmakta, onları yeniden düzenlemekte/üretmektedir. Bu anlamda mekân, sürekli olarak biçim değiştiren, dönüşen/dönüştüren, “akışkan” bir oluşumdur ve kendisiyle birlikte toplumsal alanı da bu dinamik sürece dâhil ederek “yeni sosyalliklere” zemin hazırlar. Buradan hareketle, mekânın sadece coğrafya, mimari ya da şehir planlamanın analiz nesnesi olmadığını, sosyolojinin de ilgi alanına girdiğini kabul etmek gerekir. Zira mekân ve toplum arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur.

Dinamik bir kavram olarak mekân, üzerinde çok sayıda ve türde göç sürecinin yaşandığı bir sahne olma özelliği gösterir. Ekonomisi gelişmekte olan sanayileşmiş toplumlarda kırsal alanlarda yaşayanlar, buraları terk ederek kentlere göç etmişlerdir. Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren kentler, kırsal alanlardan aldıkları göçlerle olağanüstü bir nüfus artışına tanık olmuşlardır. Kente gelenler, en temel gereksinimlerinden biri olan barınma ihtiyaçlarını kendilerine ait olmayan ve çoğunlukla yaşam için elverişsiz koşullar barındıran kamu arazileri üzerinde kendi çabaları ile gecekondular inşa ederek gidermeye çalışmışlar ve kentler bu yolla “gecekondulaşma” sürecinin yaşandığı mekânlar olarak varlık kazanmışlardır. Türkiye’nin kentleşme deneyimini anlamada bu gecekondulaşma sürecinin yeri oldukça önemlidir. Nitekim hem kendi içinde hem de kent mekânları ile kurduğu ilişkiler bakımından gecekondulaşma, yirminci yüzyıl kentlerinin en hızlı değişmiş, kentsel yaşam kalitesini en çok etkilemiş ve kenti oluşturan mekânlar arasında en açık ve izlenebilir ilişkileri kurmuş ögesidir (Şenyapılı, 2006). Gecekondulaşma, yalnızca fiziksel anlamı olan bir konut türü olarak adlandırılmaz. O aynı zamanda bir yaşam biçiminin, bir kültürün, bir ilişki biçiminin de ifadesidir; toplumsal bir mekândır. “Toplumsal bir faaliyetin sonucu ve ürünüdür” (Lefebvre, 2014), çünkü toplumsal bir faaliyet olarak kırsal alanlardan kentlere yapılan göçlerin bir sonucu ve yeni bir konut üretim biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca Türkiye’nin farklı bölgelerinden/köylerinden göç ederek gelen,

farklı kültürel kodlara sahip bireyleri bir araya getiren mekânlar olarak gecekondular mahalleleri, kentin bu yeni sakinlerinin birbirleriyle “etkileşim” içine girdikleri bir platform olarak da tanımlanabilir.

Günümüzde kent mekânları -özellikle de gecekondular alanları- yeni bir değişim/dönüşüm süreci içine girmiş bulunmaktadır. “Kentsel dönüşüm” kavramıyla anlam kazanan bu yeni süreç, bu çalışmada “mekânın yeniden üretimi” olarak ifade edilmektedir. Mekânın bu yeniden üretimi süreci kentlerde kendisini çoğunlukla “apartmanlaşma” biçiminde göstermektedir. Önceden gecekondulardan oluşan mahalleler, bugün kentsel dönüşüm faaliyetleriyle birlikte hızla apartmanlaşmaktadır. Bu ise, yalnızca fiziksel anlamda yaşanan bir değişiklik değildir; aynı zamanda yeni sosyalliklerin üretildiği ve yeni yaşam biçimlerinin varlık kazandığı bir sürece işaret eder. Bu anlamda bu çalışmanın amacı, gecekondular mahallelerinin apartmanlaşmasıyla birlikte orada yaşayanların gündelik hayatlarında nasıl bir değişim yaşandığını “yeni sosyallikler” bağlamında ortaya koymaktır. “Yeni sosyallikler” kavramı bu noktada, gündelik yaşamdaki komşuluk ilişkilerini, yaşam biçimlerini ve tüketim örüntülerini ifade etmektedir. Çalışmayı özgün kılan ise “yerinde dönüşüm”ü yaşamış mahallelerin geçirdikleri bu dönüşüm sürecine odaklanmasıdır. Nitekim daha önce yapılan çalışmalarda herhangi bir gecekondular mahallesinde yaşarken, sonrasında başka bir semtte/mahallede apartmana taşınan bireylerin yaşamlarındaki değişim ele alınmıştır. Bu çalışmada ise öncesinde gecekondulardan oluşan ve bugün apartmanlaşma deneyimini yaşayan Ahatlı ve Yenidoğan mahallelerinde yaşayanların gündelik yaşamlarındaki değişime odaklanılmaktadır.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, “kent” ve “kentleşme” kavramları açıklanmış, kentleşmenin hem nedeni hem de sonucu olarak “kırdan kente göç süreci” tarihsel bir bağlamda ele alınmıştır. Ayrıca “mekân” kavramı, kent ile ilgisi kurularak toplumsallığa yaptığı vurgu üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda, mekânın fiziksel olarak üretilmesinin yanında toplumsal olarak da üretilen bir yönünün olduğu görüşünden hareketle, gecekondular(laşma) ve apartman(laşma) kavramları/süreçleri üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda gecekondulaşma, bir “mekân üretimi” sürecine işaret etmekte; apartmanlaşma ise, “mekânın yeniden üretiminin” bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda “mekânın yeniden üretimi”, “kentsel dönüşüm” kavramının anlamını karşılayacak biçimde ele alınmıştır. Nitekim günümüzde gecekondular alanları kentsel dönüşüm faaliyetleriyle apartmanlaşmaktadır. Yani üretilen “enformel” konut mekânları olan gecekondular yıkılarak, aynı mekânsal düzlem üzerinde “formel” olarak “yeniden” üretilen apartmanlar yükselmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, mekân ve gündelik hayat arasındaki ilişkiye değinilmektedir. Daima bir mekân üzerinde görünür hâle gelen gündelik hayat, yeni sosyalliklerin ve yeni hayat tarzlarının üretildiği, tüketim alışkanlıklarının değiştirildiği/sürdürüldüğü süreçleri içinde barındıran bir olgudur. Mekânın (yeniden) üretilmesiyle birlikte gündelik hayattaki toplumsal ilişkiler de “yeniden” üretilmekte, yeni formlar kazanmaktadır. Bu anlamda gecekondü mahallelerinin apartmanlaşması, gündelik hayat sahnesinin değişmesi ve ayrıca oyunculara yenilerinin eklenmesi, sahnede sergilenen performans ve rollerin de değişmesi anlamlarına gelmektedir.

Üçüncü ve son bölümde ise “Araştırmanın Yöntemi ve Bulguların Analizi” başlığı altında araştırmanın sorunsallıklarından, konusundan, amacından, örneklemeden, öneminden, araştırmada kullanılan yöntem ve tekniklerden söz edilmiştir. Antalya’nın Kepez ilçesinde yer alan gecekondü mahalleleri olarak bilinirken, bugün apartmanlaşma deneyimini yaşayarak yeni bir karşılaşma ve etkileşim mekânı hâline gelen Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinde yaşayanlarla yapılan derinlemesine görüşmelerden ve mahallelerde yapılan gözlemlerden elde edilen veriler, temalar ve alt temalar çerçevesinde yorumlanarak aktarılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEKÂNIN YENİDEN ÜRETİMİ

1.1. Kent, Kentleşme Kavramları ve Köyden Kente Göç Süreci

Kentlerin her geçen gün yaşadıkları değişim hâli, günümüzde toplumların yapılarının anlaşılabilmesi bakımından kent kavramının iyi anlaşılmasını gerektirmektedir. Birçok farklı disiplin, kenti araştırma konusu hâline getirmiştir. Kent kavramı üzerine literatürde birçok tanıma rastlamak mümkündür. Coğrafya, tarih, iktisat, siyaset bilimi ve sosyoloji disiplinlerinin her birinde bakış açılarına göre farklılaşan kent tanımları kullanılmıştır (Wirth, 2002: 80).

Toplum bilimlerinde kent ele alınırken, kimi çalışmalarda kentte yaşayanların davranışlarına değinilmiş; kimi çalışmalarda kent, toplumsal dönüşümlerin yaşandığı yer olarak ele alınmış; kimilerinde ise, sınıfsal ayrımlara tabii tutulmuştur. İşte kentin bu çok yönlü özelliği, onun birçok farklı disiplin tarafından ele alınmasını gerektirmiştir. Toplumbilimsel açıdan genellikle kent kavramından, “nüfus birikiminin, uzmanlaşmanın, iş bölümünün, sanayileşmenin, ikincil ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı bir yer” olarak bahsedilir. Kentler aynı zamanda; uygarlığın doğup beslendiği, toplumsal, bilimsel, siyasal ve ekonomik anlamda her türlü ilişkinin sürdürüldüğü, bundan dolayı pek çok sorunla karşılaşan ve bunlarla başa çıkmak için her türlü savaşımın/gelişmenin/yeniliğin kaynaklandığı yerler (Duru ve Alkan, 2002: 7) olarak da tanımlanabilir.

Lewis Mumford’a (2007: 562) göre kent, “toplumsal mirasın yoğunlaştığı; devamlı toplumsal ilişki ve etkileşim imkânlarının, insanın tüm karmaşık etkinliklerini daha yüksek bir düzeye yükselttiği yer” olarak tanımlanır. Weber, “ticari münasebetlerin ön plana geçmesiyle birlikte, bir bütün olarak cemiyetin tahkim edilmiş bir yer, bir kale, bir pazar yeri, bir dereceye kadar olsun otonom hukuk düzeni, belli bir birlik, konfederasyon şekli, bir dereceye kadar bağımsız olma özelliğine sahip olması” hâlinde bir kentten söz edilebileceğini söyler (Weber, 2010’dan akt. Yörükkan, 2006: 41). Bookchin (1999: 18) ise, kentin sadece pazar yeri veya üretim merkezi olmanın ötesinde ne gibi işlevlerinin olduğunu inceler; kentte yaşayanların aralarındaki etkileşimlere odaklanır. Keleş’in tanımına göre kent, “sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimidir” (1980: 67-68). Daha kapsamlı bir tanımlamayla kent:

“Sanayi, ticaret, hizmet gibi ekonomik etkinliği olan, tarımsal ürünler de dâhil olmak üzere her türlü ürünün dağıtıldığı, sınırları belirlenmiş bir alanda yoğunlaşmış nüfusun sosyal bakımdan tabakalaştığı, mesleki rollerin artarak farklılaştığı, dikey ve yatay hareketliliğin yaygın olduğu, çeşitli sosyal grupları barındıran, sivil toplum örgütlerinin etkinliğinin gittikçe arttığı, merkezi ve yerel yönetimi temsil eden yönetsel kurumların bulunduğu, yerel, bölgesel ya da uluslararası ilişki ağlarına sahip heterojen bir toplumdur” (Bal, 2006: 30).

Tekeli (2011) ve Suher (1995: 27) kenti tanımlarken “tarımsal olmayan üretimin yapıldığı yer” vurgusu yaparlar. Tekeli, kent tanımını “tüm üretimin denetlendiği, dağıtımın koordine edildiği, belirli teknolojinin beraberinde getirdiği, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme türü” şeklinde devam ettirmektedir (Tekeli, 2011: 20).

Kenti “mekân” vurgusuyla ele alan tanımlamalar da söz konusudur. Bu tanımlara göre kent; birbirlerinden birçok yönden farklılaşmış, niteliksel olarak farklılıkları olan topluluklardan oluşan, içindeki olanaklara her bir yerleşmenin farklı uzaklıklarda olduğu ve sözü geçen toplulukların bu olanaklara ulaşmak için yarış hâlinde olduğu (Erder, 1997: 30) ve “içine karmaşık ilişkilerin gömülü olduğu bir toplumsal mekândır” (Çavuşoğlu, 2016: 12). Ayrıca toplumsal ilişkiler ve coğrafi anlamdaki kullanımların belirlediği bir yeryüzü parçası olan kent; eşitsizliklerin, rekabetin ve umudun mekânı olmuştur (Kahraman, 2015: 19). Kent, yine mekân olarak ele alınan ve çok çeşitli yönlerine vurgu yapılan bir başka tanıma göre şöyle ifade edilmektedir:

“Kent mekânları, kentli yurttaşların, kentteki yabancıların, turistlerin, aylakların, flaneur’ların, marjinal grupların, farklılığını ve biricikliğini vurgulamak isteyenlerin bir şekilde kendi yaşam alanlarını inşa ettikleri, alt kültür cemaatlerini oluşturdıkları, kendi ruhlarını ve renklerini yeniden ürettikleri, kentin kozmopolitesi içinde ontolojik birer aidiyet alanı olarak kurabildikleri yerlerdir” (Aytaç, 2017: 3).

Kent alanında yapılmış çalışmalara baktığımızda, modern anlamda ilk kez Chicago Okulu’nun kenti araştırma nesnesi olarak ele aldığını görürüz. Günümüzde hâlâ kent yaşamı üzerine yapılan çalışmalarda da Chicago Okulu’nun etkisini görmek mümkündür. Chicago Okulu, kent çalışmalarını iki odak noktası üzerinden gerçekleştirmiştir: Kentlerin mekânsal düzenlemelerinin toplumsal ilişkilere olan etkisi ve kentte yaşayanların yaşam biçimlerinin ve geleneklerinin oluşturduğu kültürel ortam (Duru ve Alkan, 2002: 12).

Chicago Okulu’nun önemli isimlerinden Louis Wirth, “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme” (Urbanism as a Way of Life) adlı eserinde kenti toplumbilimsel olarak şöyle ifade eder:

“Kent, tarihsel olarak, ırkları, halkları, kültürleri eritme potası işlevini görürken, yeni biyolojik ve kültürel kaynaşmalar için çok uygun bir gelişme alanı olmuştur. Kent, bireysel farklılıklara yalnızca hoşgörü ile bakmakla kalmadı, onların gelişmesine uygun bir ortam da sağladı. Kent, yeryüzünün en uzak yerlerinden, türdeş ve aynı düşüncede olmayan farklı yapıdaki insanları, birbirlerine yardımcı olabilecek biçimde bir araya getirdi” (Wirth, 2002: 87).

Wirth bu eserinde, kent ve kır yaşamının insanlar üzerindeki etkilerine, kentte yaşamakla kentlileşme arasındaki farka, kentli yaşam tarzına, kentsel kimlik kavramına, kentin büyüklük ve yoğunluğunun bireylerin davranışları üzerindeki etkilerine, kentlileşme kuramı ile sosyoloji arasındaki ilişkiye, toplumsal bir örgütlenme biçimi olarak kentlileşmeye ilişkin açıklamalarda bulunmaktadır (Duru ve Alkan, 2002: 14).

1970'lere gelindiğinde, kent araştırmalarında ve kent kuramlarında yeni perspektif arayışları ön plana çıkmış; bu arayışlar sermaye birikim süreçleri içinde olan bir döneme rastlamıştır. Bu dönemin en önemli üç ismi, Manuel Castells, Henri Lefebvre ve David Harvey'dir (Duru ve Alkan, 2002: 18). Lefebvre'e (2014: 23) göre kentleşme sorunları 1970'lere doğru kesin bir biçimde ortaya çıkmıştır.

Kent kavramından sonra üzerinde durulması gereken bir diğer kavram ise, “kentleşme”dir. Yine kentleşme üzerine de çok çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Keleş (1980: 70) kentleşmeyi şöyle tanımlar:

“İşleyimleşmeye ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumda artan oranda örgütlemeye, uzmanlaşmaya ve insanlar arası ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikimi sürecidir”.

Benzer şekilde Tatlıdil (1989: 4) de kentleşmeyi ele alırken nüfus olgusuna vurgu yapar; kentleşmenin nüfus yoğunlaşma hızı ve oranına göre yaşanan değişimin sosyo-ekonomik etkilerinden kaynaklandığını ifade eder.

Sanayileşme sürecini geç yaşayan toplumlarda 20.yüzyılın ikinci yarısında yaşanan en önemli gelişme, “köylülüğün çözülmesi” ve “topraktan kopan insanların kentsel alanlara göçü” olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, savaşın etkilerinin ekonomilerini olumsuz yönde etkilediği devletlere, yeniden yapılandırılmaları ve pazara kazandırılabilimleri için verilen Marshall yardımları, köylülüğün hayatını önemli ölçüde değiştirmiş, ortaya bir emek fazlası çıkmıştır. Bu da köylülerin kendi topraklarını terk etmek zorunda kalmalarına ve geri dönmek üzere kentlere göç etmelerine yol açmıştır (Kıray, 2007: 184; Şenyapılı, 2004: 117).

“Kente yeni gelen göçmenler, kırdaki mülklerinin en azından bir bölümünü ellerinden çıkarmadan kente gelebilmişlerdir. Bu da kırdan kente hiç de küçümsenmeyecek bir aynî gelir transferi anlamına gelmiştir. Kır ve kent arasındaki ilişkinin en azından kentte yaşanan ilk yıllarda koparılmamış olması, kentte karşılaşılan güçlükleri aşmakta yardımcı olmuş, göçmen aileye önemli bir ek gelir sağlamıştır. Türkiye’de kırdan kente göç olgusunun belki de üzerinde en çok durulmuş ve belgelenmiş yönlerinden biri olan *aşamalı göçe* zemin hazırlamasıdır. Kente gelen göçmenler, köydeki topraklarını tümüyle kaybetmemiş olduklarından ötürü, kentle aşamalarla tanışabiliyor, edindikleri deneyimlere göre kısa süreler için köye geri dönebiliyor ve kentteki ilişkilerini ayarladıktan sonra kente tümüyle yerleşmeyi düşünebiliyorlardı. Kimi durumlarda, göçmenler kente önce kısa süreler için mevsimlik işçi olarak geliyorlar, belli bir süre sonra ailelerinin geri kalanını da kente getiriyorlardı” (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009: 114-115).

Kentleşmenin bir boyutunu işte bu göç ve yerleşme oluşturur. Köylerden kentlere doğru yapılan göçlerle birlikte şehir toplumları, “kendi içinde farklılaşmış, ihtisaslaşmış tarımsal olmayan bir iş düzeni ile bu işlerde çalışan gene kendi içinde farklılaşmış ve tabakalaşmış bir nüfusa sahip” (Kıray, 2007: 19) hâle gelmişlerdir.

Ekonomisi gelişmekte olan sanayileşmiş toplumlarda, kırsal alanlardan şehirlere göç edenler, az masrafla çalıştıkları yere ulaşabilmek için, öncelikle merkezi iş mntıkalarına çok yakın olan yerlere yerleşirler. Ancak burada çok uzun süre kalmazlar; daha yüksek ücretli işlere girince buraları hızla terk ederek düzenli konut alanlarının olduğu yerlere giderler (Kıray, 2007: 20). Kimileri ise, kendilerine ait olmayan boş bir arazide gecekondü inşa ederek ya da daha önceden inşa edilmiş eski bir gecekonduyu kiralayarak/satın alarak oraya taşınmaktadırlar (Kıray, 2007: 92). İşte bu noktada, Türkiye’nin kentleşme sürecini anlamada, gecekondulaşmayı anlamının oldukça elzem bir durum olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim kentlerin büyümesi genel itibariyle gecekondulaşma süreciyle mümkün olmuştur. Şenyapılı, kentleşme ve gecekondulaşma ilişkisine şu şekilde işaret eder:

“20.yüzyıla damgasını vuran en önemli olgulardan biri kentleşmedir. Hem kendi içinde hem de kent mekânları ile kurduğu ilişkiler açısından gecekondü olgusu, 20.yüzyıl kentlerinin en hızlı değişmiş, kentsel yaşam kalitesini en fazla etkilemiş ve kenti oluşturan mekânlar arasında en açık ve izlenebilir ilişkileri kurmuş ögesidir” (Şenyapılı, 2006: 84).

Türkiye’nin kentleşme sürecinde önemli bir yeri olan enformel ilişki ağlarının en yaygın görüldüğü alanlar, enformel konut alanları ya da başka deyişle gecekondü alanlarıdır. Bilhassa yoksul kişiler için kente göç sırasında ve sonrasında; barınma, iş bulma ve günlük problemlerini çözme hususunda aile bireyleri, akrabalar ve/veya hemşerileri dayanışmacı ilişkiler içinde olmuşlardır (Erder, 1998: 111).

1.2. Kentsel Mekân Kavramı ve Mekânın Yeniden Üretimi

1960'lı yıllardan itibaren Henri Lefebvre başta olmak üzere, Michel Foucault, Manuel Castells, David Harvey, Doreen Massey, John Urry, Edward Soja ve diğer yazarların mekân kavramı üzerine koydukları eserler farklılıklar göstermektedir ve bu anlamda mekânın sadece coğrafya, mimari ya da şehir planlama disiplinlerinin analiz nesnesi olmadığı (Çetin, 2011: 135), aynı zamanda sosyolojinin de ilgi alanına girdiği görüşünü kabul etmek gerekir. Zira toplum ve mekân arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur.

“Kapitalist örgütlenme ve sermaye, diğer her şey gibi (emek, üretim ilişkileri ve araçları, işin örgütlenmesi, pazarlama), mekânı da kârlılığını maksimize edecek bir araç olarak görmektedir. Mekân ekonomik rasyonalitenin mantığı çerçevesinde altyapıya indirgenir, nesnelleşir ve sadece ‘büyüklük’, ‘hız’, ‘verimlilik’, ‘miktar’ olarak tanımlanan niceliksel değerlerle ifade edilir. Çağdaş kapitalizmin mekânsal üretim pratikleri içinde niceliksel bir değer olarak tarif edilen mekân, kapitalizmin değişen koşullarına bağlı olarak her defasında yeniden tarif edilir, örgütlenir, gerekirse tümden yok edilir ve yerine yeni ilişkilerin yer alabileceği yeni ortamlar yaratılır. Böylelikle toplumsal, kültürel, coğrafi pek çok mekânsal değer göz ardı edilerek sadece kapitalist ekonominin kendine özgü koşulları içinde belirlenen ve nesnelleşen bir mekân anlayışı toplumsal pratiklere hâkim olur” (Yırtıcı, 2009: 11).

Mekân, mimari olduğu kadar toplumsal olarak inşa edilen bir dizi sürece dâhil olan bir yaşam alanıdır. Mekânın kullanılabilen, alınıp satılan somut bir ürün olduğunu ve kullanılmadan önce de var olan bir kap olduğunu düşünmemeliyiz. Mekân, bundan fazlasını ifade eder; toplumsal ilişkilerin en etkin biçimi, yapıcı bir unsur ve bizzatı bir ilişkiler kümesidir (Stavrides, 2016: 245).

“Modern şehri ve kenti öncelikle bir ürün olarak düşünmeden yapıt olarak düşünmek imkansızdır. Ve bu ürün, tanımlı bir üretim tarzı içindedir. Mekân, pasif, boş bir şey olarak ya da ürün gibi, karşılıklı mübadelede bulunmaktan, tükenmekten ve yok olmaktan başka anlamı olmayan bir şey olarak düşünülemez. Bir ürün olan mekân, etki ya da tepki yoluyla bizzat üretime müdahale eder: üretken emeğin örgütlenmesi, ulaşım, hammadde ve enerji akışı, ürün paylaşım ağları...Kendince üretken ve üretici olan mekân, üretim ilişkilerine ve (iyi kötü örgütlenmiş) üretici güçlere dahildir. Mekân kavramı tek başına bırakılamaz ve statik kalamaz; diyalektikleşir: Ürün-üretici olan mekân, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dayanağıdır. Aynı zamanda, üretim aygıtının, genişletilmiş yeniden-üretimin, pratik anlamda alanda gerçekleştirdiği ilişkilerin yeniden-üretiminin içine de dahildir” (Lefebvre, 2014: 23-24).

Mekân; toplumsal olarak üretilen, olayların geçtiği yer ile toplumsal failerin ve davranışların yöneldiği şey olma özellikleri arasında bir diyalektiğin ürünüdür ve toplumsal

faillerin etkinlikleri ile (yeniden) yapılanan, üretilen ve dönüştürülen; toplumsal faillerin nesnel ve öznel deneyimlerinin yüklendiği ve diğer yandan mekânsal biçimlerin de faillerin davranışlarında etkiler yarattığı (Alkan, 2009: 9) bir kavramdır. Toplumsal ilişkiler, uzamsal bir oluşa sahiptir; mekân içinde tasarlanır ve onu üreterek onun üzerinde iz bırakırlar (Amoros, 2014: 129). “Mekânları ve şeyleri kendi etkinliklerimizi çevreleyecek biçimde düzenleriz. Biz onları düzenledikten sonra mekânlar ve şeyler kendi aralarında ilişkiler kurar, aynı zamanda, yerleşenler de mekânlarla, şeylerle, birbirleriyle ilişkilendirirler” (Bora, 2009: 64-65). Lefebvre “Yaşamı değiştirmek için mekânı değiştirmek zorundasınız” diyerek mekânın insan yaşamının yönünü belirlemede ne denli önemli bir kavram olduğuna dikkat çeker. Ona göre, “(toplumsal) mekân, üretim tarzına hem sonuç hem de neden ve gerekçe olarak müdahale etse de bu üretim tarzıyla, toplumla birlikte değişir. Mekânın tarihi vardır. Mekân kavramı zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsalla tarihseli birbirine bağlar” (Lefebvre, 2014: 24-25).

“İlk anda homojen olması için planlanan mekân zamanla parçalanır, parsellere ayrılır. Bu da gettolar, yalıtılmış alanlar, mahalle grupları, etrafla ve çeşitli merkezlerle doğru düzgün birleşmemiş sözde topluluklar üretir. Katı bir hiyerarşileşme söz konusudur: Konut mekanları, ticari mekanlar, boş zaman mekanları, marjinaler için mekanlar, vb. gibi...” (Lefebvre, 2014: 26-27).

Üretim tarzı ve toplumsal ilişkiler arasında bir ilişki söz konusudur: “Üretim tarzı, bazı toplumsal ilişkilerle birlikte kendi mekânını (ve zamanını) örgütler-üretir. Yeni üretim tarzı (yeni toplum) önceden var olan, önceden şekillenmiş mekânı sahiplenmekte, yani amaçlarına göre düzenlemektedir.” (Lefebvre, 2014: 28). “Bir yanda piyasa mantığı ve para, diğer yanda devlet iktidarının olanaklarını kullanan siyasal otorite kol kola kent mekânını ele geçirip, sömürgeleştiriyor. Eğer geçmişte kapitalizmin yarattığı çelişkiler ve bundan doğan mücadelenin sembolik mekânı fabrika olduysa, bugün bu mekân kentin bizatihi kendisidir” (Şengül, 2013). “Kapitalist sosyal ilişkiler, mekânın günlük kullanımı içinde yeniden üretilmektedir” (Aslanoğlu, 1998: 67). “Çünkü mekânın kendisi sermaye tarafından ele geçirilmiştir ve sermayenin mantığına tabi olmuştur” (Saunders, 2013: 180).

“Her toplumsal mekân, gösteren ve göstermeyen, algılanan ve yaşanan, pratik ve teorik gibi çok sayıda veçhesi ve hareketi olan bir sürecin sonucudur. Kısacası, her toplumsal mekânın bir tarihi vardır” (Lefebvre, 2014: 133). Bu anlamda mekân, tarihsel ve toplumsal birçok unsuru içinde barındıran çok yönlü bir kavramdır. Kentsel mekânın üretimi, yalnızca fiziksel bir üretim anlamına gelmez. O, aynı zamanda “zihinsel ve sosyal boyutları da içeren bir yeniden üretimdir;

salt eylemin içinde gerçekleştiği bir kap (container) değil, bilakis sosyal etkinliğin ve kimliğin kurgulayıcı ögesi olarak toplumsallığın kendisi olan dinamik bir yapıdır” (Aslan, 2010).

Kent mekânına ilişkin yapılan çalışmalarda, Marksist mekân kuramcılarının çalışmaları önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda kent mekânına Marx ve Engels'in gözünden bakıldığında, ilk anda, her ikisinin de çalışmalarında kent mekânına yönelik sistematik bir yaklaşımlarının olmadığı dikkat çeker; ancak Engels'in Salford ve Manchester kentleri üzerinde yaptığı gözlemlerinden hareketle kaleme aldığı “İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu” adlı çalışması, kent mekânının siyasal stratejiler yönünden önemi konusunda yapılan en kapsamlı çalışma olma özelliği göstermektedir (Şengül, 2001: 10). Engels'e (1992) göre, kapitalizmin doğurduğu sömürü ve sefalet hâlleri hem üretim alanında hem de yeniden üretim alanında varlık gösterir. Engels'in çalışmasını özgün kılan ise, “yaşam mekânı ve yeniden üretim süreçlerine sınıf çelişkisi ve oluşumu süreçleri çerçevesinde dikkat çekmesidir” (Şengül, 2001) ve aynı zamanda ilk kent sosyolojisi klasiği (Arlı ve Göker, 2014: 122) olma özelliği göstermesidir.

Marksist kent analizine katkı sunmaya çalışan Engels'in fikirleri, 1960'lı yıllara kadar önemsenmemiş; 1960'lı yıllarda ise bu durumu sonlandıran Fransız Marksist kent kuramcısı Henri Lefebvre olmuştur. Lefebvre'in mekâna ilişkin değerlendirmeleri, Marksistlerin kent mekânına bakış açıları açısından önemlidir. Öyle ki Marksist araştırmacılar için mekân, “kapitalist üretimin yapıldığı bir yer” olarak ifade edilir (Şengül, 2001: 15).

“Kentsel mekân somut çelişkidir. Kent merkezi, doygunluk noktasına ulaşıncaya kadar dolar; sonunda ya çürür ya da bölünür. Bazen kendi anlamını ters yüz ederek etrafını boş ve seyrek bir alan olarak organize eder. Çoğu zaman ise dünyada, doğada, evrende ne varsa hepsinin, toprağın verdiği meyvelerin, sanayi ürünlerinin, insan eserlerinin, nesne ve araçların, eylem ve durumların, işaret ve sembollerin yoğunlaşmasını varsayar ve önerir” (Lefebvre, 2017: 41).

Kapitalizm için önemli olan ise mekânın bu somut kullanım değeri değil değişim değeridir; yani kapitalizmin mekânı, soyut mekândır. Lefebvre, kapitalizmin dayattığı bu soyut ve değişim değerini ön planda tutan mekân anlayışına karşı çıkar. Bunun yerine, günlük yaşamın, somut ve kullanım değerinin ön planda olduğu bir mekân anlayışını savunur (Şengül, 2001: 15).

1970'li yıllara gelindiğinde, Lefebvre'in çalışmalarından etkilenecek kent sorununa Marksist bir çerçeveden yaklaşan iki araştırmacı daha olduğunu görmekteyiz: Manuel Castells ve David Harvey. Castells'in kent sorununa olan ilgisinin odağını, emek gücünün yeniden üretimi; Harvey'inkini ise, kapitalist birikim süreçlerinde kentsel yapıyı çevrenin rolü oluşturmaktadır (Şengül, 2001: 17). Mekânı toplumsal yapının bir ifadesi olarak gören Castells,

kenti de işgücünün yeniden üretiminin mekânsal birimi (Gottdiener, 2001: 251) olarak yorumlar. Ona göre mekân, ekonomik, sosyal ve ideolojik sistemlerin kombinasyonlarından üretilir (Merrifield, 2012: 244). Castells, yeniden üretim süreçlerinin yarattığı çelişkileri kentsel düzeyde sistematik ve ayrıntılı biçimde kavramsallaştırarak Marksist kentsel çalışmalara katkı sunmuştur (Şengül, 2001: 17).

Harvey'e göre ise kapitalist toplumlara ilişkin kent analizlerinde kentleşme dinamikleri, sermaye birikim süreçleriyle birlikte ele alınmalıdır. Bununla birlikte, kentleşen sermayeyle birlikte bilinç de kentleşmektedir ve Harvey'in Paris'in dönüşümüne yönelik aşağıdaki değerlendirmesi, bu sürecin gerisindeki itici güç olan sermayenin kentleşmesine dayanmaktadır (Şengül, 2001: 20):

“Haussmann kendisinden beklenenin sermaye fazlası ve işgücü fazlası sorununu kentleşme yoluyla çözmeye katkıda bulunmak olduğunu gayet iyi anlamıştı. Paris'in yeniden inşası günün standartlarıyla muazzam bir işgücü ve sermaye miktarını emiyordu. Bu, Paris işçilerinin toplumsal özlüklerinin otoriter yöntemlerle bastırılması ile bir araya geldiğinde, toplumsal istikrarı sağlamanın temel yolu oluyordu. Haussmann, Paris'in yeniden biçimlendirilmesi için 1840'lı yıllarda Fourier ve Saint-Simon taraftarlarınca hazırlanmış ütopyacı planlardan yararlanıyordu, ama bir büyük farkla. Kentsel sürecin tahayyül edildiği ölçeği değiştiriyordu. Kenti çok daha büyük bir ölçekte ele alıyor, varoşları bütünün bir parçası haline getiriyor, kentsel dokunun şurasını burasını değil, koskoca mahalleleri yeniden tasarlıyordu. Kenti perakende olarak değil toptan değiştirdi Haussmann. Ama aynı zamanda yeni finans kurumlarına ve borç enstrümanlarına ihtiyacı vardı (Credit Mobilier ve Immobilier). Aslında, Keynes türü bir borçla finanse edilen kentsel altyapının geliştirilmesi sistemini kurarak, sermaye fazlasının kullanılması sorununun çözümüne katkıda bulundu. Bütün bunlar yeni tür bir kentsel hayat tarzı ve yeni tür bir kent kişiliğinin ortak evrimi anlamına geliyordu. Paris, ‘ışıklar kenti’ haline geldi, tüketime, turizmin ve keyifli yaşamın kenti oldu” (Harvey, 2012: 175).

Haussman'ın kente yaptığı bu müdahaleyle birlikte, kentin çöküntü alanları temizlenmiş oldu ve ancak kiralar da arttı. Bu da çalışan sınıfların dış mahallelere doğru gitmeye başlamasına, aynı zamanda burjuvazi ile aralarında derin bir mekânsal ayrışmanın oluşmasına neden oldu (Şengül, 2001: 22).

Özetle kent, sadece somut anlamı olan bir mekân değildir; fiziki bir mekanizma tarafından ya da kendiliğinden üretilmez. Onu oluşturan insanların içinden geçtikleri hayati bir süreci kapsar, insan doğasının bir ürünüdür (Park, 2016: 37, 40); “tüm diğer toplumsal süreçleri ve oluşumları derinden etkileyen yeni sosyal hareketlerin, fikirlerin, ideolojilerin, ilişki ağlarının, üretim yapılarının ve kültürel dokuların mekânıdır” (Esgin ve Sarı, 2016: 9). Kentsel mekân, “toplumsal bir üretimdir; toplumsal üretim ilişkilerinin, mekânsal bir varlıkları olduğu

için toplumsal varlıkları vardır; kendilerini bir mekâna yansıtırlar, mekânı üreterek bu mekâna dahil olurlar” (Lefebvre, 2014: 150).

1.2.1. Mekânın Üretimi: Enformel Bir Konut Mekânı Olarak Gecekondu Kavramı ve Gecekondulaşma Süreci

Gecekondu, kavram olarak dilimize 1940-1950 yılları arasında girmiştir. Sözcüğün yaratılmasında ve dilimize kazandırılmasında birinci etken halk olmuştur (Çakır, 2011: 212). Gecekondu, tarımda pazara yönelik üretime geçişin göreceli olarak hızlandığı ve kentteki nüfus yığılmasının hızla artmasına karşılık, çok yavaş bir sanayileşmenin gerçekleştiği toplumlarda ortaya çıkmıştır (Kıray, 2007: 90). Klasik gecekondu mahalleleri, çoğunlukla küçük bir alanda sıkışık bir hâldedir ve acayip görünüşleri vardır (Davis, 2006: 37). Karpat’a göre, gecekondu yerleşimlerinin en başta gelen özellikleri, neredeyse üçüncü dünya ülkelerinin tümünün kentlerinde bulunmaları ve evrimleri, kentle olan ilişkileri yönünden birbirlerine benzer olmalarıdır (Karpat, 2003: 30).

“Gecekondu olayı, İstanbul’un belediye sınırları dışında gelişen, göç etmiş farklı nüfus gruplarının, konut ve yerleşim sorunlarını kendi başlarına çözmeye girişimi olup; mevcut şehrin yasal/beledi sınırları dışında kalan kamuya veya özel şahsa ait arazilerin işgali ile ve üzerinde yerine göre ortaklaşa bir faaliyetle konut oluşturmak isteyen kişilerin başlarını sokacak bir göz ev oluşturmaları ile ortaya çıkmış bir süreçtir ve ayrıca gecekondu, Türkiye’nin özellikle 1950-1980 arası dönemde karşılaştığı sorunlara, ortaya çıkan gelişmelere sınırlı bir biçimde, köylerden şehirlere doğru gelişen bir nüfus hareketinin ve bu doğrultuda karşılaşılan güçlüklerle bulunan çözümlerle gelişen, yeni boyutlar kazanan toplumsal bir hareketin adıdır” (Tuna, 2011: 365-366).

Birleşmiş Milletler, gecekonduya “toprağın yasal olmayan ya da illegal işgali veya düşük gelirli insanlar tarafından bina inşa edilmesi” demektedir. Bu tür konutlar, tümüyle para ekonomisi dışında ve yalnızca kentte barınma amaçlı olarak inşa edilir ve dolayısıyla sadece kullanım değeri vardır. Bu çerçevede, işgalci, yapımcı ve kullanıcı aynı kişidir. Birçok ülkede bu tür yasal olmayan konut edinme sürecinin ticarileştiği gözlemlenmiştir (Amis, 1984’ten akt. Erder, 2001: 19).

Şenyapılı, Türkiye’de gecekonduyu mekânda betimleyen ölçütlerin bir bölümünün yasal tanımlardan bir bölümünün ise mekânsal özelliklerden kaynaklandığını söyler. Onun tanımlamasına göre gecekondu, “genelde başkasının arazisi üzerinde izinsiz, standart altı malzeme ve/ya da tekniklerle inşa edilmiş, tek katlı, altyapısı eksik ya da sınırlı” olan konutlardır (Çetin, 2012: 48). Bu anlamda gecekondu, enformel bir konut biçimi olup kaçak

konumundadırlar. Işık ve Pınarcıoğlu da (2009: 50) gecekonduunun özünde enformel bir olgu olduğunu, formel olarak isimlendirilen ekonomik ve toplumsal ilişkilerin haricinde doğarak geliştiğini ve yine enformel süreçler aracılığıyla sakinlerine kentte yaşam imkanı sunduğunu belirtir. Çetin'in (2012: 49) ifadesine göre de gecekondu, enformellikle sarmal bir ilişki içerisindedir; yani gecekondu, enformelliğin hem yaratıcısı hem de sonucudur. Tüm bu enformel özelliğine rağmen, gecekondu olgusunu önemli kılan özelliği ise, Şenyapılı'nın (2006: 84) tespitine göre, hem kendi içinde hem de kent mekânları ile kurduğu ilişkiler bakımından, 20.yüzyıl kentlerinin en hızlı değişmiş, kentsel yaşam kalitesini en fazla etkilemiş ve kenti oluşturan mekânlar arasında en açık ve izlenebilir ilişkileri kurmuş ögesi olmasıdır.

Gecekondulaşmanın Türkiye'deki tarihsel serüvenine baktığımızda, gecekonduların ortaya çıkışının 1945'lere kadar uzandığını (Kıray, 2007: 91) görürüz. Türkiye'de kentleşme sürecine damgasını vuran gecekondu kavramı, 1950'li yıllardan itibaren birçok araştırmaya konu olmuştur.¹ İlk örneği 1940'larda İstanbul'da görülen ve resmî istatistiklerde "baraka" adıyla sınıflandırılan (Şen M., 1996: 5) gecekondu, özellikle esnek olması sebebiyle mekânlar arasında kayarak kentlerin ayrılmaz parçalarını oluşturan (Şenyapılı, 2006: 85) bir izlenim yaratmış ve o dönem hızlı iç göç alan büyük kentlerin tümünde ortaya çıkmıştır. 1950'li yıllarda kırsal alanlardan kentlere doğru başlayan göç süreci sonunda ortaya çıkan gecekondu, günümüze kadar pek çok değişim geçirmiş olmakla beraber, 1980'lere kadar "klasik gecekondulaşma" olarak tanımlanmış; bu tarihten itibaren ise türdeş olmayan, farklılaşmış toplumsal, ekonomik, kültürel yapıları, ilişki ağlarını içinde barındıran, karmaşık bir gecekondulaşma biçimi olarak gelişmiştir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009).

"Köyden kente göçenlere başlangıçta hoşgörü gösterildi, ne de olsa kentteki köylülerdi: hadleri bildirilebilir ya da içinde debelendikleri kültürel boşluktan çekip çıkarılabiliirdi - elbette şehirli olmayı öğrendiklerinde ya da öğrenebilirlerse. Ne var ki, toplumsal ve coğrafi akışkanlığın hızı, başlangıçta öngörülmüş olan baş edilebilir dönüşüm hızının çok ötesine geçecekti. Köyden gelenler kendi politikalarını, kendi yaşam dünyalarını, kendi kamusal mekânlarını oluşturdukça, bu yeni yaratılan biçimlerle doğma büyüme İstanbulluların modern olarak kabul ettiği şeyler arasındaki bağdaşmazlık yaygın bir tartışma konusu hâline gelecekti. Genel kanı, ortaya bölünmüş bir kentin çıktığı ve bölünme çizgilerinin fiziksel mekândaki yasal/yasadsız bölünmesinin çizgileriyle örtüştüğü yönündeydi. Zaman içinde, bu algılama yerini bir kuşatılmışlık korkusuna bırakacaktı; çünkü gecekonduunun hâkimiyetinin damgasını vurduğu bir politika ve kültür karşısında seçkinlerin modern dünyası günbegün marjinal bir konuma düşüyordu" (Keyder, 2006: 180-181).

¹ Bkz. Öğretmen, 1957; Yasa, 1966, 1970, 1973; Yörük, 1968; Karpat, 1976; Kartal, 1978; Kıray, 1982; Tatlıdil, 1989 vd.

Kentli olarak görülmeyen bu kişilerin kent yaşantısına yabancı davranışları bir sorun olarak görülüyordu. Buna çözüm olarak kentin yerlileri, köylülerin kente göç etmelerinin engellenmesi gerektiğini öneriyorlardı. Bu nedenle gecekonduların yapımına göz yumulmamalı, var olan gecekondu da yıkmalıydı. Ancak yaptığı gecekondusu yıkılanlar, yeniden gecekondularını yaptılar (Tekeli, 2011: 42).

Kıray'a göre de topraktan koparak şehre gelen nüfus, gerektiği gibi kentselfaaliyetlere girişmemekte, köylü olarak kalamadıkları gibi tam anlamıyla şehirli de olamamaktaydılar. Kente göç edenlerin mekânda yerleşimleri dağınık olmakla beraber, sayılarının çok fazla olması ve kalifiye olmamaları nedeniyle edinebildikleri işler de onların pek çok sorun yaşamasına neden olmaktaydı (Kıray, 2007: 21).

Tatlıldil'e (1989) göre ise Türkiye'de gecekondu, kentle bütünleşmek için çaba gösteren, kırdan kopup gelmiş insanların yaşadığı semtlerdir. Alınan eğitim, sosyo-ekonomik durum ve kentte kalınan süre bununla doğru orantılı olup gecekondulu aileler kentlileşme sürecini tamamladıktan sonra kentsel aileler haline gelmektedir.

1980 öncesi döneminin gecekondularını, ilk kuşak gecekondu olarak tanımlayabiliriz. Bu gecekonduların temel özelliği, kırdan göçenlerin kentin çevresindeki Hazine arazileri üzerinde gecekondularının yapım sürecini kendi emekleriyle gerçekleştirmeleridir. Yani bu gecekonduarda yapımçı-kullanıcı ayrımı yoktur (Işık O. , 1999: 280-291). Dolayısıyla kentleşmenin ilk evrelerinde görülen gecekondulaşmanın en belirgin özelliği, değişim değeri için değil, kullanım değeri için üretilmesidir. Gecekondu inşa edilirken kullanıcısının gereksinimleri göz önünde bulundurulmuştur. Bu anlamda gecekondu hayatı da esnektir. Zamanla içinde yaşayan ailenin ihtiyaçlarının değişmesine bağlı olarak gecekonduya çeşitli eklemeler yapılabilmekte, gecekondu çevresinde birtakım hayvan besleme ve/veya meyve yetiştirme gibi faaliyetleri gerçekleştirebilmek için mekân bile kalabilmektedir. Yani başka bir deyişle, ilk dönem gecekondu, gelir seviyesi ve kent deneyimleri dalgalanmalar gösteren bir kesimin yaşadığı konutlardır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009: 113).

İlk dönem gecekonduları hakkındaki genel kanı bunların geçici olacakları yönündeydi. Ancak gecekondu kentlerin kalıcı konutları hâline gelmiştir:

“Öyle görülüyor ki ilk önceleri gecekondu, inşa edenlerce içinde geçici bir zaman için barınılacak bir yer diye düşünülmüştür. Merkezi iş yerlerine çok yakın olan bu bölgelerden ‘vaziyetleri düzelince’ şehrin diğer mntıklarına geçeceklerini düşünürler. Geçici diye başlamış olan bir yerleşme tarzı tamamen kalıcı bir hâle dönüşmüştür” (Kıray, 2007: 23-24).

Gecekonduların kalıcı hâle gelmesinde, kent yönetimlerinin gecekondu yapımına göz yummalarının etkisi vardır (Tekeli, 2011: 41). Devletin bu arazilerin işgal edilmesine sessiz kalması, göstermelik kimi örnekler dışında, elindeki arazilerin gecekonduarca işgaline göz yumması sonucunda giderek yaygınlaşan ve kalıcı hâle gelen “ilk dönem gecekonduar, köyden kente göçen kitleler için çok önemli bir işlev görmüş, kentte ilk deneyimlerini edindikleri, kente adım attıkları bir mekân haline dönüşmüştür” (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009: 114-115). Başka bir deyişle, devletin kentleşme sorunları karşısındaki bu pasif tutumu, yani devletin kentleşmenin regülasyonu alanından çekilmesi, bu alanın kendiliğinden oluşan formel/enformel süreçlere terk edilmesine; konut sorununu gidermek adına gecekonduarın piyasa dışı bir çözüm olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009: 111-112).

“Türkiye’deki gecekondulaşmayı karakterize eden husus büyük ölçüde iktidarın bilgi ve kontrolü altında, yerel yönetimlerle kurulan enformel ilişkiler üzerinden gelişmiş olmasıdır. Başka bir deyişle gecekondulaşma, modern kent inşasının sadece zorunlu bir sonucu olarak değil aynı zamanda meşru bir unsur olarak hâkim algıda yerini almıştır. Zira bu durum aynı zamanda kentteki sanayi için işgücü sağlamakta ve maliyetleri olabildiğince düşürmektedir. Gecekondu yapan ya da alan yoksul göçmenler, elde ettikleri bu olanağa karşılık, arsa alımından başlamak üzere her aşamada yerel yöneticiler tarafından korunan ve bu güven ortamında kent arsasını parselleyip satan kişilere parasal bedel ödemek zorunda kalmışlardır. Gerçekte yasadışı bu iş ve işlemler, büyük ölçüde yasal kurumların içindeki aktörler tarafından ve kapitalist piyasa mantığına göre işlemiştir” (Aslan, 2010).

Devletin elinde bulunan büyük arsa stokunun, toplumdaki politik kurumlarla göç edenler arasında önemli bir ilişki söz konusudur. Devletin sahip olduğu bu arsa stoku, politikacıların göçmenleri yönlendirmede kullanabilecekleri bir araç hâline gelmiş ve Hazine arazileri üzerinde siyasi patronaj ilişkilerinin doğmasına sebep olmuştur. Örneğin; seçim dönemlerinde gecekonduar af sağlanması ve tapuların verilmesi, birer seçim malzemesi haline gelmiştir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009: 116).

İlk dönem gecekonduarını karakterize eden bir diğer unsur, ağ türü ilişkilerin görünürlüğü üzerinedir. Bu ilişki ağları ile kente gelenler, kendilerinden önce gelen hemşerilerinin kent deneyimlerinden yararlanmışlar, bilhassa onların yaşadıkları alanlara yerleşerek gecekondu yapımı için gereken ekonomik gücü elde etme şansına erişmişler, arsa/gecekondu edinimini ve hatta iş bulma hayallerini gerçekleştirmişlerdir. Işık ve Pınarcıoğlu’na (2009: 117-118; 156) göre, 1980 öncesinde göçmenlerin oluşturduğu bu ilişki ağlarının baskın özelliği, “dayanışmacı” ruh taşımasıdır. Bu dayanışmacı ilişki ağları, kente göç

edenlerin daha kente göç etmeden kaderini belirlemiş oluyordu. Bu ağlar kente tutunmaya olan katkısının yanında, ağın niteliğine göre yükselbilme fırsatı da sunuyordu.

Günümüzde büyük kentlerde artık neredeyse hiç ilk kuşak gecekondulu kalmamıştır diyebiliriz. 1980’lerin ikinci yarısında peşi sıra çıkarılan imar afları ile gecekonduların neredeyse tümü tasfiye edilmiştir. Kent içinde arsa işgalleriyle başlayan gecekondulaşma sürecinin ilk aşamalarında, gecekondulular yoksul olarak adlandırılmaktayken; gecekondunun ticarileşmesiyle beraber ortaya “zenginleşme” çıkmıştır. Bu süreç Işık ve Pınarcıoğlu (2009) tarafından “nöbetleşe yoksulluk” kavramıyla tanımlanmıştır:

“Nöbetleşe yoksulluk döngülerinin esas dinamiği arsa işgali, parselleme ve satış sürecinden gelmektedir. Bu süreçte ilk arsa işgalcileri en büyük parsayı toplarken, döngüye en son katılan kiracılar da ucuz kira, enformel işgücü piyasasına kolay katılabilme gibi olanaklara kavuşmakta ve belki de en önemlisi, bir başka arsa işgal turuna dahil olarak konut(lar) sahibi olma, fazla konutları satma ya da kiralama umutlarını taşımaktadırlar” (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009: 78).

1.2.2. Mekânın Yeniden Üretimi: Formel Bir Konut Mekânı Olarak Apartman Kavramı ve Apartmanlaşma Süreci

Yirminci yüzyılda Türkiye’nin konut kültüründeki değişimde en önemli rolü oynayan unsurlardan biri geleneksel konutların yerini apartmanların almasıdır (İnce Güney, 2009: 102). Türkiye’deki ilk apartman örneklerinin İstanbul’da Pera ve Galata’da yapıldığı bilinmektedir (Öncel, 2014: 153).

“Apartman, İstanbul’un hayatına 1800’lü yılların sonlarında Beyoğlu, Taksim, Şişli/Nişantaşı gibi semtlerde girmeye başlamıştır. Bir tür alafrangalık olarak kabul edilen bu konut türü, Eski İstanbul’un tarihî semtlerinin konaklarında oturanları kendisine çekmiş ve boşalan konaklar İstanbul’a göçün ilk zamanlarında, Süleymaniye gibi semtlerde göç edenlerin barınma ihtiyaçlarını oda oda yerleşilerek karşılamıştır” (Tuna, 2011: 362).

Beyoğlu’nun kozmopolit nüfusunun 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren artması sonucu ortaya çıkan konut ihtiyacını karşılamak amacıyla, Osmanlı veya yabancı usta ve mimarlar, yeni bir konut tipinin gelişmesini sağlayacaklardı. 19.yüzyılın başından itibaren İstanbul’daki diğer mahallelerde de yaygınlaşmaya başlayan bu konutlar, apartmanlardır. Bu konut tipinin ilk örnekleri olarak Galata Apartmanları kabul edilir (Öncel, 2014: 3).

“Cumhuriyetin ilanı ile birlikte batılılaşma sürecine giren ülkemizde apartman olgusu önceleri batılı yaşamın bir sembolü olarak hayatımıza girmiş ancak daha sonra artan barınma ihtiyacına en uygun çözüm

olarak görülmüştür. Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde İstanbul'da yoğun bir yabancı nüfus bulunması geleneksel konuttan apartmana geçişi hızlandırmış, birçok mekânsal ve işlevsel yeniliği içinde barındıran bu çok katlı konutların daha sonraki dönemlerde kentsel dokuya hâkim hale gelmesine yol açmıştır" (Mutdoğan, 2014: 2).

Apartmanın ülkemizdeki ilk örnekleri, Osmanlı İmparatorluğu'nda 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile inşa edilmeye başlanmıştır. Tanzimat Fermanı ile Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimler için daha önce belirlenmiş inşaat yasakları ve yerleşim kısıtlamaları kaldırılmış ve bunun sonucunda apartmanlar sınırlı alanda ve az da olsa inşa edilmeye başlamıştır. Bu süreçte Anadolu'da ise geleneksel konut yapımı devam etmiştir (Öncel, 2014: 380).

"Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yurt genelinde sosyal, ekonomik ve kültürel değişimler yaşanmaya başlanmıştır. 1940'lı yıllara kadar olan dönemde dünyadaki savaş ve ekonomik krizler Türkiye'nin kapalı bir ekonomi politikası izlenmesine neden olmuştur. Ankara'nın başkent ilan edilmesi Anadolu'nun gelişimini hızlandırmış, merkezin İstanbul'dan Anadolu'ya kayması sağlanmıştır. Ayrıca Anadolu kentlerinde demiryolları ve limanların oluşmasıyla gelişimi devam etmiştir. 1927 yılında yabancılara çalışma izni verilmesi (Teşvik-i Sanayi Yasası), konusunda uzman birçok mimarın Avrupa'daki savaş ortamından kaçıp Türkiye'ye gelmesini ve Türk-Avrupa kültürlerinin sentezlendiği mimari eserler vermelerini sağlamıştır" (Sözen'den akt. Mutdoğan, 2014: 4).

1940-1950 yılları arası dönemde, yabancı mimarların etkisiyle ve devletin önderliğinde bir dizi modernleşme programı uygulamaya konmuştur. Hızla yaygınlaşmaya başlayan apartmanlar, Orta Anadolu'nun modernleşmeyi temsil eden bölgelerinde de hâkim konut biçimi olmaya başlamış ve üretildikleri bu dönemde hemen benimsenip uygulanmıştır (Mutdoğan, 2014: 6).

Türkiye'de ilk kez orta tabakalaşma, Osmanlı'nın son yüz yılını oluşturan dönemde Batı kökenli iş örgütlerinde istihdam edilen ve orta çaplı tüccarlaşmalarla ortaya çıkmış olup, bu iki grup özellikle gayrimüslimlerden oluşmuştur. Önce sıra evler, akabinde ise apartmanlaşma görülmüştür (Kıray, 2007: 139). Bu konutlarda yaşayan apartman sakinleri, orta sınıf veya üst ile orta sınıf arasında tanımlanabilecek bir ekonomik seviyededir. Bu konutlar, genelde yeni bir yaşam biçiminin ve yeni bir konut tipinin temsilcisi olarak görülmüşlerdir (Öncel, 2014: 6). Sözü edilen bu dönemde, kent mekânları daha iyi koşullara ulaştırılmak istenmiştir. Nitekim ulaşım koşulları ve mevcut (iki, üç katlı taş veya ahşap) binalar, bölgenin ticaret ve konut işlevlerini karşılamakta yetersizdi. Bu durum, eski yapıların yıkılıp yeni ticaret binalarının inşa edilmesini ve sokakların yeniden düzenlenerek genişletilmesini gerektirmiştir. Bu yolla ticari faaliyetlerdeki artış, orada yaşayan ve çalışanların da sayılarının artmasına; haliyle daha fazla

konut ihtiyacının doğmasına ve inşaat yapılacak alanların değerlendirilmesine neden olmuştur. İşte apartmanların ortaya çıkışı, bu şartlar altında gerçekleşmiştir (Öncel, 2014: 126; Kıray, 2007: 139).

“Sayıları yüz binlere varan, yeni orta tabakalar dediğimiz bu işçi veya memurlar, kentlerde aynı yörelerde yoğunlaşarak yerleşmiş iş yerlerine erişilebilirlik yönünden aynı konumda konut isterler. Hepsi aşağı yukarı aynı uzaklıkta, aynı koşullarda oturmayı, konut edinmeyi arzulamaktadır. Sanayileşmiş toplumlar bu zorlamayı, 19.yüzyıl sonundan beri apartmanlarla çözmüştür. Başka türlü söylenirse apartman, modern sanayi toplumlarının yeni belirmiş orta tabakalarının, işçi ve memurlarının konutudur, onlarla beraber doğmuştur ve toplumun orta tabaka yaratma biçim ve hızı ile koşut olarak gelişmiştir” (Kıray, 2007: 139).

Türkiye’de 1950’lerde yaygınlaşmaya başlayan ve büyük çaplı girişimlerle 1960’larda artış gösteren yeni orta tabakaların, iş yerlerinin merkezi iş alanlarında toplanması sonucu yerleşme sorununa çözüm olarak varlık kazanan apartman, her kesimden insanı apartman sakini haline getirmiştir (Kıray, 2007: 139-140). Apartman, Türkiye’de adeta orta gelir düzeyindeki ailelerin konut tipi olarak görülmeye başlanmıştır; “üç oda bir salonlu” apartman dairelerinde oturmak, Türk orta sınıfını yansıtan kültür ve yaşam tarzının simgesi olarak belirmiştir (Ayata, 1988: 5).

“1930’lu yıllardan itibaren apartmanlar yaygınlaşarak İstanbul’un ikametgâh değişiminin simgesi olmuşlar ve eski ahşap yapılar yerlerini, mevcut arsalarında, apartmanlara bırakmaya başlamışlardır. Özellikle 1960’lı yıllardan itibaren bu dönüşüm, önemli bir sektör olarak karşımıza çıkmakla kalmamış önemli bir faaliyet olarak şehrin ekonomisini canlandırmıştır. İstanbul’u semt semt, sokak sokak, bina bina dolaşan müteahhitler apartmanlaşma sürecini o yılların doruğuna çıkarmışlardır. Daha sonra üç oda bir salon anlayışıyla sürdürülen faaliyet inşaat yapılacak alanın metrekaresine bakmadan neredeyse tüm binaların bu ideal şablona göre inşa edilmesine yol açacaktır” (Tuna, 2011: 362).

1950’lerden 1970’lere kadar olan dönemde ise Türkiye’de özellikle tarım ve küçük girişimler yoluyla biriken sermaye, çoğunlukla apartman yapımına aktarılmıştır. Ancak buna rağmen talep karşılanamamıştır. Buna çözüm olarak ilkin yap-satçılık ve kat mülkiyeti, sonra ise çeşitli kooperatifleşmeler ve banka kredileri uygulanmaya başlamıştır. Böylelikle orta sınıfların satın alma gücüne göre pek çok apartman üretilmiştir (Kıray, 2007: 140). Apartmanlaşma olgusu, Türkiye’de kentli orta sınıfların ortaya çıkışında ve refah düzeylerini artırma uğraşlarında temel bir rol oynamıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009: 103). Türkiye II. Dünya Savaşı sonrası hızlı bir kentleşme deneyimi yaşamış ve bunun yarattığı sorunlarla baş edebilmek için yapsatçı ve gecekondü konut sunumları gerçekleştirilmiştir. 1980’lere kadar Türkiye kentleri ikinci bir dönüşüm yaşamıştır. Bu dönemde kentlerin çevresi gecekondü

kuşaklarıyla sarılmış, içeride kalan kısımlarda ise ya eski yapılar yıkılarak ya da boş alanlarda yapsatçı ve kooperatifler aracılığıyla yüksek yoğunluklu apartmanlaşmalar gerçeklemiştir (Tekeli, 2016: 19).

Yapsatçı türü konut arzı ile 1950-1970 yılları arasında inşa edilen apartmanlar yıkılarak yeni orta sınıfa yönelik apartman bloklar inşa edilmiştir. Bu durum Türkiye’de kentlerin eski konut dokusunun yerini yoğun bir apartmanlaşmaya bırakması sonucunu doğurmuştur (Tekeli, 2016: 18). Apartmanlaşma sürecinde iki aşama söz konusudur. Bunlardan birincisi, kat mülkiyeti öncesi dönemdir ki bu süreç 1930’lu yıllardan 1950’li yıllara kadar uzanır. Kat mülkiyeti kurumunun kabulü ile birlikte apartmanların yaygınlık durumu, yöneldiği sınıflar ve yapım sürecinde niteliksel bakımdan kimi değişimler yaşanmıştır. Bu dönem boyunca yapılan binaların mülkiyetinin bölünememesi söz konusudur. Bu durum apartmanların yapılabilmesi için ciddi bir birikimi elde bulundurmaya gerektirmektedir. Ayrıca bu birikime sahip olan ancak ticaret alanında sermayesini kullanabilecek durumda olanlar yatırımlarını apartman yapımına ayırmayacaktır. Gelir düzeyi yüksek olan gruplar tarafından yapılan bu dönemin apartmanları, kentlerin prestijli kesimlerinde bulunmakta ve modern yaşamın simgesi haline gelmektedir (Tekeli, 2010: 145).

1966 tarihli Kat Mülkiyeti Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle, yap-sat konut sunum biçimi imarlı alanlardaki yoğunluğu artırmış; apartmanlaşma, 1960’tan 1985’lere kadar olan dönemin en önemli gelişmelerinden biri olmuş (Özbay, 2015: 190) ve hızlanan bir ivme kazanmıştır. Yasa ile birlikte, aynı zamanda kooperatif yapıları da yaygınlaşmaya başlamış ve gecekondu alanları meşrulaşmıştır. Bu dönemde Türkiye’de, toplam konut stokunun yaklaşık %45’i yapsatçı konut üretim sistemi aracılığıyla; %10’u kooperatiflerle ve %40-45’i gecekonduyla karşılanmıştır (Şenyapılı ve Türel, 1996: 347).

Kıray’ın (2007: 140) öngörüsüne göre, topraktan kopup şehre gelen eski köylülerin memurlaşması ve işçileşmesi durumuna koşut olarak, mevcut gecekondu mahallelerinin merkezi iş yerlerine erişilebilirliği arttıkça buralar da giderek apartmanlaşacaktır. Günümüzde gecekondu mahallelerine baktığımız zaman, kentsel dönüşüm ile birlikte Kıray’ın bu öngörüsünün gerçekleştiğini görüyoruz. Kentlerde plansız büyüme ve gelişmeye neden olan gecekondu alanları, giderek apartmanlaşmaktadır. Işık ve Pınarcıoğlu (2009: 102-104), Türkiye’nin apartmanlaşma deneyimi hakkında, 1980 öncesinde Türkiye’de orta sınıfların kentle kurdukları ilişkinin özgün bir yönünün olduğunu ve bu ilişkiden kentin şekillenmesinin önemli ölçüde etkilendiğini söylemektedirler. Apartmanlaşma olarak adlandırabileceğimiz bu ilişki biçiminin bir Türk icadı olduğunu ve benzer şekilde İspanya ve Yunanistan gibi ülkelerde de görüldüğünü söyleyebiliriz. Bilhassa İspanya’nın kentlerinde “permuta” adıyla anılan arsa

takas sistemi, Türkiye'deki apartmanlaşma süreciyle paralellikler göstermektedir. Ancak tümüyle aynı değildir. Türkiye'deki uygulamaları diğerlerinden farklı kılan, konut sektörünün yapısının farklı olması ve bu ilişki biçiminin yaygın olması ve Türkiye'nin kentleşme sürecini önemli ölçüde etkilemesidir. Türkiye'de apartmanlaşma kavramı hakkında orta sınıfların kentleşme süreci içinde yaşanan sorunlara çözüm olarak geliştirilen bir güç birliği olduğu söylenebilir. Başka deyişle apartmanlaşma olgusu, bir tür dayanışma ilişkisi olup baş rolde orta sınıfların olduğu bir ilişkiler sistemidir.

1984'te gerçekleşen gecekondu affı ile birlikte gecekondu bölgelerinin ıslah planlarıyla apartmanlaşmasını sağlamak hedeflenmiş ve gecekondu yapanlara kentsel ranttan pay edinme imkânı yaratılmıştır (Tekeli, 1998: 23).

Türkiye'de uygulanan dönüşüm uygulamaları esas olarak gecekondu alanlarını ve deprem riski altındaki alanlardaki binaların yıkılarak yerlerine apartmanların yapılmasını amaçlamaktadır. Bunda II.Dünya Savaşı sonrasında yani kapital birikim düzeyinin düşük olduğu dönemde, ülkemizin yaşadığı hızlı kentleşme sürecinin ucuz hale getirilmesi için, gecekondu yapımı ve yapsatçılar tarafından gerçekleştirilen kalitesiz bina üretimi ve altyapı yetersizlikleri içindeki büyüme halinin ortaya çıkardığı durumun önlenmesi hedefi yatmaktadır. Bu, sadece kalite açığının ortadan kaldırılmasına yönelik bir dönüşüm olup kente yönelik yapısal bir dönüşüm olmaktan uzaktır (Tekeli, 2016: 316).

Türkiye'de, Cumhuriyetin ilânından 1950'li yıllara kadar olan dönemde çok çeşitli konut sorunu gündeme gelmiştir: İlk olarak, Kurtuluş Savaşı sonrasında kaçan Yunan askerlerinin batı illerini yakması ve yeni imar çalışmalarının gerekmesi; ikinci olarak, Ankara'nın başkent olması ve bu doğrultuda çağdaş, yeni bir kent yaratılması; üçüncü olarak, 1930'lu yıllarda devletin izlediği sanayileşme politikaları ve bu doğrultuda fabrikaların çevrelerinde işçi konutları kurulması; dördüncü olarak, köy konutlarının çağdaş hâle getirilmesi; beşinci olarak, 1939'da yaşanan Erzincan depremi ile gündeme gelen depreme dayanıklı konutların inşa edilmesi gerekliliği ve son olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrası kentlere olan göçün artması sebebiyle konut bunalımının doğması (Tekeli, 2012: 28). Yaşanan bu konut bunalımı, kısa zamanda ve çok sayıda konutun üretilmesini gerekli kılmıştır. 1950'lere gelindiğinde devlet kentlerde artan konut talebine cevap verememiş, böylece yeni konut sunum biçimleri geliştirilmiştir. Bu dönemde kooperatif evleri ve ilk toplu konutlar inşa edilmeye başlamıştır. Aynı zamanda göçle gelenlerin kentin çeperlerinde inşa ettikleri gecekondu da bu dönemde yapılmaya başlamıştır. 1970'li yıllarda gecekondu alanları yerlerini çok katlı apartmanlara bırakmışlardır. Bu gecekonduların bir bölümü gecekondu sahipleri tarafından çok

katlı apartmanlara dönüşürken, diğer bir bölümü ise yap-sat yöntemiyle küçük girişimcilerin apartmanlar inşa etmesi şeklinde gerçekleşmiştir (Tekeli, 2010: 247).

1980 sonrası döneme gelindiğinde, konut üretiminde en belirgin özelliğin, küçük girişimcilerin piyasadan giderek çekilmesi olduğu görülür (Sey, 1998: 297).

2000 sonrası döneme baktığımızda ise çeşitli sebeplerle (depem, çöküntü alanların rehabilitasyonu vb. gibi) kentsel dönüşüm uygulamalarının başlatıldığını görüyoruz. Bu uygulamalar, kentin dokusunu ve aynı zamanda kentte yaşayanların yaşam biçimlerini değiştirebilmektedir. Bu anlamda kentsel dönüşüm, “değişime uğrayan kentsel bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel sorunlarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir bakış (vizyon) ve eylemdir” (Yıldırım, 2006: 8). Yani ilk aklımıza gelen hâliyle, sadece eskisini yıkıp yenisini yapmak kentsel dönüşüm demek değildir, birçok farklı uygulama biçimi vardır. Bunlardan en yaygın olarak kullanılanlarını kentsel yenileme, yeniden canlandırma, kentsel koruma, kentsel soylulaştırma/mutenalaştırma, sağlıklılaştırma/rehabilitasyon vb. şeklinde sıralayabiliriz. Türkiye’de genellikle aynı anlamda kullanılan bu kavramlar “kentsel dönüşüm” şeklinde ifade edilmektedir. Türkiye’de inşaat sektörünün hızlı gelişimi, kentleşme sürecinde büyük bir dönüşümü ifade etmektedir (Ataç, 2013: 39). Bu dönüşüm sürecinde en fazla uygulanan kentsel dönüşüm biçimi olarak kentsel yenileme kavramı;

“Zaman süreci içinde eskiyen, köhneyen, yıpranan, sağlıksız/yasadışı gelişen ya da potansiyel arsa değeri üstyapı değerinin üzerinde seyrederek değerlendirilmeyi bekleyen ve yaygın bir yoksunluğun hüküm sürdüğü kent dokusunun, kamu girişimi ya da yardımıyla altyapısının sosyal ve ekonomik programlar ile oluşturulup beslendiği bir stratejik yaklaşım içinde, günün sosyo-ekonomik ve fiziksel şartlarına uygun olarak değiştirilmesi, geliştirilmesi, yeniden canlandırılması ve bazen de yeniden üretilmesi, daha iyi bir çevre verebilecek duruma getirilmesi eylemidir” (Özden, 2008: 44).

Bu durum kentteki yapıların fiziksel ve toplumsal olarak eskimesi sonucu ortaya çıkabileceği gibi, belli bir kent alanının ve semtin değerini tümüyle yitirmesi sonucunda da oluşabilir. Bu anlamda yapı sahipleri, kendi imkanlarıyla veya dışsal faktörlerin (arsa spekülörleri, yerel ya da merkezi yönetimler vb. gibi) etkisi ile konutlarının yıkılıp, yerlerine yüksek kat yoğunluklu binaların yapılmasına karar verebilirler. Böylelikle büyük kentlerde birçok yapı bu şekilde yıkılır ve bunların yerini çok katlı/daireli apartmanlar alır (Keleş, 1993: 296-297). Benzer şekilde, yeniden geliştirme uygulaması;

“Mevcut yapıların yıkılması ve kazanılan toprağın yeni kullanışlara ayrılması anlaşılmaktadır. Yeniden geliştirme, sınırları önceden belirtilen belli alanlarda hem yapıların hem de bölgelerin bir bütün olarak, yitirmiş

bulundukları ekonomik ve toplumsal değerleriyle fiziksel ölçümlerine yeniden kavuşturulması amacını güder” (Keleş, 1993: 297-298).

Kentsel canlandırma yöntemi; yapıların, özgün işlevlerini yitirdikleri, yapı olarak sağlam olmalarına rağmen değerlerinin çeşitli sebeplerle azaldığı durumlarda bir ihtiyaç haline gelir. Ayrıca “koruma ise, genellikle işlevlerini yerine getirebilmekte olan yapıların, büyük tarihsel, mimari ve kültürel değer taşıyan bölgeler içinde, onlarla birlikte korunmasını sağlamak için plansızlığın denetlenmesi ve aşırı nüfus birikiminin önlenmesidir” (Keleş, 1993: 297).

Bir diğer kentsel dönüşüm biçimi olarak, ilk defa 1963 yılında Ruth Glass tarafından kullanılan soylulaştırma kavramı, 1980’li yıllara kadar işçi sınıflarının ya da dar gelirliilerin yaşadığı şehir merkezindeki eski tarihi binalara, orta ve üst sınıfların bu grupları yerlerinden ederek yerleşmeleri ve buradaki yapıları rehabilite etmeleri sürecini ifade etmek için kullanılmıştır. “Soylulaştırma orta ve orta üstü gelir gruplarının, fiziksel müdahale yolu ile yenilenen alt gelir grubu konut alanlarına yerleşmesi olarak tanımlanabilir” (Özdemir Sönmez, 2006: 122). Yeni bir kentsel ayrışma modeli olarak soylulaştırma, kent merkezlerine yeniden yatırım yapılması için buraların cazip hâle gelmelerini sağlar, kapitalist ilişkilerin bir ürünü olarak yeni bir orta sınıfı ortaya çıkarır (Şen, B., 2005: 131-136).

Dönüşümün serbest piyasanın işleyişine bırakıldığı hallerde, rant potansiyeli yüksek olan alanlar, bu serbest piyasa mekanizması içerisinde kısa zamanda soylulaşmayla karşı karşıya kalmaktadır (Türkün, 2014: 7).

2000’li yıllardan itibaren kentsel dönüşüm süreciyle birlikte üzerine dikkati çeken konut, sadece “barınma şekli” olmaktan çıkmış; artık kimileri için “yatırım aracı” kimileri için ise “statü belirleyicisi” hâline gelmiştir:

“Konut, artık barınma için bir gereklilik değil, tüketiciler arasında el değiştirerek belli süreçler içinde yeniden üretilen ve böylece üzerinden rant sağlanabilen bir yatırım aracı hâline gelmiştir... Bu tip yerleşimler yatırımcısı için bir sermaye elde edim aracıdır ve üzerinden mümkün olduğunca çok rant elde edilmelidir. Dolayısıyla, yatırımın kolay paraya dönüşebilir karakterde olması önemlidir. Böylece karma işlevli projeler, konutu yatırım aracı olarak gören, bir sonraki el değişiminden elde edilecek rantı düşünen üst gelir grubunun tüketimine açılmıştır” (Koca, 2012; 2015).

Apartman türü konutların tarihsel süreçte nasıl bir gelişim izlediğini ele aldık. Apartmanları gecekondulardan ayıran temel özelliklere de değinmek yararlı olacaktır. Öncelikle, Türkiye’de karşımıza en çok çıkan iki konut tipinin kuşkusuz ki gecekondu ve apartman olduğunu söyleyebiliriz. Gerek ortaya çıkış biçimleri ve süreçleri gerek yapım tarzları

ve hitap ettikleri toplumsal kesimler bakımından gerekse mekânsallıkları bakımından bu iki konut türü pek çok farklılığı bünyelerinde barındırmaktadırlar. Apartmanlar, çoğu kez gecekondunun tam karşıtı anlamındaki ilişki ve değerlerin mekânı olarak görülür. Gecekondu kaçaktır; apartmanlar ise ruhsatludur, imar kurallarına uygundur. Yani diğer bir anlatımla, gecekondu enformel bir konut biçimi iken apartman formel bir konut biçimidir. Formel-enformel ayrımında apartmanlar modern olanı simgeler. Gecekondu nasıl Türkiye kentleşmesinin enformel ögesini simgeliyorsa, orta sınıfın yaşadığı apartman alanları da formel kesimin simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gecekondular plansızdır, apartmanlar ise planlıdır. Gecekondular altyapıdan ve temel gereksinimlerden yoksundur. Apartmanların ise altyapı sorunları yoktur, çünkü daha yapım aşamasında bu sorun giderilmiştir. Gecekondularda kentin marjinal kesimleri yaşar, apartmanlarda ise modern orta sınıf yaşar. Apartmanlaşmış alanlarla gecekondu alanları sadece fiziksel çevre ya da yaşam çevresi bakımından farklılık göstermez. Aynı zamanda, üretim sırasında çeşitli aktörlerin aralarında kurdukları ilişkiler açısından da birbirlerinden ayrılırlar. Apartmanlar büyük ölçüde piyasa ilişkileri içinde üretilir. Konut yapımcısı yani yapsatçı ile konut alıcısı arasındaki ilişki, parasal bir ilişki biçimidir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009: 103-104).

İKİNCİ BÖLÜM

MEKÂN VE GÜNDELİK HAYAT

2.1. Gündelik Hayat Kavramı

Gündelik hayat, toplumu oluşturan her tür birey tarafından paylaşılan, öğrenilen/öğretilen yönleri olduğu için sürekli bir değişimin ve dönüşümün var olduğu; buna paralel olarak gündelik hayatın kendisinin de dönüştüğü bir süreçtir. Bahsedilen bu süreç, her daim bir toplumsal mekân üzerinde gerçekleşir. Bu anlamda gündelik hayata dair çözümlemeler yaparken mekân kavramına da bu çözümleme içinde yer vermek gerekir. Nitekim Lefebvre'nin de belirttiği gibi:

“Geometrik mekândan, fiziksel ya da biyolojik mekândan, coğrafi mekândan, iktisadi mekândan ayrı bir toplumsal mekân vardır. Toplumsal mekân, grubun ve grup içinde bireyin çevresidir; bireylerin ortasında bulundukları ve içinde yaşadıkları ufuktur. Ufukların kapsamı, gruplarla, durumlarıyla, tikel faaliyetlerle birlikte değişir. Toplumsal mekân, ağların ve basamakların az çok yoğun bir dokusundan ibarettir. Bu doku, gündelik hayatın ayrılmaz parçasıdır” (Lefebvre, 2010: 245).

Genel anlamda, gündelik kavramının değerini, her şeyi kapsaması oluşturur. Nitekim o, insanların tüm eylemleriyle doğrudan ve derinlikli olarak ilişki içindedir. Gardiner'in ifadeleriyle gündelik hayat şöyle bir olgudur:

“Gündelik hayat bizim doğayla dönüştürücü bir praksis içine girdiğimiz, yoldaşlığı ve aşkı öğrendiğimiz, iletişimsel becerileri edinip geliştirdiğimiz, normatif kavramları pragmatik biçimde formüle edip uyguladığımız, çok çeşitli arzuları, acıları ve coşkunlukları hissettiğimiz ve eninde sonunda sönmüldüğümüz hayati önemdeki çevredir. Kısacası gündelik hem bireysel hem de kolektif anlamda, bizim kendi çok yönlü becerilerimizi geliştirdiğimiz ve tümüyle bütünleşip gerçek anlamda insan olduğumuz ortamdır” (Gardiner, 2016: 14-15).

Gündelik olgusu, “kamusal ile özeli, küresel ile yereli, siyaset ile ekonomiyi, gerçek ile fanteziyi, geleneksellik ile modernliği birbirinden ayırma eğilimlerine karşı çıkar...Gündelik yaşam içinde yeni olanı anlama, karar verme ve tercih yapma, sosyal karşılaşmaların yeni türleri ile baş edebilme yolunda karmaşık stratejiler ortaya çıkar” (Stokes, 2017: 324-328). Tüm bu özelliklerine rağmen, gündelik hayat kendine çok fazla sorgulanma alanı bulamaz. Oysaki “bilimin birçok alanındaki önemli keşifler, (görünüşte) önemsiz, sıradan, gündelik nesnelerin incelenmesiyle gerçekleştirilmiştir” (Lefebvre, 2012: 136). Gündelik hayatta kullanıcıları buna

ilişkin sorgulamada bulunmasalar bile, insan birlikteliklerinin bir sonucu olarak anlam ifade eden kavramların sosyolojik açıdan çözümlemelerde önemi büyüktür (Esgin, 2014: 18). Nitekim sosyoloji, gündelik hayatta elde edilip kullanılan bilgilerin özleşmesidir; ilk bakışta anlamlandırılmayan detayları açığa çıkarır, gündelik hayat deneyimlerine getirilen bir yorumdur ve aynı zamanda diğer yorumlardan beslendiği gibi onları besler de (Bauman, 2010: 238, 256). Bu anlamda gündelik hayat, sosyolojik açıdan sorgulanmaya ihtiyaç duyan bir kavramdır.

2.2. Gündelik Hayatta Etkileşim Biçimleri ve Yeni Sosyallikler

Gündelik hayat, “ekonomik, psikolojik ya da sosyolojiktir; özel yöntemler ve yollarla kavranması gereken özel nesneler ve alanlardır. Beslenmedir, giyinmedir, eşyadır, evdir, barınmadır, komşuluktur, çevredir” (Lefebvre, 2007: 32). Gündelik olan, tüm toplumlarda birtakım ortak pratikleri barındırır: yeme-içme, barınma, güvenlik, üretme, soyun devamlılığını sağlama, vb. Bu basit insani ihtiyaçları karşılamak için yapılan (Şahin ve Balta, 2001: 185) ve günlük tekrarlarla rutin hâle gelerek kurumsallaşan insan pratikleri, bireylerin birbirleriyle olan etkileşimleriyle içselleştirildikleri zaman pratik sınıflandırmalar hâlinde somutlaşırlar (Arlı ve Göker, 2014: 125). Önemsiz gibi görünen bu toplumsal etkileşim biçimlerinin incelenmesi ise, sosyolojide büyük önem taşır. Bunun nedenlerini Giddens (2012: 168-169) şöyle sıralar:

“İlk olarak, gündelik rutinlerimiz, ötekilerle neredeyse sürekli olarak giriştiğimiz etkileşimleri ile, bizim yaptıklarımıza yapı ve biçim kazandırır. Bunları inceleyerek, toplumsal varlıklar olarak kendimiz ve toplum yaşamının kendisi hakkında çok şey öğrenebiliriz. Yaşamımız, her gün, her hafta, her ay ve her yıl benzer davranış kalıplarını yinleme yoluyla düzenlenmektedir. İkinci olarak, günlük yaşamın incelenmesi bize, insanların gerçekleri değiştirecek biçimde yaratıcı eylemlere nasıl gireceğini gösterir. Toplumsal davranış bir ölçüye kadar roller, normlar ve paylaşılan beklentiler gibi güçler tarafından yönlendirilir ise de bireyler gerçekliği, geldikleri kökenlere, çıkarlara ve güdülere göre farklı farklı algılamaktadır. Bireyler, yaratıcı eylemde bulunma yeteneğine sahip olduğundan, aldıkları kararlarla ve giriştikleri eylemlerle gerçekliği sürekli olarak biçimlendirirler. Üçüncü olarak, gündelik yaşamdaki toplumsal etkileşimin incelenmesi, daha büyük toplum düzenleri ile kurumların anlaşılması için yararlıdır. Büyük ölçekli toplum düzenlerinin hepsi, bizim günlük olarak içine girdiğimiz toplumsal etkileşim kalıplarına bağlıdır”.

İnsan, yaşamını inşa ederken, kendisine benzer özellikler taşıyanlarla ortaklaşa biçimde hareket eder. Bu inşa sürecinde, gündelik hayat deneyimleri ve insan etkileşimleri bir süreklilik arz eder. Bu, insanın toplumsal bir varlık olmasının sonucudur. İnsanın bu özelliği, onu diğer insanlarla etkileşim kurmak zorunda kılar. Yaşamdaki anlamları üreten de gündelik hayattaki

deneyimlerimiz ve başkalarıyla kurulan etkileşimlerimizdir. Bu anlamda gündelik hayat, etkileşimlerle sürdürülen, sürekli yeniden üretilen ve rutin eylemlerin tekrarlandığı, toplumsal aktörlerin aktif katılım gerçekleştirdiği bir etkileşim alanını ifade eder (Esgin, 2014: 159-163).

İnsan, doğası gereği diğer insanlarla ilişki içinde olmak zorunda olan “toplumsal” bir varlık olması dolayısıyla; ailesiyle, akrabalarıyla, arkadaşlarıyla ve tabii ki yaşadığı mekândan kaynaklı olarak komşularıyla her daim gündelik hayatta bir etkileşim ortamının içinde yer alır. “Komşuluk, genel olarak aynı semtte, yakın mekânlarda oturan aileler arasındaki ilişkiye verilen addır” (Ayata ve Ayata, 1996: 78). Keleş (1980: 78), komşuluk kavramını şöyle tanımlar:

“Dar bir alanda yer alan, daha çok yüz yüze ve kişisel ilişkilerin egemen olduğu, üyeleri, yürüme uzaklığı içindeki ilkokul, oyun yeri, gezilik, bakkal ve manav gibi ortak kent kolaylıklarından güçlük çekmeden yararlanabilen küçük yerleşme birimidir”.

Alver’in (2012: 343-347) tanımıyla ise;

“Komşuluk, ilişki biçimleri, ritüelleri, değerler kümesi, kendine özgü hukuku ile toplumsal bir kurum; mevcut kültürün paylaşılması ve sonraki nesillere aktarılması bakımından kültürel iklimin asli unsuru; toplumsal ve mekânsal yakınlığın öznesi olarak bir yerleşimin temel yapı taşı kısacası zamanın şahidi ve toplumsal değişimin aynasıdır”.

İnsanoğlunun yerleşik hayata geçtiği dönemlerden itibaren var olan ve mekâna dayalı bir ilişki biçimi olarak komşuluk, doğası gereği etkileşimi zorunlu kılmaktadır. Bu etkileşim sürecinde bireyler her gün yüz yüze görüşmek, konuşmak, birlikte vakit geçirmek zorunda değildir. Ancak mekânsal yakınlığın bir sonucu olarak komşular arasında karşılaşmalar gerçekleşmektedir. Karşılaşmalar esnasında komşular arasında sözlü iletişim olmasa da jest ve mimikler bile aslında bir etkileşimin varlığının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Nitekim modern kentte birçok yabancı insan bir arada yaşar. Büyük şehirlerde yaşayanlar gündelik hayatlarında tanıdıklarından ziyade yabancılarla karşılaşır (Jacobs, 2011: 50). Mekâna dayalı bir ilişki biçimi olduğu için komşuluk, kimi zaman bu “yabancı”larla da karşılaşmaları içeren geniş bir içeriğe sahiptir.

Kentlerin her geçen gün artan etkinlikleri, toplumsal ilişkiler üzerinde yeni görünümünün ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kentte yaşayanların birbirleriyle olan etkileşim süreçleri, kentin geçirdiği değişim ve dönüşümlerden etkilenmektedir. Bu anlamda, komşuluk ilişkilerinin kentleşmeye bağlı olarak nasıl bir değişim geçirdiği konusunda ortaya

atılan farklı görüşler vardır. Kimileri kentte ilişkilerin zayıfladığını, daha resmi, parçalanmış ve ikincil ilişkilere dönüştüğünü, insanların giderek yalnızlaştığını kabul ederken; kimileri ise, kentlerde hâlâ enformel ilişki ağlarının yani aile, akrabalık, komşuluk gibi birincil ilişkilerin varlığını sürdürdüğünü savunmaktadır (Koyuncu, 2009: 24).

Chicago Okulu'ndan birçok yazar birçok kuram geliştirmişlerdir. Robert Ezra Park, Ernest Burgess ve Louis Wirth gibi isimler bunların başında gelir. Bu kuramcılar tarafından ortaya atılan iki yaklaşım özellikle dikkat çeker: Bunlardan biri ekolojik yaklaşım, diğeri ise Louis Wirth tarafından geliştirilen ve kentliliği bir yaşam biçimi olarak ele alan yaklaşımdır (Giddens, 2012: 945).

Ekolojik görüşe göre, “şehirler, rekabet, istila ve yerini alma gibi -biyolojik ekolojide karşılıkları bulunan- süreçler yoluyla bir düzen kazanarak doğal alan hâline gelmektedir” (Giddens, 2012: 946). Louis Wirth'in “Urbanism As A Way of Life” adlı eserinde savunduğu yaklaşıma göre, kentteki ilişkilerin giderek daha resmi, parçalanmış, ikincil ilişkiler haline geleceği, ailenin zayıflayacağı, akrabalık ve komşulukların kaybolacağı, ticari ilişkilerin ve kitle kültürünün insanların yaşamlarının tümünü kapsayacağı iddiası söz konusudur (Ayata ve Ayata, 1996: 66). Wirth, kentlerde insanların yan yana yaşamalarına rağmen birbirlerini kişisel olarak tanımadıklarını ve kentleri köylerden ayıran temel farkın da bu olduğunu söyler (Giddens, 2012: 948):

“İlişkilerin tam olarak kişiselliğe dayanmasının olanaklı olmadığı koşullar altında karşılıklı etkileşim içinde bulunan insanların sayısının artması, insan ilişkilerinin bölünmesinin, kentteki kişiliğin şizoid niteliğinin bir açıklaması olarak sunulması sonucunu doğurmaktadır. Bu durum, kentsel yerleşim yerlerinde yaşayanların kırsal bölgelerde yaşayanlara göre daha az tanıdıklarının olması anlamına değil, daha çok, kentsel yerleşim yerinde yaşayanların karşılaştıkları ve gündelik yaşamda ilişki içinde olduğu insanların küçük bir bölümünü tanıdıkları ve bunlar hakkında daha az bilgiye sahip oldukları anlamına gelir” (Wirth, 2002: 90).

Wirth'in çok uzun yıllar önce ortaya attığı bu fikirleri, hâlâ geçerliliğini korumaktadır ancak tümüyle de kabul edilebilir değildir. “Modern kentler sıklıkla gayri şahsi, anonim toplumsal ilişkileri barındırırlar ama aynı zamanda birer çeşitlilik -kimileyin de samimiyet-kaynağıdır” (Giddens, 2012: 950).

Bir arada yaşamının bir yönünü oluşturan ve sosyolojik anlamları olan komşuluk, kentlerdeki ilişkileri anlamada başvurulacak konulardan biri olmuştur. Komşuluk, mekân temelli bir sosyal ilişki biçimi olduğundan, bu anlamda konut/ev de inşa edilen bir yapı olmaktan öte sosyalliklerin yeniden inşa edilmesinde payı olan bir sosyal tutkal görevi görmektedir. Tekeli

de (2016: 324, 351) benzer şekilde, “kentte yaşayan bir kişinin içinde yaşadığı konut, sadece onun başını soktuğu bir barınak değildir. Bu konut kullanıcısına bir barınak sağladığı kadar, kullanıcısının belli bir toplumsal ilişkiye sahip olmasını da önemli ölçüde belirler” diyerek komşuluğun önemine vurgu yapmaktadır. Bu anlamda, insanların sahip oldukları bir sosyal sermaye biçimi olan komşuluk müessesesi, insanlar arasındaki etkileşimin artması yoluyla onları sosyalleştirir ve aynı zamanda toplumun yapılandırılması hususunda da aracı rolü oynar. Nitekim sosyal yapılar, kurumlar ve sosyal düzenler, insanların gündelik hayattaki etkileşimleri aracılığıyla üretilirler. Sosyal yapıların varlık sebebi, insanların birbirleriyle iletişim ve etkileşim içinde olmalarıdır (Esgin, 2018, s. 32).

2.3. Apartmanda Gündelik Yaşam ve Tüketim

Yeni yapım teknik ve malzemelerinin çok katlı bina yapımına olanak tanınması, birçok ailenin barınmasına elverişli olması, modern ve konforlu yaşam şartlarına sahip olması, apartmanların en belirgin özellikleridir (Öncel, 2014: 148-149). Aynı zamanda apartmanlar, avlu ve bahçelere çok yer bırakmadan iç içe inşa edildikleri ve kent dokusunda bir sıkışıklık oluşturdıkları için, fiziksel çevrede dönüşümler yaşanmasına paralel olarak, bu konutlarda sürdürülen yaşam biçimlerinin de değişmesine neden olmuşlardır (Öncel, 2014: 199-220).

Bu modern yapılar, yani apartmanlar, kolektif konutlardır. Bu çok katlı konutların her bir dairesinde, farklı aileler yaşamaktadır. Bu anlamda aile konutu geleneğinin bu tür konut yapılarında ortadan kalkmaya yüz tuttuğunu (Öncel, 2014: 150-152) söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca apartman dairelerindeki oda sayıları arttıkça buralarda oturanların yaşam tarzları ve sosyal seviyeleri de değişime uğramakta; mekân kullanımları çeşitlenmektedir (Öncel, 2014: 253). Apartmanlaşma ve apartman hayatı, aile hayatında birtakım değişikliklere sebep olmaya başlamıştır:

“Modernleşme ile ortaya çıkan konut sunum biçimleri ve konuttaki yaşam şekilleri, küreselleşmenin etkisinde kalarak evrensel niteliklere sahip olmuş, yerel özellikler çağdaş gündelik yaşamın istediği özelliklere sahip olamadığı için yok olmuştur. Bunun nedenleri arasında, kültürel alışkanlıklar ve yaşama biçimleri kadar, ekonomik ve politik gelişmelerin de etkisi bulunmaktadır. Tanzimat Fermanı’nın ilanından itibaren başlayan batılılaşma hareketi ve daha sonra Cumhuriyetle ivme kazanan modernleşme sürecinin kente yansıyan tarafı, konut sunum biçimleri ile kullanılan mobilya ve donatıların değişiminde gözlenmiştir. İstanbul’da Galata, Beyoğlu, Taksim gibi semtlerde başlayan bu değişim beğenilmiş ve hızlı bir şekilde çoğalmaya başlamıştır. Nüfus artışı ve kente göç bu süreci etkileyerek, sadece barınma ihtiyacını karşılayan, çevresiyle ve kullanıcıyla herhangi bir bağı olmayan apartmanlar yapılmasına yol açmıştır” (Mutdoğan, 2014: 17-18).

Günümüz kentlerine baktığımızda, artık neredeyse gecekonduya rastlamadığımız bir konut dokusu söz konusudur. Apartmanlar ağırlıklı olmak üzere, her geçen gün artan rezidans ve yüksek katlı yapılar belirgin bir şekilde artış göstermektedir. Konut dokusundaki bu değişim ise, yeni yaşam tarzlarının görünürlüğünü arttırmaktadır:

“Apartmanlaşma ve apartman hayatı daha önce büyük ve kalabalık aileleri bünyesinde barındıran ahşap binaların, evlerin yerini almaya başlayınca, diğer faktörlerin de etkisi ile aile hayatında değişikliklere yol açmaya başlamıştır. Eski ahşap evlerin kalabalık bir aileyi bünyesinde barındıran ve birkaç kuşak aile fertlerinin bir arada yaşamasına izin veren kendi içinde bölümlenebilen çok fonksiyonlu yapısının, giderek daha küçük arsalarda inşa edilen apartmanlarda ortadan kalktığı ve günümüzde çekirdek aileyi barındıran bir hâle dönüştüğü bilinmektedir... Apartman hayatı sadece aile içindeki yapılanmayı tayin eden bir faktör olarak kalmamış, İstanbul’un semtleri arasında da bir hiyerarşiye yol açmıştır. Bir tarafta çürük diş gibi, apartmanların sıralandığı bir sokağın manzarası içinde yer alan eski ahşap yapıların yanında bazı semtlerde ise ahşap yapılar arasından başını uzatmış apartmanlara rastlamak söz konusu idi. Ama şehir apartmanlı ve ahşap yapıları olarak ikili varlığını epey sürdürdü. 1980’li yıllara gelindiğinde her yer apartman doluydu ve bazıları ötekilere göre daha yüksek ve heybetli idiler” (Tuna, 2011: 364).

2.4. Tüketim Eksenli Yeni Hayat Tarzları ve Yeni Sosyallikler

Bir toplumun ekonomik yapısındaki değişim, o toplumun toplumsal yapısında da önemli değişimlerin yaşanmasına yol açar. Üretim tarzındaki değişimin ifadesi olarak, sanayi kapitalizminin ilk dönemlerinde işçiler, sadece “üretici” olarak yani “iş gücü olan bir varlık olarak” görülmekteydi ve bu doğrultuda işçinin çalıştığı saatlerin dışındaki zamanları işveren tarafından denetime tabi değildi. Seri üretime geçildiği için piyasada ürün fazlası oluşmaya başlamıştı ve yeni ürünlerin üretilebilmesi için ise, mevcutların tüketilmesi, bunun için de yeni tüketicilerin yaratılması gerekiyordu. Bu nedenle işçiler, artık bazı işverenlerce “tüketicici” olarak da görülmeye başladı ve böylece seri üretime dayanan ve Fordist üretim dönemi olarak adlandırılan bu süreçte, “yeni bir tüketici grubu” var edilmiş oldu. Yani bir anlamda toplum, türdeşleştirilmiş oldu. Zira “Fordizm, tüketim tarzlarının türdeşleşmesine neden olan, seri üretimli mallara yönelik bir pazarın gelişmesini içerir” (Ritzer, 2011: 220).

Sanayi kapitalizminin gelişimiyle paralel olarak ABD’de ve Batı Avrupa’da oluşmaya başlayan bu tüketim gruplarınca benimsenen modern tüketim kalıpları, kentlerde ve metropollerde yaşamının sonucunda ortaya çıkmıştır (Bıçakçı, 2008: 7). Zaman geçtikçe tüketim; başarı, haz, özgürlük, eğlence gibi kavramlarla özdeşleştirilebilecek geniş bir anlama sahip olmuş ve iyi bir yaşamın özü olarak görülür hâle gelmiştir. Yaşam standartlarının artması,

daha fazla tüketebilmeyi beraberinde getirerek, gücün ve mutluluğun göstergesi hâline gelmiş, yaşam tarzı gitgide sosyal kimliğin temeli olarak algılanır olmuştur (Üstün ve Tatal, 2008: 261).

Günümüz toplumunda ise bireyler, bir malın kullanışlı olmasından ziyade onun kalitesiyle daha çok ilgilenmekte, kişiye özel tasarımlara yönelmektedirler. Bu durum, birbiriyle aynı ürünlerin üretimini gerçekleştiren fabrikaların yerini, çeşitli ürünler üreten fabrikaların almasına yol açmaktadır. Bu yeni üretim süreci, eskisine kıyasla işçilerden çok daha fazla beklenti içine girer; onların daha becerikli ve daha iyi eğitilmiş olmalarını ister. Yani bir anlamda post-fordizm, artık yeni bir işçi profilini gerekli kılar. İşçi profilindeki bu değişim, toplumda da büyük bir değişimin yaşanmasına yol açar; farklılaşan işçiler, daha farklı mal ve hizmetlere, yeni yaşam biçimlerine yönelerek toplumun da farklılaşmasına neden olur (Ritzer, 2011: 220-221). Bauman'ın (2003: 214) ifadesiyle, “Artık tüketicilik yetileri, üretim potansiyellerinden daha önemli hâle gelen giderek daha çok sayıda insan için, eski küme giderek üretici olmayan ve her şeyin ötesinde konu dışı bir nitelik edinmiştir”.

Bugün birçok toplumdan, tüketim toplumu olarak söz edilir. Ancak bir toplumun tüketim toplumu olarak adlandırılabilmesi için, o toplumun bireylerinin sadece bir şeyler tüketiyor olması yeterli değildir. Zira insanlar, tarihin bütün dönemlerinde bir şeyler satın almıştır/almaktadır. Tüketim toplumu, o toplumdaki tüm bireylerin sadece tüketime odaklı yaşadıkları bir durumu ifade eder. Bu toplum tipinde, her bireyin birincil amacı tüketmektir ve bu “tüketici birey”, tüketici rolünü oynama yeteneği ve arzusuna göre toplumda yer edinir. “Bir zamanlar çalışmanın üstlendiği rol olan kişisel güdüler, toplumsal bütünleşmeyi ve sistemin üretimini birbirine bağlama rolü şimdi tüketim faaliyetine devredildi” (Bauman, 1999: 44).

Tüketim toplumunun ne ifade ettiğini kısaca açıkladıktan sonra, bu bağlamda tüketim kuramlarından da söz etmek yerinde olacaktır. Öncelikle, tüketim temel anlamda iktisadi bir kavram olmasına rağmen iktisatçılar, insanların mal sahibi olma isteklerinin nedenini sorgulamaktan kaçınmışlardır. Hatta bu konu hakkında fikir belirtmemek onlara göre bir erdemdir (Douglas ve Isherwood, 1999: 33). Diğer sosyal bilimciler ise, bu konuya çeşitli kuramsal açıklamalar getirme çabası içinde olmuşlardır. Bu anlamda, tüketim kuramlarından biri olarak, *Aylak Sınıfın Teorisi (The Theory of Leisure Class)* adlı eseriyle bilinen Amerikalı sosyolog Thorstein Veblen'in “gösterişçi tüketim kuramı”ndan öncelikli olarak söz edebiliriz. Kişiler her zaman ihtiyaçları doğrultusunda alışveriş yapmazlar. İnsanların çevrelerindeki statü ve prestijlerini gösterme amacıyla yaptıkları alışverişler (Güllülü vd., 2010: 105), Veblen'in gösterişçi tüketim kavramında kendisine yer bulur. Bu anlamda, ürünlerin başkalarının göreceği şekilde alenen kullanılması; yani belirli bir ürünün/hizmetin başkalarına sosyal mesaj verme amacına yönelik olarak satın alınması ve/veya kullanılması durumunda

gösterişçi tüketim söz konusudur (Veblen, 2017). Veblen, ekonomi ile toplum arasındaki ilişkiyi sınıfsal farklılaşmalara dayandırmış ve bu çerçevede gösterişçi tüketimi, üst sınıflarca ve bunlara benzemeye çalışan sınıflarca gösteriş amaçlı yapılan alışverişler olarak tanımlamıştır. Ritzer'in ifadesiyle;

“Yirminci yüzyıl başında Veblen çeşitli malları tüketme motivasyonunun geçim değil, insanlar arasında kıskandırıcı farklılıklar için zemin yaratma olduğunu ileri sürdü. Bu tür mallara sahip olmak, sahip olanlara daha yüksek konum sunacaktı. Hangi malları tüketeceklerine karar verirken insanlar nihai olarak tabakalaşma sisteminin en tepesindeki sınıfın davranışını taklit eder. Bu sınıfın beğenileri sonunda tabakalaşma hiyerarşisinde aşağıya iner ve birçok insan tabakalaşma sisteminde hemen üstlerinde yer alan sınıfın elindekileri taklit eder olur” (Ritzer, 2000: 249).

Veblen’le aynı zamanlarda Alman sosyolog Georg Simmel de *Metropol ve Zihinsel Yaşam (Metropolis and Mental Life)* adlı eserinde, Berlin’de yeni kent kültürü kapsamında benzer davranış kalıplarının görüldüğüne dikkat çeker (Simmel, 1996). Ona göre, şehir yaşamında yeni kent burjuvaları, bireyselliklerini sergileme ve bunu koruma konusunda birtakım tüketim kalıpları benimsemişlerdir. Bu anlamda Simmel’e göre bireyler, sahte bireysellikler yaratma çabası içinde olmuşlar; bunu statü, moda etiketleri veya bireysel farklılıklar üzerinden şekillendirmişlerdir. Bu şekilde davranmalarının kaynağını, diğerlerinden farklı olma arzusu oluşturur. Hem Veblen’in hem de Simmel’in bahsettiği bu sınıfı, kendi kimliğini ifade etme ve kendini diğerlerinden ayırma güdüsüyle tüketen burjuvazi oluşturur (Storey, 2000: 140).

Tüketim olgusunun toplumsal anlamdaki analizlerini ise, esasen Marksist kuramcılar gerçekleştirmişlerdir. Kapitalizm öncesindeki toplumlar, tüketim toplumları olarak adlandırılmamaktaydı. Çünkü bu süreçte mallar, genel itibariyle hemen tüketmek, kullanmak için üretilmekteydi. Ancak kapitalizmle birlikte tüketim, ihtiyaçları gidermekten öte anlamlar ifade eder hâle gelmiştir. İşçiler, ürettikleri malların sahibi değildirlir. Üretilen mallar, kâr elde etmek üzere piyasada satılırlar. Dolayısıyla işçiler, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için ürettiklerini piyasada para karşılığında satın alırlar ve böylece tüketici olurlar. İşte tüketim toplumu bu koşullar altında ortaya çıkmıştır. Kâr elde edilebilmesi için herkesin yani işçilerin de tüketmesi gereklidir. Bunun için tüketim özendirilmelidir. Bu ise reklamlarla mümkündür. Reklamlar ve promosyonlar aracılığıyla insanlar tüketmeye teşvik edilmektedir. Bu süreç ise yabancılaşma olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Yabancılaşma, Marx’ın dile getirdiği bir kavram olup, işçinin kendi benlik ve kimlik duygusunu hissetmesine rağmen işine yabancılaşmasını ifade eder (Şan ve Hira, 2004: 8).

Tüketim olgusu, neo-Marksistler olarak bilinen Frankfurt Okulu kuramcılarının analizlerinde de kendisine yer bulmuştur. Max Horkheimer ve Theodor Adorno tarafından yazılan *Aydınlanmanın Diyalektiği* adlı eserde “kültür endüstrisi” çözümlemesi üzerinden tüketim olgusu eleştirilmektedir. Kültür endüstrisi, sistem içindeki bireylerin tüketime karşı direnmesini önlemeyi ilke edinir. Tüketicilerin tüm ihtiyaçlarının kültür endüstrisi aracılığıyla giderilebileceği düşüncesini empoze eder. Bu anlamda tüketici, kültür endüstrisinin bir nesnesi olarak yaşamını sürdürmelidir, ona ne sunuluyorsa bununla yetinmelidir (Horkheimer ve Adorno, 2014: 189). Max Horkheimer ayrıca *Akıl Tutulması* adlı eserinde, bireysellik üzerindeki toplumsal baskıların kitle kültürü aracılığıyla güçlendirildiğini, bireyin bu baskılara karşı direnemez hâle getirildiğini ifade etmektedir (Horkheimer, 1990: 166). Eleştirel toplum teorisini popüler kültüre uygulayan Adorno, tüketicilerin tepki kalıplarının değişmez bir niteliğe sahiplermişçesine ölçülüp sınıflandırılmasını eleştirmiş; bu kalıpların, tüketicilerin tepki gösterdikleri nesnel gerçekliğe göre değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu anlamda diyebiliriz ki Frankfurt Okulu kuramcılarının eleştirdiği asıl konu, kapitalizmin tekeli altındaki kitle kültürü tarafından yüklenen baskıdır (Slater, 1998: 233).

Frankfurt Okulu’nun bir diğer önemli ismi Erich Fromm’a göre, dizginlenemeyen tüketim arzusu, bireyde birtakım psikolojik rahatsızlıkların görülmesine neden olabilmektedir. Ona göre, tüketim ideolojisinde tüketici, “sürekli ağlayarak biberon isteyen ve hiç büyümeyen bir bebek” gibidir ve bu durum kendisini alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı gibi ruhsal problemlerle belli eder (Fromm, 2003: 51). Ayrıca Fromm sözlerine şunları ekler:

“Tüketim, günümüz aşırı üretim toplumunun belki de en önemli sahip olma biçimidir. Tüketilen şeyin kişiden geri alınması imkânsız olduğu için, bu durum korku duygusunu azaltmaya yarar. Ama her tüketilen şey, tüketildiği andan itibaren tüketiciyi tatmin edemez hâle geldiği için de insanlar yeniden ve daha fazla tüketime yönelmek zorunda kalmaktadırlar. Bu çarkın sonu bir türlü gelmeyince, hep tatminsiz bir çırpınış içinde bocalayan modern tüketiciler, kendilerini şu formülle ifade etmektedirler: Ben, sahip olduğum ve tükettiğim şeyler dışında bir hiçim” (Fromm, 2003: 51-53).

On dokuzuncu yüzyıldan sonra insanlarda mülkiyete olan bağlılık derecesi artmıştır. Önceden "eski güzeldir!" mantığıyla insanlar, sahip oldukları şeyleri saklama, kullanılabildiği ölçüde kullanma yönünde bir tutum sergilerken, II. Dünya Savaşı sonrası bu anlayış değişmiştir. Günümüzde ise artık insanlar, adeta atmak için satın alır gibi bir tutum içindedir. "Yeni olan güzeldir! Kullan, tüket ve at!" felsefesi, günümüzdeki temel felsefe hâline gelmiştir (Fromm, 2003: 104).

Tüketim toplumunda, hiçbir tüketim nesnesi bireye kalıcı/geçerli bir tatmin olma hâli sağlayamamaktadır. Başta beğenerek alınıp kullanılan eşyalar, bir zaman sonra gözden çıkarılır, değersizleştirilir. Tüketim toplumunda ideal olan da hiçbir şeyin tüketici tarafından kesin bir biçimde benimsenmemesi, hiçbir gereksinimin tam anlamıyla giderildiği hissiyatının oluşmaması üzerinedir. Tüketim kapasitelerini artırmak amacıyla, tüketicilere asla rahat verilmemesi gerektiği düşüncesiyle, tüketicilerin sürekli olarak tüketme heyecanı içinde kalmaları ve yeni isteklere maruz bırakılmaları istenir. Bu doğrultuda tüketiciler kendilerini güvensizlik içinde hissetmeliler ve ihtiyaçlarını giderseler de bundan memnun kalmamalıdır. Bu anlamda “Hepsini gördüğünü mü zannediyorsun? Henüz hiçbir şey görmedin” (Bauman, 1999: 43) şeklindeki mesajlarla insanlar tüketime teşvik edilmektedir. Hannah Arendt de “İnsanlık Durumu” adlı eserinde aynı konuya değinmektedir:

“...animal laborans'ın artık zamanı tüketim dışında başka bir şeyle geçmemektedir ve artık zamanı çoğaldıkça açgözlülüğü de artmakta, iştahı bilenmektedir. Bu iştahının, tüketimin bundan böyle zorunluluklarla sınırlı olmaktan çıkıp tam tersine yaşamın zaruri olmayan yanları üzerinde yoğunlaşarak incelmeye, toplumun karakterini değiştirmedeği gibi, sonunda dünyadaki hiçbir nesnenin kendisini tüketilmekten, dolayısıyla yok olmaktan kurtarmaması gibi ciddi bir tehlike de taşımaktadır” (Arendt, 1994: 183).

Tüketim olgusu aynı zamanda kimi yazarlarca modernlik ve postmodernlik bağlamında da ele alınmaktadır. Bauman’a (2003: 229) göre, “postmodern dönemin en popüler betimlemesi/yorumu ‘tüketici toplumu’ şeklindeki betimleme/yorumdur”. Benzer şekilde Alain Touraine de modernlik ve postmodernlik kavramlarına açıklık getirdikten sonra “tüketim toplumu” nu bu kavramlarla ilişkilendirerek şu şekilde ifade eder:

“Modernlik, geleneksel toplumlar ve kültürü, modern toplumlar ve kültürün karşıtı olarak sunarak ve her tür toplumsal ya da kültürel olguyu gelenek- modernlik çizgisi üzerindeki yeriyle açıklayarak kültürle ilerlemeyi birbirine bağlamışsa, post-modernlik işte bu bağlanan şeyleri birbirinden ayırır. Toplumda artık birlik hâli kalmamıştır ve dolayısıyla hiçbir kahraman, hiçbir toplumsal kategori, hiçbir söylem anlamın tekeli elinde tutmaz...Tüketim toplumuna giriş, herhangi bir toplumsal değişimden çok daha güçlü biçimde modernlikten çıkış anlamını taşır, çünkü modernliği en iyi tanımlayan, tutumların, edimcilerin modernleşme sürecindeki yerleriyle, yani önde ya da arkada, alta ya da üstte olmalarıyla belirlenmesidir. Birdenbire, tutumların bu toplumsal ve iktisadi kaburgası çözülür ve edimci kendisine göre ya da ilkel küçük gruplara aidiyetine göre konumlanma durumunda kalır” (Touraine, 2002: 164).

Geçmişte insanlar sadece sabit ihtiyaçlarını gidermek için harcama yaparlarken, günümüz tüketim (postmodern) toplumunda bu durum değişmiştir; artık tüketilen mallardan ziyade, bunlara yüklenen sembolik anlamlar ön plandadır (Featherstone, 2005: 188). Baudrillard’a göre de tüketim, mallarla ilgili değil; göstergelerle ilgilidir. Peki bu göstergelerin ne anlama geldiği nasıl bilinebilir? Baudrillard, bu göstergelerin yorumlanabileceğini, çünkü herkesin kodu anladığını ve bu kod tarafından kontrol edildiğini savunur. “Kod”, temelde göstergeleri ve onların birbirleriyle olan ilişkilerinin anlaşılmasını sağlayan kurallardır. Hepimizin göstergelere tepkisi birbirimizinkine benzerdir. Nesneleri tüketirken aynı zamanda kendimizi tanımlarız, tükettiklerimize göre sosyal düzende yer ediniriz. İnsanlar, tükettikleridir; kendilerini bu temelde tanımlarlar ve başkaları tarafından da o temelde tanımlanırlar (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 204).

Günümüz toplumlarında tüketim, artık herkes için ihtiyaçların karşılanması anlamından uzaklaşmış ve neredeyse çalışmanın bir işlevi olarak varlık kazanmıştır. Boş zaman aktivitesi hâline gelen tüketimci eylemler, bireylerin öncelikli görevine dönüşmüş ve bu eylemler aynı zamanda birer toplumsal kimliklerin temel ögesi ve statü temsilcisi olarak kurumsallaşmıştır (Chaney, 1999: 123; Aytaç, 2002: 250). Bu aynı zamanda, hayat tarzlarının da yeni bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Chaney (1999: 14) hayat tarzı kavramını şu şekilde ifade eder:

“İnsanları birbirinden farklı kılan davranış kalıplarıdır ve insanların neler yaptıklarını, niçin yaptıklarını ve bunu yapmanın kendileri ve başkaları için ne anlama geldiğini anlatmaya yardımcı olur. Yaşam biçimleri modern dünyanın günlük toplumsal yaşantısının bir parçasıdır ve işlevlerini, karşılıklı bir etkileşim içinde ve modern bir toplumda yaşamayanlar için anlaşılabilir olabilecek yollarla yerine getirirler”.

Başka bir deyişle, “yaşam stilleri, habitusların, karşılıklı ilişkileri içinde habitusun kalıplarına göre algılandıklarından toplumsal olarak nitelenmiş işaret sistemleri (seçkinler ve avamlar vb. gibi) halini almış sistematik ürünlerdir” Bourdieu (2015: 256). Bu ürünler, gündelik dilde “bu bir zevk meselesi” ya da “tam bir görgüsüzlük örneği” gibi tanımlamalarla ifade ettiğimiz birçok farklı beğeni türünü ve kültürel pratiği ifade eden “sembolik sermaye” ürünleri olup, çeşitli göstergelerle somutlaşarak toplumsal kesimleri birbirinden ayırır (Öncü, 2005: 89). Başka deyişle, bir yaşam biçimi olarak “tüketimcilik artık bir ideoloji, üstünlük miti, hiyerarşik kıstas, sınıfsal/statüsel temsil aracı vs. gibi, farklı niyetleri gerçekleştirme aracı olarak işlev görüyor” (Aytaç, 2006: 28). Modern dünyada insanlar artık “kendi kimliklerini yaratmalarına yardımcı olacağını düşündükleri malları tüketerek, olmayı arzu ettikleri varlık gibi olmaya ve kendileriyle ilgili bu imajı, bu kimliği sürdürmeye çalışarak” (Bocock, 2005: 74); yani tüketime

dayalı yeni yaşam tarzları yoluyla görünür olmaya çalışmaktadırlar. Bireyler bu şekilde kendilerini görünür kılma çabası içine girerken, aynı zamanda, yaşam tarzlarını diğerlerine sunmak için de çabalamaktadırlar (Kart, 2014: 206).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULARIN ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Sorunsallıkları, Konusu ve Amacı

Mekân, fiziksel olduğu kadar toplumsal olarak da üretilen bir kavramdır. Bir mekân olarak kentler, çok eski dönemlerden itibaren, sürekli olarak insan eliyle sayısız değişim ve dönüşüme maruz kalmıştır ve bu süreç devam etmektedir. İnsanlar tarafından üretilen ve şekillendirilen mekân, aynı zamanda onu üreten insanları şekillendirir, onların birbirleriyle olan ilişkilerini ve yaşam pratiklerini de değiştirir. Kent mekânlarının bu yeniden üretimi süreci, günümüz kentlerinde “kentsel dönüşüm” kavramı ile ifade edilmektedir. Kent mekânında yaşanan bu dönüşüm süreci ve bundan etkilenen insanların yaşamlarında meydana gelen değişimler, sosyolojik olarak araştırılmaya değer konulardır. Bu çerçevede bu tez çalışması, “Bir mekânda yaşanan fiziksel değişimin (gecekonudan apartmana geçişin) sosyolojik anlamı/anlamları nelerdir?” sorusundan hareketle şu alt sorunsallıklara yanıt aramaktadır:

- Gecekondu geçmişli olan bireyler için apartmanda yaşamının içerdiği anlamlar nelerdir ve gecekonduktan sonra apartmanda yaşamaya başlayanlar nasıl deneyimlere sahiptirler?
- Bir gecekondu mahallesinin apartmanlaşması, aynı mekânda yaşayan bireylerin gündelik yaşam pratiklerini nasıl etkilemekte ve dönüştürmektedir?
- Kentsel dönüşüm ve apartmanlaşma sonrası gündelik hayattaki etkileşim örüntüleri nasıl bir görünüme kavuşur?
- Konut mekânının değişimi tüketim eğilimlerinde ne gibi değişiklikler yaratır?
- Gecekonduktan apartmana geçişi deneyimleyen bireylerin yaşam tarzlarında değişim nasıl olur?

Çalışmada, kentsel dönüşüm uygulamaları öncesi gecekonduarda yaşarken, kentsel dönüşümle birlikte yine aynı mahallelerde ancak bu kez apartmanlarda yaşamaya başlayan bireylerin, gündelik yaşam pratiklerinde meydana gelen dönüşümleri, yeni sosyallikler, tüketim alışkanlıkları, mekân deneyimleri, mekânı kullanma pratikleri ve kentsel alanla olan ilişkisellikleri bağlamında ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, gecekondu mahallelerinin kentsel dönüşüm sürecine dâhil edilme nedenleri ve kentsel dönüşüm sürecinden sonraki gündelik yaşam pratikleri analiz edilmektedir. Söz konusu mahallelerin eski yerleşiklerinin yanı sıra yeni yerleşenleri de olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Önceki mahalleliler ile yenileri arasındaki etkileşim ortamı, özellikle tüketim olgusu bağlamında yeni

sosyalliklerin belirginleşmesine yol açmaktadır. Araştırma yapılan mahallelerde yaşayan eski ve yeni mahallelilerle yapılan derinlemesine görüşmelerle, yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşümler tartışılmakta, konut biçimindeki dönüşümün, bireylerin tüketim örüntüleri ile etkileşim biçimleri ve sosyalleşme pratikleri üzerinde yarattığı değişiklikler de bu bağlamda değerlendirilmektedir. Çalışmada, gecekondü dönemi ve apartman dönemi karşılaştırmalı şekilde ele alınmaktadır.

3.2. Araştırmanın Örnekleme ve Önemi

Araştırma, Antalya'nın Kepez ilçesine bağlı Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinde gerçekleşmiştir. Araştırmanın örneklemini Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinde gecekondudan apartmana geçişi deneyimleyen bireyler oluşturmaktadır. Kepez, Antalya ili içerisinde çoğunluğu gecekondü mahallelerinden oluşan ve günümüzde kentsel dönüşüm faaliyetlerini yoğun olarak yaşayan bir merkez ilçedir. İlçenin pek çok mahallesinde gerek TOKİ ve belediye tarafından gerekse piyasa koşullarınca çeşitli dönüşüm faaliyetleri yürütülmekte, gecekondü mahalleleri büyük bir hızla apartmanlaşmaktadır. Araştırmanın yapıldığı Yenidoğan ve Ahatlı mahalleleri, 1950'li yıllardan itibaren köylerden göç ederek gelenler tarafından oluşturulmuş, birbirine komşu ve benzer sosyo-kültürel özelliklere sahip gecekondü mahalleleri olup, son birkaç yıl içerisinde tapuların alınması ile birlikte gecekondü sahipleri ile müteahhitler arasında yapılan kat karşılığı inşaat sözleşmeleri ile apartmanlardan oluşan mahalleler hâline dönüşmüşlerdir. Bu anlamda, araştırma alanına dahil edilen bu mahallelerin geçmişteki coğrafi konumları (kent merkezine uzaklık/yakınlık), göç olgusu, göç nedenleri ve göçün niteliği gibi özellikleri dikkate alınmıştır. Kırsaldan kente göç edenlerin, bu alanları kendilerine yaşam alanı olarak seçtikleri ve asgari yaşam standartlarını sağlayacak şekilde gecekondular inşa ederek buralarda yaşamaya başladıkları gözlenmektedir. Söz konusu mahallelere yapılan göçler, tarihsel dönemler bakımından farklılıklar sergilemektedir.

Gecekondudan apartmana geçişle birlikte değişen ilişkileri konu edinen çalışmalar mevcuttur.² Bu çalışmalarda, daha önce gecekonduda yaşıyorken, sonrasında kentin başka semtinde bir apartman dairesine taşınanların yaşamlarındaki değişimlere odaklanılmış, ancak özellikle Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinde olduğu gibi “yerinde dönüşüm” yaşamış mahallelerdeki komşuluk ilişkilerine değinilmediği görülmüştür. Bu çalışma, öncesinde gecekondulardan oluşan mahallelerin bugün kentsel dönüşüm faaliyetleri ile yaşadıkları

²Örnek bir çalışma için bkz. (Ayata, 1989; 1996).

apartmanlaşma sürecini ve bu sürecin sonunda orada yaşayanların gündelik yaşamlarındaki değişimleri ele alması bakımından önemlidir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Teknikleri

Nitel veri; bireylerin, gündelik yaşam pratiklerinin, bunlar hakkındaki kanaatlerinin, niyetlerinin, isteklerinin, değerlerinin, fikirlerinin içinde yer aldığı; duygularının yansıtılabildiği ve ayrıntılı bir biçimde aktarılabildiği bir veri türüdür. Bireylerin deneyimlerini, bu deneyimlerin değişik sosyal bağlamlarda ortaya çıkardığı etkileşimleri ve sosyal ilişkilerin örüntülerini, niceliksel yöntemlerle anlamak ve yeterince derinlemesine bir şekilde kavramak olanaklı olmadığından (Kümbetoğlu, 2008: 43-44) niteliksel yöntemin zengin, detaylı ve kapsamlı verisine gerek duyulmaktadır. Nitel araştırmalar genelleme amacı taşımaz, incelenen olay ya da olguyu derinlemesine anlamaya çalışır. Bu çalışma, Antalya ili Kepez merkez ilçesinde yer alan Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinde gecekondudan apartmana geçişi deneyimleyen bireylerin bu süreçte gündelik hayatlarında yaşanan değişim hâlini, içinde bulundukları yeni etkileşimler, sosyallikler ve yeni yaşam tarzları/tüketim eğilimleri üzerinden anlamaya çalıştığı için *nitel* bir yaklaşımla ele alınmış, bu doğrultuda Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinde saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Saha araştırmalarında yapılandırılmamış, yönlendirici olmayan, derinlemesine görüşmeler kullanılır; saha görüşmesi, sorular sorma, dinleme, ilgi gösterme ve söylenenleri kaydetmeyi gerektirir (Neuman, 2014: 585). Nitel bir araştırma tekniği olan derinlemesine görüşme, araştırma konusuyla ilgili kişilerle belirli bir amaç doğrultusunda konuşmak anlamına gelir (Özdemir, 2010: 328) ve araştırılan konunun bütün boyutlarını kapsayan, çoğunlukla açık uçlu sorular sorulan ve detaylı cevapların alınabilmesine olanak sağlayan bir veri toplama tekniğidir (Tekin, 2012: 101). Bu araştırma kapsamında, söz konusu iki mahallede yaşanan apartmanlaşma sürecinin katılımcılar için ne ifade ettiği, onların gündelik yaşam pratiklerini ve duygu durumlarını nasıl etkilediği/değiştirdiği anlaşılmaya çalışıldığı için derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu anlamda her iki mahallede toplam otuz dokuz (39) katılımcı ile yüz yüze yapılan *derinlemesine görüşmeler* gerçekleştirilmiştir.

Derinlemesine mülakatlar devam ederken, Ahatlı Mahallesi'nde bir apartmanın tüm sakinlerinin yer aldığı altı kişiyle bir *odak grup görüşmesi* gerçekleştirilerek toplamda her iki mahallede kırk beş (45) kişiye ulaşılmıştır. Katılımcıların belirlenmesinde *kartopu örnekleme* yöntemi kullanılmıştır. Görüşmelerin tümünde katılımcılar; mahallede eskiden beri yaşamakta olanlar ve mahalleye apartmanlaşma sonrası taşınanlar şeklinde iki ana kategoriden oluşmaktadır. Bu kategoriler kendi içlerinde ev sahipleri ve kiracılar olarak farklılaşmaktadır.

Mahallelerin eski sakinlerinden olup hâlâ gecekonduda yaşamakta olan bir ev sahibi ve bir kiracının da görüşlerine başvurulmuştur. Ancak katılımcılar, ağırlıklı olarak önceden gecekonduda yaşarken bugün apartmanlarda yaşayanlardan oluşmaktadır. Görüşmelerde katılımcılara yöneltilen sorular, her kategorinin kendi içinde barındırdığı özgün farklılıklar dikkate alınarak ve her görüşmeden sonra yeniden, soru sayısı ve çeşitliliği artırılarak yapılandırılmıştır. Kılavuz olarak uygulanan görüşme formunda yer alan sorular, demografik özellikler, göç süreci, gecekondulaşma süreci ve apartmanlaşma süreci olarak dört ana kategoriden oluşan *yarı yapılandırılmış* sorulardan oluşmaktadır. Görüşmeler, herhangi bir süre kısıtlamasına gidilmeden, katılımcıların olabildiğince derinlemesine bilgi verebilmeleri amacıyla esnek tutulmuş; her bir görüşme en az 1,5 saat, en çok 4 saat olmak üzere ortalama 2,5 saat sürmüştür. Yapılan tüm görüşmeler, görüşme öncesinde katılımcılardan izin alınarak ses kaydına alınmış, aynı zamanda saha gözlemleri not edilmiş ve apartmanlarda ve mahallelerde çekilen kimi fotoğraflarla araştırma görsel olarak desteklenmiştir. Görüşmelerin ve ses kayıtlarının deşifrelerinin tümü, bizzat araştırmacı tarafından yapılmıştır. Katılımsız gözlem tekniği kullanılarak her iki mahallede yaşayanların gündelik yaşamları gözlemlenerek anlaşılmaya çalışılmış, Ahatlı Mahallesi'nde kadınlar arasında yapılan bir kabul günü etkinliğine katılarak katılımlı gözlem tekniği de uygulanmıştır.

Araştırmanın saha uygulaması, 03.06.2017 ve 06.06.2017 tarihlerinde yapılan iki adet pilot görüşmeyle başlamış, bu görüşmelerde eksik görülen sorular diğer görüşmelerde eklenerek araştırma genişletilmiş ve son olarak 03.02.2018 tarihinde yapılan görüşme ile araştırmanın saha çalışması sonlandırılmıştır. Görüşmelerden bir tanesi katılımcının iş yerinde (kiraathane), diğerleri ise katılımcıların evlerinde yapılmıştır. Bu sayede, araştırmanın temalarından olan tüketim ve sosyal etkileşim süreçlerinin bizzat katılımcıların evlerinde gözlemlenmesi de mümkün olmuştur³ Elde edilen veriler, alana ilişkin kuramsal tartışmalar ve yorumlar ile görüşmelerden saptanan temalar ve bu temaların içerdiği alt temalar bağlamında aşağıda izleneceği şekilde düzenlenmiş ve yorumlanmıştır.

³ Bu gözlemler, katılımcıların verilerinin analiz edildiği bölümde anlatılmaktadır.

3.4. Araştırma Bulguları ve Analizi

Bu başlık altında araştırmadan elde edilen bulgular analiz edilerek çeşitli temalar ve alt temalar altında yorumlanmıştır. Ana temalar “Köyden Kente Göç Nedenleri ve Göç Süreci”, “Gecekondulaşma Süreci” ve Apartmanlaşma Süreci” şeklindedir.

3.4.1. Köyden Kente Göç Nedenleri ve Göç Süreci

Türkiye’de yaşanan toplumsal dönüşümde kuşkusuz ki köyden kente göçün büyük etkisi vardır. Bu anlamda, gecekondu apartmana geçtikten sonra yaşamlarındaki değişimleri ele aldığımız mahalle sakinlerinin, Antalya kent merkezine göç ettikleri tarihlere gitmek önceliğimiz olacaktır. Çünkü bugün yaşanan süreç bu göç süreci ile başlamıştır ve etkileri hâlâ devam etmektedir. Gecekondu apartmana geçenlerin yaşadıkları süreç, geçmişte olduğu kadar bugünkü ilişkilerinde de etkisini sürdürmektedir. Çoğunluğu köyde tarımla uğraşırken kente göç ederek gelen bu insanlar, şimdi de gecekondu yaşamından apartmana geçişi deneyimlemeleri bakımından ortak kaderi paylaşmaktadırlar.

Bu başlık altında, bu insanların ne zaman, hangi sebeplerle Antalya’ya göç ettiklerinden, neden Ahatlı ve Yenidoğan mahallelerine yerleştiklerinden, bu süreçte ne gibi zorluklarla karşılaştıklarından, kır ve kentin birbirine sirayet etme biçimlerinden söz edilmektedir.

3.4.1.1. Kente Göç Etme Nedenleri; “Kırın İticiliği”, “Kentın Çekiciliği”, “Kır-kent Geçişliliği”

Göç, bireylerin coğrafi olarak bulunduğu yerden ayrılarak belli bir süre için veya kalıcı olarak başka bir yerde yaşaması şeklinde ifade edilebilir. Kentlerde gelişen teknoloji ve artan sanayileşme, kırsal alanlarda ise tarım arazilerinin azalması ve makineleşme gibi sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı bireyler göç olgusu ile karşı karşıya kalmışlardır. Türkiye’de yaşanan toplumsal dönüşümde kuşkusuz ki köyden kente göçün büyük etkisi vardır.

1950-1980 arasını kapsayan dönemde, ülke nüfusunun hızlı bir artış içine girmesinin yanında, kentsel nüfus da büyük bir artış göstermiştir. Bu dönemde başlayan ve yabancı teknoloji ve sermaye ithaline dayanan sanayileşme süreci kentlerin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır (Güçlü, 2002: 29). İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra köylülüğün hayatında köklü değişimler yaşanmıştır. 1950’li yıllar, Türkiye’de tarımda mekanizasyonun ve tarım sektöründe fazla iş gücünün ortaya çıkmaya başladığı yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde aynı zamanda kentlerde sanayileşme ile birlikte yeni iş alanları yaratılmıştır. Beklenmedik bir nüfus artışına ve kimi zamanlarda politik çatışmalara da yol açan demografik değişimlerle birleşen emek fazlası, köylüleri kendi topraklarını terk etmeye zorlamış, böylelikle köylüler kendi kendine yeterli köy yaşamına bir kez daha geri dönmek üzere kentlere göç etmişlerdir

(Kıray, 2007: 184). Literatürde bu süreç ile ilgili olarak “kırın iticiliği” ve “kentin çekiciliği” kavramlarından söz edilmektedir (Kartal, 1978; Özbay, 2015: 221). Kırın iticiliğinin nedenlerini; hızlı nüfus artışı, tarım alanlarının daralması, tarımda makineleşmenin artması, tarımsal işgücünün azalması, bazı yerlerde iklim koşullarının kötü olması, ekonomik istikrarsızlık ve sosyal problemler, doğal afetlerin ve savaşların olması, terör olaylarının insan güvenliğini tehdit etmesi, mevsim dışı ekonomik etkinliklerin yetersiz olması, iş imkânlarının sınırlı olması, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği gibi durumlar oluşturur. Kentin çekiciliğinin nedenleri ise; “kent yaşamının cazip gelmesi”, “kentlerde eğitim, sağlık vb. hizmetlerin yaygınlığı”, “ulaşım imkânları”, “kentlerde sanayinin ve hizmet sektörünün gelişmiş olması”, “iş imkânlarının fazla olması” vb. etkenlerdir.

Antalya özelinde baktığımızda, özellikle 1985-1990 yılları arasında kentin nüfusunun hızla arttığı; bu artışın yaşanmasında toplumsal sistemden ve Antalya’nın kentsel gelişiminden kaynaklanan nedenlerin rol oynadığı görülmektedir (Güçlü, 2002: 71). Başta turizm olmak üzere tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde barındırdığı istihdam olanakları sebebiyle Antalya, başta çevre illerden olmak üzere Türkiye’nin her bölgesinden yoğun göç alan illerden biri olma özelliği göstermektedir. Özellikle 1970’li yıllarda başlayan turizm yatırımları ve tarım sektörüne bağlı olarak göçler hızlı bir biçimde artmıştır. 1985’ten itibaren ilin nüfus artışında göçlerin payı büyük olmuştur. 1980’li yıllardan sonraki nüfus artış hızının ülke genelinden fazla olması dikkat çekicidir (Sarı, 2012: 60).

Araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların kente göç etme tarihleri, 1950’li yılların sonu ile 2015 yılı arasına tekabül etmektedir. Ağırlıklı olarak 1980’li yıllarda mahallelerin daha fazla göç aldıkları görülmektedir. Kente göç etmenin başlıca nedenlerinin iş, eğitim, evlilik olduğu görülmektedir. Farklı tarihlerde olmakla birlikte, en fazla göç etme sebebinin “iş bulma” durumu oluşturmaktadır:

“...1987 yılında ailemin iş için göç etmesi sebebiyle buraya yerleştik...” G.32⁴, “...Antalya’nın köyden daha iyi hayat şartları. Ona ulaşmak için işte, gelir seviyesini düzeltmek için, ticarete girmek için o sebeple Antalya’ya geldim... Orda çiftçilik yapıyorduk. O dönemlerde çiftçilikte çok fazla gelir yoktu. İkincisi; evlenme çağına gelmiştik. O zamanlar köylüye çok fazla kız vermiyorlardı köyde ne iş yapıyor diye. Hani Antalya’da bir çöpçü ol köyde çiftçi olacağına...” G.6⁵.

Burada kente göç etmede, iş bulmak öncelikli amaç olmakla birlikte, gelir seviyesini yükseltme, daha iyi yaşam koşullarına kavuşma ve hatta evlenebilmenin de bir ön koşulu olarak

⁴ G.32: Kadın, 37, Burdur, lise mezunu, tıbbi sekreter, apartman/babasına ait (aile apartmanı).

⁵ G.6: Erkek, 52, Burdur, ilkokul mezunu, çiftçi, apartman/ev sahibi.

varlık göstermektedir. Köyde yaşarken bireyler, kendilerini bu olanaklardan yoksun hissetmektedirler. Onlara göre, istedikleri yaşam koşullarına ulaşmanın yolu, kentten geçmektedir. Ayrıca katılımcının yaptığı “çiftçi-çöpçü” ayrımı, önemli bir noktaya işaret etmektedir. Bu anlamda, Türkiye’de tarımın makineleşmesi ve insan emeğine olan ihtiyacın azalması, çiftçiliğin önemini yitirmesine sebep olmuştur ve kentte temizlik işçisi olmak, köyde çiftçi olmaktan daha fazla gelir getiren bir iş olmasa bile, kentte yaşamayı gerektirdiği için oradaki imkânlarla erişme ihtimalini ifade etmektedir. Kişiler, kentteki tüm olanaklara ulaşamayacak olsalar dahi, onun yakınında olabilmeyi bile köydeki yaşamlarına göre ayrıcalıklı bir durum olarak değerlendirmektedirler:

“...1979’da geldim ben Antalya’ya Korkuteli-Yeşiloba Köyü’nden. Köyde yoksulduk biz. Öyle bir yerimiz yoktu. Buraya çalışmak amacıyla geldim yani. Köydeyken mal güdüyordum koyun otlatıyordum. Ne iş olsa yaparım diyerekten geldim buraya on üç yaşımda. Ama tamamen gelişim on yedi yaşımda oldu...” G.34⁶.

Benzer şekilde, burada da katılımcının ifadelerinden, köydeki çalışma olanaklarının kısıtlı olduğu, çiftçilik ve çobanlıktan ibaret olduğu, kentteki herhangi bir işin bunlardan daha iyi işler olarak değerlendirildiği görülmektedir. Köyünde çobanlık yaparken sonra kente çalışmaya gelen bir katılımcının kızıdan, yaşanan göç süreci benzer bir içerikle şu şekilde ortaya konulmaktadır:

“...Otuz bir senedir buradayız. Beş yaşında geldik. Çobandı babam Aksaray’dayken. Biz doğmadan burada çalışmaya gelmiş bir arkadaşıyla beraber. Arkadaşı babama methetmiş işte çalışma imkânı var, güzel şeyler var çalışabilirsin diye. Göçme niyetiyle gelmiyor babam buraya. Ama bakıyor, hoşuna gidiyor burası. Bizi de alıp geliyor o şekilde... Dört kardeş, annem, babam geldik buraya...” G.5⁷.

Burada, ilk anda amacı iş bulup çalışarak para kazanmak ve sonrasında köyüne geri dönmek iken, kentin çok sayıda iş imkânına sahip olması, eğitim, sağlık vb. gibi hizmetlerinin yaygınlığı, ılıman iklimi, ulaşım imkânlarının gelişmiş olması, yaşam koşullarının cazip olanakları barındırması gibi “çekici” taraflarıyla karşılaştıktan sonra bundan vazgeçen ve hatta köydeki ailesini de kente taşıyanların ve bir daha geri dönmek üzere tüm yaşamını artık kentte sürdürmeye karar verenlerin olduğu da görülmektedir. Aynı yöreden çok sayıda kişinin kısa aralıklarla göç etmesi anlamında “kitle göçü”, akrabaların birbirinin peşi sıra kente

⁶ G.34: Erkek, 51, Burdur, ilkokul mezunu, emekli esnaf, apartman/kayınpederine ait.

⁷ G.5: Kadın, 36, Aksaray, ilkokul mezunu, kreş çalışanı, apartman/ev sahibi.

gelmesini ifade eden “zincirleme göç”, sıklıkla görülen göç biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır:

“...Biz Serik (merkez)’ten geldik 1990 yılında. Niğde’den, ben doğduktan sonra Serik’e göç edilmiş, kırk bir yıl önce. Bizim Niğdeliler de gurbette çoktur. Yani şöyle söyleyeyim; mesela bizim köyde bağdan bahçeden dolayı geçim biraz zor. İstedığımız imkânları vermiyordu bağ bahçe. Şimdi orada mesela eskiden- ben hatırlarım çocuktum- bizim üzüm bağımız vardı, elma bahçesi vardı. Zaten kendilerini zor geçindiriyordu. O yüzden orda kalabalık bir ailenin olmasının bir anlamı yoktu. Öyle olunca da tabii insanlar mecburen, aile çoğaldıkça, gurbeti tercih etmiş. Babam zamanında yıllarca gitmiş gelmiş mesela çalışmak için. Devamlı gurbet içinde gurbet olur mu? İşte bakıyor öyle olmayınca, en son diyor aileyi taşıyayım... Önceden işini her şeyini ayarlamış. Ondan sonra evi taşımış (Serik’e)...” G.33⁸, “...Dedemler, kaç yılında geldiğini unuttum, köyden gelmişler Şarmpol’da Giritli Mahallesi var, oraya yerleşmişler, (Antalya’nın) Hisarçandır Köyü’nden... Göç etmeleri, daha rahat etmek için. Köy hayatı biliyorsun yorucu, çiftçilik yorucu. Dedemin de mal pek olmayınca oradakileri satmış buraya yerleşmiş... İşte herkes bir göç ediyor. Duyuyor sen göç ediyorsun değil mi mesela. Annemin abisi ilk göç eden olmuş buraya. Baktık ki rahatı iyi, rezillik köy. Ondan sonra dedemin başının etini yiyorlar ısrarla Antalya’ya gidelim diye. Rahat edeceğiz bu rençberliğin sonu yok diyor kandırıyor, herkesi taşıyorlar...” G.18⁹.

“Zincirleme göç” olgusunun altında yatan en temel dinamik, bu süreçte akraba ve hemşerilerin iş ve kalacak yer temin ederek, göç edecek olan haneye kentsel yaşamda destek olmasıdır. Bu desteğin sonucu olarak kitle göçü ve zincirleme göç olgularını doğurması hemşerilik ilişkilerinin göç ile başlayan yeni bir ilişki türü olma özelliğini gösterir. Yukarıdaki anlatılarda da görüldüğü gibi, köyde kalan akrabalar kente önden giden akrabalar sayesinde kentin yaşam koşullarıyla köyün yaşam koşullarını kıyaslama imkânı bulmuşlar ve bu durum kente göç kararı almalarında etkili olmuştur. Böylelikle “zincirleme göç” olgusu ortaya çıkmıştır. Görüşme kapsamına alınan katılımcılar arasında, iş imkânlarına erişme ümidiyle gelenlerin yanı sıra, mevcut işlerinin gereği olarak tayin edilerek ya da burada yeni bir iş kurmak için Antalya’ya göç edenler de bulunmaktadır:

“...1995 yılında babam emekli oldu Isparta’dan. Daha sonra buraya geldik sanayiye dükkân açıldı. O sebeple buraya taşındık Antalya’ya...” G.7¹⁰, “...Babam öğretmendi, tayini nereye çıkarsa oraya taşınyorduk. En son tayini buraya Antalya merkeze çıktı o yüzden geldik. Okul hayatımızı da devam ettirebilmek için aynı zamanda...” G.21¹¹, “...1966’da okumaya geldim Antalya’ya. Ama o yılları Antalya’da yaşıyor olarak saymayalım. Antalya’ya 1984’te geldim resmen. Otuz üç yıldır Antalya’dayım,

⁸ G.33: Erkek, 41, Niğde, lise mezunu, işçi, apartman/kayınpederine ait (aile apartmanı).

⁹ G.18: Kadın, 54, Antalya, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/ev sahibi.

¹⁰ G.7: Kadın, 35, Isparta, lise mezunu, muhasebeci, apartman/ev sahibi.

¹¹ G.21: Erkek, 66, Antalya, lise mezunu, emekli memur, apartman/ev sahibi.

aynı mahalledeyim. Tayin sebebiyle Burdur'dan göç ettik. Kendi isteğimle Halk Eğitim Merkezi'ne müdür muavini olarak geldim. Eşim de öğretmendi..." G.24¹².

Burada dikkat çeken nokta, katılımcıların kente kendi istekleri doğrultusunda gelmiş olmalarıdır. Her ne kadar tayin sebebiyle olduğunu belirtmişlerse de esasında kentin barındırdığı avantajlar yani kentin çekici özellikleri onları buraya getirmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, kırsal alanlarda/köylerde iş ve çalışma alanları sınırlıdır. Köylerde yaşayanların geçim kaynakları, tarım ve hayvancılıktan ibarettir. Kimileri bunlardan sadece biriyle geçimini sağlarken kimileri her ikisiyle de uğraşmaktadır. Bu da zaten zorlu koşullara sahip olan köy yaşamını iki kat zorlu hâle getirmektedir. Özellikle kadınlar hem ev işleriyle ilgilenmekte hem de hayvanlarla ve tarla işleriyle uğraşmak durumunda kalmaktadır. Böyle hâllerde kente göç etmek, kadınlar açısından, kırdan ve kırsalın iş yükünden kaçışın bir yolu olarak belirmektedir. Köylü kadınlar için kent, zaman içinde güçlenen bir cazibe odağı hâline gelmiştir. Aşağıdaki katılımcının ifadeleri bunu destekler niteliktedir:

"...Korkuteli İmecik Köyünden geldik buraya Ahatlı'ya 1991 yılı ekim-kasım ayı gibi. Köyde çiftçilik, hayvancılık yapıyorduk. On sene beraber yaşadım kayınpederimle, kayınvalidemle, kayınımla, görümcemle. Sonra baktık olmayacak. Hayvancılıkla, ziraatla iş yürümeyecek. Aldığım anca kendimi koruyor. Hani malını yediriyorsun başka da bir şey yapamıyorsun. Malın yemini kendin alacaksın ama gelir kaynağı gene onlara gidiyor. Davar satıyorsun, parasını alıyorlar. Mahsul yapıyorsun, parasını alıyorlar. Yani rezilliğini ben yapıyorum ama parası gene onlara gidiyor. Eşim bir ay iki ay çalışıyor. Ziraat işimiz bitiyor ondan sonra boşa çıkıyoruz. Hani boşa çıktık ya diyorlardı ki pamuğa gideceksin. Evin içinde de beş tane çocuk kaynanamın, iki de benim. Oldu yedi çocuk. İki günde bir ekmek yapıyorsun. Ekmek yok. Bir çuval un yoğururuz hamur yaparım, iki-üç gün gider. Her şey eline bakıyor. Çamaşır eline bakıyor. Hazır bez yok, mama yok bir şey yok. Ta ovalardan, kuyulardan su toplamak zorundasın. Bir gün önce suyu getiriyorsun biriktiriyorsun, ertesi gün çamaşır yıkıyorsun. Bir de malcılık var, koyun, davar var. Kızıma hamileyken bile davarcılık yapıyordum. Bunların da suyunu şeyini elinle getiriyorsun. Baktım benim zoruma gitmeye başladı iki tane de çocuğum olunca. Kendim de rahatsızlanmaya başladım...Buraya kardeşimin yanına geliyorduk Yenidoğan'da oturuyor. Ben dedim eşime 'Kardeşlerim nasıl olsa Antalya'da. Sen ister gel ister gelme. Ben çocuklarımı alacam gidecem' dedim. 'Abimle kardeşim de burada' dedim, çevre burada İmecikli olarak herkes tanıdık... 'En azından ben kurtulamasam benden doğanlar kurtulsun' dedim. Köyde kalsam benim yapacağım bir çobancılık bir de rençberlik. Başka bir şey yok. Akarsuyumuz yok çünkü bizim köyümüzün. Köyde genç nüfusun %90'ı böyle göçtü. Anne-baba çoban olup da çocuğu aynen çoban olup kalanlar var, aynı devam ettiriyorlar malcılığı ama hayatlarında değişen hiçbir şey yok, sadece malcılık... İşte orada olamayacağımız için

¹² G.24: Erkek, 65, Burdur, üniversite mezunu, emekli öğretmen, apartman/ev sahibi.

taşındık buraya, köyde bir gelir kaynağı olmadığı için. Öyle başladı yani bizim göçümüz. Köyden bir traktöre yükledik biraz odun, iki kat yatak, iki çocuk, biraz yiyecek-içecek. Geldik buraya...” G.19¹³.

1950’li yıllarda kent yaşamı hakkında henüz bir fikri olmayan ve kendilerini buna yabancı hisseden köylü kadınlar için kent, öngörülemezliğin, bilinemezliğin mekânı iken; zamanla kentle ilişkilendikçe, kente göç eden tanıdıklarının yaşamlarına tanık oldukça onların kente yükledikleri anlamlar da değişmektedir. Kent artık onlar için, köyün yorucu ve kirli işlerinden, geleneksel sosyal baskısından kurtulabilecekleri, daha rahat hareket edebilecekleri bir alan/mekân olarak görülmeye başlamıştır.¹⁴ Katılımcılar arasında benzer ifadelerle, imkânlarla erişim anlamında kırsal/köy koşullarının yetersizliği sıklıkla vurgulanmaktadır. Kente olan akışkanlık, tarım ve hayvancılık üretiminin yeterli gelire erişimi sağlayamaması ile ilişkilendirilmektedir. Çocukların iyi eğitim koşullarına erişmelerini sağlama isteği de yine göçün nedenleri arasında gelmektedir:

“...Gelmeden önce okulda hademeydim (Burdur) Çavdır Ortaokulu’nda. On beş ay civarında yaptım. İlk işimdi. Maddi durumum da iyiydi. Kimsenin cebinde para yokken bende vardı, ben maaş alıyordum, devlet memuruydum, müstahdemdim yani. Ama çoluk çocuk yettiğinde ne olacak, onu düşündüm. Ovada ot ayıklayacak, çapa yapacak. Şimdi bak benim kızlarım ‘Allah razı olsun baba getirmiştin bizi, biz kurtulmuşuz’ diye dua ediyorlar bana...” G.23¹⁵, “...Buraya yirmi altı yıl önce geldik. Öncesinde köyde çiftçilik yapıyorduk. Evlendikten sonra sekiz sene boyunca da köyde yaşadık. 1991’de büyük oğlumun okul döneminin başlaması sebebiyle Antalya’ya tayinimi istedim. Şehirde daha iyi bir yaşam ortamı yakalamak, çocukların okula başlaması en büyük sebep yani. O tarihten beri Antalya’dayız...” G.25¹⁶, “...1989 yılında ilkokul bitince ortaokulu okumak için Antalya’ya göç ettik. Burada arsamız vardı. Biz okumaya geleceğiz diye ev yapılmıştı. Ben köyden gelmeden bir sene önce falan ev yapılmıştı buraya...” G.28¹⁷, “...1994’te eşim emekli olunca Burdur’dan geldik buraya. Ortanca kızım da bu Akdeniz Üniversitesi’ni kazandı. Kızımın okulu için geldik. Antalya Isparta’ya yakın diye burayı biz istedik...” G.37¹⁸.

Eğitim göç etme nedeni olarak belirginleşmekle birlikte, kentlere olan göç hareketliliklerinin temelde ekonomik kaynaklı olduğu görülmektedir. Göç edenlere kentin sunduğu ekonomik imkânların yanında, eğitim faktörünün ikincil bir amaç olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim çocuklarının eğitim almalarını isteme sebepleri, onların ileride iyi bir

¹³ G.19: Kadın, 54, Antalya, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/ev sahibi.

¹⁴ Benzer şekilde, hatta bazı durumlarda kadın kente göç sürecinde aktif rol üstlenmiş, kentteki akrabalarının desteğini alarak kocasını kente götürmek için uğraş vermiştir (Erman, 1997).

¹⁵ G.23: Erkek, 72, Burdur, ilkokul mezunu, kiraathane sahibi/eski muhtar, gecekondu/ev sahibi.

¹⁶ G.25: Erkek, 56, Antalya, üniversite mezunu, memur, apartman/ev sahibi.

¹⁷ G.28: Erkek, 41, Burdur, ortaokul mezunu, galerici, apartman/babasına ait (aile apartmanı).

¹⁸ G.37: Kadın, 68, Isparta, okur-yazar değil, ev hanımı, apartman/ev sahibi.

işe sahip olmalarına aracı olacağını düşünmelerinden ileri gelmektedir. Karpat'ın da (2003: 238) belirttiği üzere, birçok zorluğa rağmen gecekondlu aileleri “eğer potansiyele sahiplerse, kentin, çocuklarının gelişimi ve sosyal mobilitesi için fırsatlar sunduğunu” düşünürler. Eğitimin yanı sıra evlilik göç sürecinin diğer bir nedeni olarak belirginleşmektedir:

“...Ben köyde yaşıyordum Manay'da. Eşim ve ailesi kışları burada duruyordu, yazın köye geliyorlardı. Biz nişanlandık. Buraya gelirse olur bu iş dediler. Biz de tamam dedik. Ben askere gittim. Ondan sonra düğün oldu, Antalya'ya taşındım...” G.2¹⁹, “...2002'de Hatay'dan geldik. Eşim burada çalışıyordu. Onun için geldik. Eşim ortaokulda terk etmiş. O zaman on dört yaşıdaymış. Okutmamışlar. O da ailesine sinirlenip yatağını yüklenmiş otogara gelmiş. Hangi otobüste yer varsa... Antalya otobüsünde yer bulmuş, Antalya'ya inmiş işte sonra...” G.4²⁰, “...Antalya'ya evlilik sebebiyle geldim Isparta'nın Senirkent ilçesinden. Biz (eski eşimle) Senirkent'in içinde duruyorduk. Oradan boşanınca buradan evlendim, buraya geldim direkt. Yanıma iki üç giyecek çamaşır aldım. Alıp da çıktığım o evden. Bütün emeklerim orada kaldı...” G.17²¹.

“Evlilik” tek başına göç etme sebebi olarak ele alınamaz. Nitekim eşlerden biri için kente gelme sebebi evlilik iken -ki evlilik için Antalya'ya gelme durumu kadınlar için çok yaygındır²²- diğer eş için öyle olmayabilmektedir. Burada göç süreçlerinin görünür nedenlerinin altında yatan bireysel deneyimlere ulaşmada “derinlemesine görüşme” elverişli bir teknik olarak belirginleşmektedir. Derinlemesine görüşmelerin sağladığı imkân ile, evlilik sebebiyle kente göç ettiğini belirtenlerin esasında kente gelmelerinde ekonomik faktörlerin belirleyici olduğu, evliliğin bir dolaylı unsur olduğu bilgisine ulaşılabilmektedir. Nitekim bireyler, iş bulma ya da daha iyi yaşam koşullarına ulaşma gayesiyle kente göç etmişler, daha sonra memleketlerinden biriyle evlenerek onları da kente taşımışlardır. Bu anlamda, kente evlenme sebebiyle geldiğini ifade eden katılımcılar açısından göçün nedeni evlilik olurken, onların eşleri açısından bakıldığında aslında ekonomik kaygıların ön planda olduğu görülmektedir. Aynı zamanda iş, eğitim imkânlarının yanı sıra, sağlık imkânlarına erişim de göç nedeni olabilmektedir:

“...(Antalya'ya) 1959 senesinde ben çocukken geldik. Gelme sebebimiz babamın rahatsızlığıydı. Doktorun gözetiminde olması gerekiyordu. Öyle olunca biz Korkuteli'den Bahçelievler (Mahallesi)'e göçtük...” G.1²³.

¹⁹ G.2: Erkek, 54, Antalya, ilkokul mezunu, serbest meslek, apartman/ev sahibi.

²⁰ G.4: Kadın, 40, Hatay, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/kiracı.

²¹ G.17: Kadın, 71, Isparta, okur-yazar değil, ev hanımı, gecekondlu/kiracı.

²² Bu konuda yapılmış bir çalışma için bkz. (Güçlü, 2002: 72).

²³ G.1: Erkek, 66, Antalya, ilkokul mezunu, emekli işçi, apartman/ev sahibi.

“Mesken tutmak” göç sürecinin bir diğer nedeni olarak belirginleşmektedir. Bunun nedeni ise yine kırsalın imkânlar açısından yetersiz, kentin ise içerdği imkânların çeşitliliği bağlamında şekillenmektedir. “Mesken tutma”, sadece barınma gereksinimini gidermekten ibaret olmayıp, geçimini sağlama, kendisine ve çocuklarına daha “iyi yaşam koşulları” sağlayabilme gibi gelecek kurgularını içeren derin anlamlar taşımaktadır:

“...Aşağı yukarı on yedi yaşımdan beri Antalya'dayım, altmış yıldır. 1958'de Yeşiloba (Korkuteli) köyünden geldim Antalya'ya. Askerden geldikten sonra altı ay kadar durdum köyde. Sonra Antalya'ya gittim, bir daha da gelmedim köye. 1976'dan beri bu mahalledeyiz, kırk bir senedir. Önce Şarmpol 'da oturduk. Gelme sebebimiz mesken tutmak için. Başka ne olacak...” G.26²⁴.

Görüşme kapsamına alınan katılımcıların göç etme nedenlerine bir bütün olarak bakıldığında; “kentin çekici” özellikleri (sağlık, eğitim gibi), bu özelliklerin ise daha çok ekonomik kaygılar ve beklentiler ekseninde şekillendiği görülür. Eğitim, iş olanaklarına erişimin ve daha iyi bir gelecek inşa etmenin aracı olarak görülmektedir. “Kırın iticiliği”ni ise, yine benzer şekilde ekonomik temelli kaygılar oluşturmaktadır. Bunların başında, toprağın parçalanması sonucu tarım alanlarının yetersiz kalması gelmektedir. Mülkiyeti tek bir şahsa ait iken, daha sonra arazinin o şahsın çocukları arasında bölüşülmesi ile kişi başına düşen arazi azalmış, bu da tarım yapmayı çekici olmaktan çıkarmıştır. Ayrıca miras yoluyla parçalanmış toprakların her bir parçası, daha büyük toprağı olanlar tarafından satın alınmış; topraksızlaşma durumu ortaya çıkmıştır. Bu da kentteki yoksulluk sarmalını genişletici etki yaratmıştır (Kıray, 1998: 17). Bunun yanında, önceden tarımda insan emeği önemli unsur iken, makineleşme ile birlikte insana ihtiyaç kalmamış, bu da emek fazlasının oluşmasına ve bir anlamda kırsal alanlarda işsizliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Geçimini sağlayabilmek adına insanlar, köylerinden göç ederek sanayileşen kentlerde işçi olarak çalışmaya başlamışlardır.

Türkiye’de yaşanan iç göçlerin başlangıcını, genellikle 1950’li yıllar oluşturur. Bu yıllarda başlayan göçlerin nedeni ise, Marshall yardımları sonucu alınan çok sayıda traktörün tarımda kullanılmasıyla oluşan işgücü fazlalığına dayandırılır (Çetin, 2012: 28). Bu durum, bir anlamda Türkiye’nin kentleşmesi sürecinin de başlangıcıdır. Tekeli’nin (2011: 1) anlatımıyla, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye’de yaşanan bu hızlı kentleşmenin, genellikle Marshall yardımından yararlanılarak elde edilen çok sayıdaki traktörün Türkiye’ye gelmesiyle başladığını söyleyebiliriz. ABD tarafından verilen Marshall yardımı, tarım kesiminde önemli yapısal değişikliklerin yaşanmasına sebep olmuş; traktör, sulama sistemi, verimliliği yüksek

²⁴ G.26: Erkek, 75, Burdur, ilkokul mezunu, emekli işçi, apartman/ev sahibi.

olan yeni cins tohumlar ve gübreleme sonucunda tarımda verimlilik artışı elde edilmeye çalışılırken, kırsal kesimdeki mevcut toplumsal denge bozulmuştur. İşsiz ya da topraksız kalan küçük toprak sahipleri, köylerini bırakıp büyük kentlere göç etmeye başlamışlardır (Erman, 2018).

3.4.1.2. Mekân Seçimi: Yenidoğan ve Ahatlı Mahallelerinin Tercih Edilme Nedenleri

Bireylerin kente göç etme kararlarını vermeleri, aynı zamanda göçün hangi kente ve o kentteki hangi mahalleye olacağı kararının da verilmesini gerektirmiştir. Nitekim kişinin yıllarca yaşadığı yeri terk ederek farklı bir mekânda yeni bir hayata adım atması büyük bir karardır ve üzerinde etraflıca düşünmeyi gerektirir. Mekân kavramı, bu anlamda önemli bir noktaya işaret eder. Seçilen mekân, yeni sosyalliklerin belirginleşmesinde ve yaşam tarzlarının ortaya çıkmasında etkilidir. Mekânın seçiminde yakınların/tanıdıkların olduğu yerlerin tercih edilmesi dikkat çekicidir. Enformel ilişki ağlarının işlevselliği mekânın seçimini doğrudan etkileyebilmektedir. “Yakınlık”, “güven duyma” ve “dayanışma beklentisi” katılımcıların anlatılarında benzer ifadelerle ortaya konulmaktadır:

“... (Bu mahalleye) ilk gelen biz değildik. Abimin burada olması sebebiyle geldik. Öncesinde ben burayı bilmiyordum. Abim de bir gün bu tarafa arkadaşına gezmeye gelmiş, öyle görmüş beğenmiş burayı...” G.1, “...Burada sanayide o zamanlar eşimin eski patronunun iş yeri vardı. Arkadaşları da hep bu mahalledeydi. Onların şeyiyle buraya taşındık. Onlarla bir arada olmak için, komşu olmak için...” G.4, “...Buradaki yakınlarımızın, amcamızın vesilesiyle buradan bir yer almaya karar verdik. Neresi var diye çevremize sorarak işte burası denk geldi. Amcamlara sorduk, biriyle tanıştırdı o vesile oldu...” G.6, “...1984 senesinde babam gecekondı aldı Yenidoğan’dan. Yenidoğan’dan önce Şarampol’deydik. Antalya’nın yerlisiyim ben. Annem-babam Dokuma Fabrikasında çalışıyordu benim. Annemin çok sevdiği bir arkadaşı vardı burada. İlla arkadaşı yakın olsun istedi...” G.12²⁵, “...Buraya gelen köylülerim var. On kadar vardı o zamanlar. Yarın herkesin yeri yurdu olacak, ben orada sırtıp kalacağım. Ben de gideyim dedim, öyle geldim...” G.23, “...Burada benim köylülerim de var eşimin köylüleri de var. Hemşeri çevremiz çok mahallede. Dediler ki ‘Gelin siz de buraya hocam, komşu olalım’ dediler. Memur olduğumuz için çocuklarımıza bakacak birileri de gerekiyordu. Hemşerilerimiz çocuklara bakar dedik. Öyle olunca buradan yer aldık, gecekondı yaptırdık 1984’te. Burayı tercih etme sebebimizin en önemli sebebi bu yani. Eşimin okulunun burada olması, iki çocuğumuza bakabilecek tanıdıkların da bu mahallede olması...” G.24, “...Bizim yöremizin insanları genellikle burada olduğu için. Tabii insan bir hastalıkta sağlıklıta, ölüsünde dirisinde, mevlidinde düğününde yöremizin insanlarıyla karşı karşıya olmak için buradan seçtik biz. Mesela gidip Çakırlar’dan bir yer alırdım. Ev yaptırıyorsun, tanıımıyorsun. Sen beni tanıımıyon, ben seni tanıımıyom. Ölünde dirinde, bir hastalığında derdini dönecek haşır neşir olacak kimse

²⁵ G.12: Kadın, 40, Antalya, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/kiracı.

yok. Her şey yörenin insanlarından kaynaklanır...Baldızgil vardı aşağıda Kültür’de. Onlar da gel falan dedi. Biz oraya gelmek istemedik. Yöremizin insanı burada olduğundan burayı tercih ettik. Çevre önemlidir. Şimdi insan tanımadığı bir yere gitse, evde kapana kapana vahşileşir. Ama burda yörenin insanı olduğunda bir merhaba desen selam versen, arada bir o senin yanına gelse, sen onun yanına gitsen kaynaşırın...” G.26, “...Köylüler burdaydı. Beyim azıcık rahatsızdı. Bura bahçeli ev olsun diye ondan daire almadık, buraya geldik. Yürekli (Yürekli Ailesi) tanıyordum. Aynı köylüyüz biz. Köylüm onlar yavrum. Yardımcı oldular. Çocukluk arkadaşımız, komşumuz onlar bizim...” G.37, “...Dünürümüz de vardı burda. Bu mahalleye gelmemize onlar vesile oldu. Tavsiye ettiler...” G.38²⁶.

Akrabalık/hemşerilik/arkadaşlık gibi enformel ilişki ağları, kente göç edenlerin yaşayacakları mahallenin seçiminde oldukça büyük öneme sahiptir. Türkiye kentleşmesi, en başından bugüne dek “ağ türü ilişkiler” içerisinde yaşanmıştır. Bu ilişki ağları sayesinde kente gelenler, yabancısı oldukları kentte kendilerine korunaklı sayılabilecek ortamlar yaratma şansına erişmişler, kentin anonimleştirici etkileri karşısında kaybolmaktan kurtulmuşlardır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009: 156).

Mahallelerin tercih edilmesinde etkili olan bir diğer unsur ekonomik temellidir. Nitekim köyden kısıtlı bir bütçeyle kente gelen biri için en öncelikli ihtiyaçlardan biri barınmadır. Bu ihtiyacın temininde ne kadar az harcama yapılırsa göçmen için o kadar iyi olacaktır. Barınma için gereken ev için öncelikle bir arsa temin edilmelidir ki bu arsa ne kadar ucuza satın alınırsa, evi inşa etmek için o kadar fazla bütçe ayrılacaktır. Bu anlamda, araştırmaya konu olan Yenidoğan ve Ahatlı mahalleleri, kente göç ederek gelenlerin en çok tercih ettikleri yaşam alanları olma özelliğine sahiptirler. Bu mahallelerin bulunduğu alan, yerleşim alanı hâline gelmeden önce vakıf arazisiydi. Zamanla kente yapılan göçlerle arazi işgallerine maruz kalarak, işgalciler tarafından kente göç edenlere satılmışlardır. Tapulu arsaların fiyatlarının yüksek olmasına karşılık işgal edilerek satışa sunulan bu araziler oldukça ucuzdur. Bu sebeple, kente kısıtlı bir bütçeyle gelen yoksul göçmenler tarafından buralar çok tercih edilmiştir:

“... Burası yani biraz kırsaldı, ucuz diye. Şimdi mesela ben yukarıdan (Erenköy Mah.) almak istedim. Mümkün değil. Oralar daha pahalı...Oradan yer buldum. Tam anlaşılmak üzereydik, param yetmedi. Yani arsayı alabiliyorum ama ev yapamıyorum bu sefer de...” G.2, “...Yokluktan. Paramız yoktu...” G.3²⁷.

Mahallelerin tercih edilmesinde hemşeri/akraba/arkadaş varlığı ve arsa fiyatlarının ucuz olması başlıca etkenler olarak karşımıza çıkmıştır. Bunların yanında, daha önce kent

²⁶ G.38: Erkek, 69, Isparta, lise mezunu, emekli polis memuru, apartman/ev sahibi

²⁷ G.3: Kadın, 52, Antalya, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/ev sahibi.

merkezinde apartmanda yaşıyor olmasına rağmen, müstakil ev özlemiyle buradan gecekondulaşarak satın alarak yerleşen bir katılımcıya da rastlanmıştır:

“...1985’ten beri bu mahallede yaşıyoruz. Daha önce Antalya’da Yüzüncü Yıl’da apartmanda oturuyorduk. Komşulardan memnun değildik. Köpeğimiz olsun istiyorduk ama apartmanda köpek beslemek yasaktı. Müstakil bir evimiz olursa hem köpek alabiliriz hem de bahçemizde istediğimiz gibi meyve ağaçlarımız olur, çiçeklerimiz olur, karışan eden olmaz dedik. O yüzden buraya taşındık...” G.21.

Görüşmeler esnasında verilen cevaplara bakıldığında, katılımcıların bu mahalleleri tercih etmelerinin en önemli sebebinin daha önce burada yaşamakta olan akraba ya da hemşerileriyle bir arada olma arzusu olduğu dikkat çekmektedir. Bu arzuyu ortaya çıkaran ise yardımlaşma ve dayanışma içinde olabileceklerine olan inançlarıdır. Ayata, bu duruma “kümelenme” kavramı ile açıklık getirmektedir. “Aynı yöreden, ilçeden veya ilden göç eden kimselerin büyük kentlerin gecekondulaşma bölgelerinde bir arada yaşamaları” (Ayata, 1989: 102) anlamında kümelenme, Türkiye kentleşmesinin önemli özelliklerinden biridir. “Hemşeri kümelenmesi ile akraba kümelenmesi iç içe geçmiş olgulardır. Kentlerde özellikle gelir ve çevre standardı düştükçe akrabalara yakın olma eğiliminin arttığı vurgulanmıştır” (Kongar’dan akt. Ayata, 1989: 102). Ailelerin büyük bir kısmı, bu mahallelere taşınmalarının sebebini doğrudan akraba/hemşeri etkisine bağlamaktadır. Hemşeri ve akraba kümelenmesine paralel olarak arkadaş çevrelerinin bu mahallelerde olmasının da burayı tercih etmede etkili olduğu görülmektedir. Sözü geçen kümelenmenin kente göç edenlere sağladığı birtakım avantajlar olmuştur. Bu avantajlar bilhassa kente göç etme ve alışma süreçlerinde oldukça etkili olmuştur. Köyden kente göç etme ve yerleşme sürecinde, bu süreci deneyimleyenlerin kentte tutunabilmeleri ve yaşamlarını sürdürmelerinde, kente daha önce göç etmiş olan hemşeri ya da akrabalarının destekleyici etkileri olmuştur.

3.4.2. Gecekondulaşma Süreci

Göçler, kentlerin sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal yapılarını biçimlendiren en önemli olgulardan biridir. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerde, göçler sebebiyle hızlı ve çarpık kentleşme gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu süreçte kimi kentsel hizmetlerin sunulmasında devlet ya yetersiz kalmış ya da bu sorunları görmezden gelmeyi tercih etmiştir. İhtiyaçları karşılan(a)mayan göçmenler, bu sorunlara kendilerince çözümler üretmeye çalışmışlardır. Bunlardan en önemlisi, barınma sorununa yönelik geliştirilen stratejilerdir. Göçmen kitleler, devletin kendilerine sunmadığı barınma imkânını, kamunun ya da gerçek

kişilerin toprakları üzerinde izinsiz yapılar üreterek yaratmaya çalışmışlardır. Kırdan koparak gelen geniş kitleler, bu konut sorununu emeğin yeniden üretimini pahalılaştırmadan, başka bir deyişle ücretleri artırmadan bir çözüme ulaştırmışlardır. Bu çözümün adı “gecekondu”dur (Tekeli, 1982: 67). Bu bölümde gecekondulaşma süreci, gecekondulaşma sürecinin başlangıcı olan arsa ve/veya gecekonduların edinim süreçleri, gecekondu bireyler arasındaki enformel ilişkiler ve dayanışma biçimleri ile komşuluk ilişkileri ve gecekonduyun deneyimlenme biçimlerine odaklanılacaktır.

3.4.2.1. Arsa / Gecekondu Edinme Süreçleri

Kente göç sürecinin ilk halkasını barınma sorununun giderilmesi oluşturur. Hatta öyle ki kimilerince bu sorun, kente göç etmeden önce çözülmeye çalışılmıştır. Bazen arsa satın alınarak ya da işgal edilerek ve akabinde gecekondu inşa edilerek, bazense gecekondu satın alarak ya da kiralarak, kente göç etmeden önce bireyler konut ihtiyaçlarını gidermeye çalışmışlardır. Arsa ya da gecekonduların edinim biçimleri tarihsel olarak farklılıklar içermektedir. Nitekim kente ilk göç edenler genellikle gecekonducularını işgal ettikleri araziler üzerine inşa etmişler, onların peşi sıra göç edenler ise arsaları işgal edenlerden para karşılığında satın alarak gecekonducularını inşa etmiş ya da ettirmişlerdir. İlerleyen süreçte ise gecekonducular, birer ticari metaya dönüşmüş ve alınıp satılabilen ya da kiralanabilen konutlar hâline gelmişlerdir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, gecekonducuların inşa edildiği alanlar hazine ya da vakıf arazisi olup yaşamaya elverişli koşullar içermemekte; ormanlık, çalılık, kayalık ya da engebeli alanlardan oluşmaktadır. Araştırma yapılan Ahatlı ve Yenidoğan mahalleleri de benzer özellikleri olan bir alan üzerinde kurulmuş gecekondu mahalleridir:

“...Vakıf bu tarafta vilayet arsaları olarak geçiyordu. Bu taraf zeytin bahçesi. Otogar motogar yok tabi ki o zaman orda. En sonda benim ev vardı. Rahmetli annem “Çakallar yiyecek o kızı orda. Gitti ormanın içinde bi ev yaptı” derdi...” G.41²⁸.

Bir bölgeden arsa alma ve oraya bir gecekondu inşa etmenin ardında, birtakım toplumsal hesaplamalara dayanan ekonomik rasyonalite vardır. Söz konusu bu rasyonalite, insanların, kentin saf piyasa güçlerinden veya formel kurumlara/gayri şahsi ilişkilere dayalı bir ekonomiden uzaklaşmalarına yol açar (Duben, 2012: 40). Yani enformel bir konut edinim süreci varlık kazanır.

²⁸ G.41: Kadın, 55, Antalya, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/ev sahibi.

Katılımcılardan yalnızca biri, dedesinin işgal yoluyla arsa temin ettiğinden söz etmiş, diğer katılımcılar ise gecekondularını inşa ettikleri arsaları “çevirenlerden”²⁹ parayla satın aldıklarından söz etmişlerdir. “Arsa çevirme” pratiği, aşağıda yer alan örnek anlatıdan da izlenebilmektedir:

“...Yani 80’li yıllarda şöyle düşün; buradan geliyorsun burası zaten kayalık, taşlık. Kim çevirirse burası o kişiye ait. Mesela dedem de geliyor buradan çeviriyor, buraya ev yapıyor. Mesela dedem normalde geldiğinde buradan caminin oraya kadar çevirmiş. Sonra demiş ki ben köyde nasıl uğraşcam. Dedem İmecik (Köyü)’te. Aman uğraşamam demiş. Sonra çok ucuz bir şekilde, nasıl diyeyim bir inek parası bile değil, keçi parası bile olmayacak şekilde birine vermiş geçmiş...” G.39³⁰.

Anlatılardan bizzat kendisi arazi işgal ederek yerleşen olmasa da işgal sürecine tanıklık eden ya da bu konu hakkında bilgisi olan birçok katılımcıya rastlanmıştır. Kendisi henüz çocukken ailesiyle birlikte Ahatlı Mahallesi’ne göç eden ve hâlâ aynı mahallede yaşamaya devam eden ve gecekondularını inşa ettikleri arsayı satın aldıklarını belirten bir katılımcı, arazi işgali ile ilgili deneyimini, arazi işgalcisi olan komşularıyla etkileşimi bağlamında aktarmaktadır:

“...Arsa sahibini tanıyor babam. Arsa sahibi de artık meslek edinmiş kendine. Öyle arsa çeviriyormuş kendi kendine. Bulduğu yeri çeviriyormuş. Babama demiş ki ‘Gel, sana bir arsa satayım’. Babama satmış burayı 1986-87 yıllarında. Adam imam. İmam ama arsa çeviriyor adam, yan meslek yapıyor kendine. Ahatlı’nın yarısını çevirmiş yani. Biz buraya taşındığımızda onun elinden aldılar sonra o arsaları. Adam buraları o kadar çevirmiş ki... Geliyordu adam, bir de şeyi vardı adamın tuğla yapan bi makinesi vardı. O tuğla makinesinde hanımıyla beraber tuğla çıkarıp çıkarıp orayı çevirir burayı çevirir. Öyle enteresan bi adamdı ya. Karı-koca çeviriyorlardı...” G.5.

Kırsal bölgelerden kente gelenler için ideal olan hem arsayı alırken hem de gecekonduyu inşa ederken/ettirirken asgari düzeyde para harcamaktır. Yani bir başka deyişle, arsa değerinin fiyatını ödememek ya da mümkün olduğunca az ödemektir. Ama bu çoğu kez mümkün olmaz. Gene de ödenen miktar, şehirdeki diğer arsalarla göre daha ucuzdur. İdeal olan ise, hiç ödememektir (Kıray, 2007: 22). “Arsa işgali” farklı deneyimler ve pratikler içermektedir. Arsa işgal edip gecekondularını inşa edenler olduğu gibi belli bir bedel ödeyerek elde etmiş olanlara

²⁹ Tüm görüşmelerde katılımcıların “arazi işgali” kavramının yerine “arsa çevirme”; “işgalci” yerine de “çeviren” kavramlarını kullandıkları gözlemlenmiştir.

³⁰ G.39: Kadın, 28, Antalya, üniversite mezunu, ziraat mühendisi, apartman/ev sahibi.

da rastlanmaktadır. Arsa görece daha az bir maliyetle elde edilse bile “bedelsiz” olmaması “pahalı” olarak nitelendirilmesine neden olabilmektedir:

“...Genelde şöyle olmuş herhalde; mesela Taşkesikliler gelmiş bu bölgeyi (Ahatlı) çevirmiş, Kozağaçlılar gelmiş Gülveren (Mahallesi)’i çevirmiş, Mamatlarlılar gelmiş şu bölgeyi (Kültür) çevirmiş. Genelde bu bölgede Kozağaçlılar var. Çevirip daha sonra da kendi aralarında paylaşmışlar çevirenler...O döneme göre düşünürsek, arsayı almak benim için pahalı oldu. Çünkü çevirmeyle de alınabilirdi. Biz o dönemde köyde olduğumuz için, bu bölgeleri de çok iyi bilmediğimiz için kendi paramızla aldık. O zamanlar birçokları çevirmeyle yer sahibi oldu. Bizden öncekiler genelde buralara çevirmeyle sahip olmuşlar. Bizim aldığımız yer de herhalde büyük ihtimalle öyle bir yerdi. O şekilde çevirmeyle sahiplenmiş yeri ama kesin bilmiyorum. Ama o yıllarda hep çevirmeyle sahip olunmuş bu bölge...” G.6.

Kente ilk göç edenlerce işgal edilen araziler, kente daha sonra gelenlere satılarak gecekondulaşmanın önü açılmıştır. Bu durum, bir anlamda “zenginleşme stratejisi” olarak da değerlendirilebilir. Kent içinde arsa işgalleri ile başlayan gecekondulaşma sürecinin ilk aşamalarında gecekondulular yoksuldur. Fakat gecekonduyun ticarileşmesi ile beraber ortaya zenginleşme çıkmıştır. Işık ve Pınarcıoğlu’nun (2009), “nöbetleşe yoksulluk” olarak tanımladıkları bu süreçte, ilk arsa işgalcileri en büyük parsayı toplamıştır. Bu nöbetleşe yoksulluk döngülerinin esas dinamiği, arsa işgali, parselleme ve satış sürecinden gelmektedir. Sürecin dinamiği arsa işgalleriyle başladığı için, arsa elde ediş ve satış döngülerine ilk girenler ağın hem en zengin kesimi hem de politik önderi olmaktadır. Bu sürece sonradan katılanlar, kendilerinden sonra gelenler üzerinden zenginlik elde etmektedir. Benzer bir sürecin tanıklığı, katılımcıların ifadelerinden de izlenebilmektedir:

“...Abim burayı çeviren bir adamdan 1200 m² satın aldı. Ben de ondan 330 m² bir yer aldım. Vakıflar arazisiydi buralar, ilk kayıtlarda çevirme diye geçer. Duraliler vakıf arazisi. Ondan sonra devlet tapu parası falan bir şeyler istedi, bankaya yatırdık. Sonra biz buraya bir gecekondu yaptırdık...” G.1, “...Burayı ilk arsa olarak 1988’de aldık. Burayı ta köşeye kadar bir adam satmış. O da Korkuteli-Yeşilyaylalı birisi. Zamanında çevirmiş. Ben ondan 1 milyon 100 liraya aldım burayı. İşte aldıktan on gün sonra falan subasman döktük. Bir ayın içinde de evi yaptık. Bir yıl süreyle devamlı geldim yaptım geldim yaptım kendim usta olduğumdan dolayı. Mesela inşaatta sıvacı arkadaşlar vardı. Onları getirdim...” G.2, “...Ben burayı işgal eden komşudan arsa olarak satın aldım. Öncesinde eşim tanıyordu, ben tanı mıyordum onu. Eşimin köylüsüydü. O burada oturuyordu biz burayı satın aldığımızda evi vardı burada. O buraya geleli çok olmuş, çocukluğunda gelmişler...” G.24, “...Burayı ben birinden aldım. Şu rahmetli oldu ya evin sahibi Kemerli. Ondan aldım burayı. Bu yol yoktu. Biz açtık. Arsa da değildi burası. Çalılık, taşlık...İmar ettik, ev yaptık, gecekondu yaptık, oturduk. Sonra gecekonduyu yıktık, betonarme ev yaptık. Burayı aldığım arkadaş da birinden almış. Şey vardı burda. Birisi geliyor, dört taş çiziyor,

‘Şuradan şurası benim’ diyor. Çağırıyor bir arkadaşını ‘Gel ya komşu olalım, sen de bir ev yap’ diyor. Böyle böyle çoğaldı burası...” G.23, “...Memuriyete başlamak için buraya sınavlara gelip gittiğim dönemlerde, Antalya’da görevlendirme verilirse aramız olsun, ev yapalım düşüncesi vardı. Burada arsaların satıldığını duyduk. 1984’te abim vasıtasıyla İ.K. adında Serikli birinden biz burayı satın aldık. Abim o adamı nasıl tanımış ben de bilmiyorum. Ben o dönem köydeydim. Herhalde araştırmalarının neticesinde olmuştur. İ.K.’nın burada bir ofisi vardı Doğu Garajı’nda. Yanlış hatırlamıyorsam zirai aletler satan bir dükkandı. Abimle birlikte aynı anda yan yana aldık arsaları. Yakın komşularımızın da arsalarını o adamdan aldığını duyduk...” G.25.

Görüşme kapsamına alınan katılımcıların ifadelerinden; arsa satın alınan kişilerin ekonomik, siyasal anlamda göreceli olarak daha güçlü, sahip oldukları imkânların daha fazla olduğu bilgisine ulaşılabilmektedir. İmkânları çerçevesinde ve sahip oldukları sosyal sermayeyi kendileri için işlevsel kılan az sayıdaki bireyin, hazine ve vakıf arazilerini işgal ettikten sonra bunları parselleyip sattıkları, kente yeni gelen ve kendilerinden arsaları satın alan yoksullar üzerinden zenginleştikleri görülmektedir. Belirtilmesi gereken diğer bir husus, siyasi patronaj ilişkilerin, gecekondulaşma sürecini tetikleyen dolaylı bir unsur olarak varlık göstermesidir.

3.4.2.2. Gecekondu Enformel İlişkiler ve Dayanışma Biçimleri

Arsa temininin hemen akabinde gerçekleşen gecekondu yapım süreçlerinde ve sonrasında karşımıza birtakım ilişki biçimleri çıkmaktadır. Enformel ilişki biçimleri olarak nitelendirilen hemşerilik ve akrabalık ilişkileri, kente göç sürecinde olduğu gibi kente yerleşme ve kentte yaşama süreçlerinde de etkisini önemli ölçüde sürdürmektedir. Bu ilişki biçimleri, çoğunlukla dayanışma ve yardımlaşmayla beraber düşünülmektedir. Görüşme yapılan her iki mahallede katılımcılar, gecekondualarının inşası sürecinde akraba ve/veya hemşerilerinden maddi ya da manevi destek gördüklerini ifade etmişlerdir:

“...Tanıdık yaşlı bir amca vardı anam tarafından akraba. Rahmetli oldu. Dedik ki ‘Bize briket lazım’. ‘Ne demek yeğenim. Ne istiyorsan verelim’ dedi. Sağ olsunlar verdiler. Abim de o zamanlar damperli kamyon şoförlüğü yapıyordu. O kamyonla gittik, aldık geldik. Getirme için de ayrıca ücret vermedik. İki oda bir salon, doksan metrekare ev yaptırıldı o şekilde...” G.1, “...Amcam yardım etmiş. İşte dayım yardım etmiş. Hani beraber sonradan mesela dayımı, amcamı falan da getiriyor ya buraya çalışmaya. Beraber inşaatta çalışıyorlar. O süreçte yapıyorlar o evi...” G.5, “...Burda amcamların yanında misafir olarak iş yapıyorduk. O şekilde onların yanında kalarak yaptırıldı evi...” G.6, “...Annemin büyük dayısı var rahmetli oldu, o bize o zamanlar üç milyon lira para verdi. Biz üzerine para koyduk küçük bir arsa, şimdi annemin oturduğu yeri satın aldık...” G.10³¹, “...Akrabalar, kardeşlerim, babam hep yardımcı oldular.

³¹ G.10: Kadın, 38, Ankara, lise mezunu, ev hanımı, apartman/kiracı.

Yapımı bir ay sürdü. Tam bitiremedik ama yarım da olsa yapılı bir şekilde bizim gecekondu kaldı öyle. Benim ev bittikten sonra abimin evini yaptık yan tarafa. O da aynı şekilde. Küçük kardeşim yardımcı oldu, emeği çoktur...” G.25.

Görüldüğü üzere enformel ilişki ağları olarak adlandırdığımız hemşerilik ve akrabalık ilişkileri, göçmenlerin konut edinmelerinde, kente tutunma ve alışma süreçlerinde onlara önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Bu ilişkiler, tampon işlevi gören ilişkilerdir. Göçle birlikte yaşadıkları değişim karşısında göçmenler, kır-kent dengesini kurmaya çalışmışlardır. Bu ikilem içinde onların kente uyumlarını sağlayacak ara form işlevi gören mekanizmalar söz konusu olmuştur ki bu da Kıray’ın (1964) “tampon mekanizma”³² olarak adlandırdığı yapılardır. Tampon mekanizmalar, göçmenler kente gelmeden önce, onların kurdukları hayalleri ve taşıdıkları kaygıların bir sonucu olarak doğal bir şekilde ortaya çıkmıştır. Zira yeni kentliler, kente karşılaştıkları değişim süreci karşısında bocalamışlar ve köye geri dönmeyi de düşünmedikleri için hayallerine ulaşabilme adına kentte, kırsala özgü arayışlara girmişlerdir. Bu ihtiyaç doğrultusunda, kırsaldaki ilişki ağlarının kentte devam etmesini sağlayabilecek tampon yapılar keşfedilmiştir (Güneş-Ayata, 1991: 91). Böylece kırsala özgü değerlerin kentte yok olmasının önüne geçilmiş ve yaşanan değişimin görece bunalımsız olması sağlanmıştır. Göçmenler, bu güvencenin sağladığı olanaklarla kentle daha temkinli ve uyumlu ilişkiler kurabilmişlerdir.

3.4.2.3. (Formel/Enformel) İş Piyasasına İçerilme Biçimleri ve Gündelik Yaşam

Pratikleri

Kente göç ve yerleşme sürecinde beliren en zaruri ihtiyaçlar olan barınma ve yeme-içme gereksinimlerinin giderilmesi için doğal olarak maddi güce sahip olmak gerekmektedir. Bu maddi gücü kazanabilmek için ise, bir işte çalışıyor olmak, yani para kazanmak gerekir. İnsanları köylerinden kente getiren en önemli unsur, iş bulma umudu olarak varlık göstermiştir. Bu iş bulma süreci, gecekondulaşmayla paralel giden bir süreç olmakla birlikte gene hemşeriler ya da akrabalar aracılığıyla dahil olunan ve/veya çoğunlukla enformel şekilde tezahür eden bir

³² Bu kavram Mübeccel B. Kıray tarafından ortaya atılmış ve şöyle tanımlanmıştır: “Görelilik olarak daha hızlı ve kapsamlı değişim hallerinde, her iki temel yapıda da görünmeyen fakat oluşum içerisinde beliren ve bütünleşmeyi mümkün kılan kurumlar ve ilintiler ortaya çıkar ya da eski müesseseler yeni fonksiyonlar kazanır. Bu hâl, sosyal yapının her müessesesi, ilintisi ya da bunlarla ilgili değerlerin hepsinin aynı anda ve aynı hızla değişip, aynı süre içerisinde yeni bir yapı hâline gelmemesinden doğar. Toplumsal değişimin buhransız olmasını sağlayan, çözülmenin önüne geçen ve her iki sosyal yapıya da ait olmayan bu yeni beliren müesseseler, ilintiler, değerler ve fonksiyonları biz *tampon mekanizmalar* terimi ile ifade ediyoruz” (Kıray, 1964: 7).

süreçtir. Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinde görüşülen kişilerin çalıştıkları iş kollarına bakıldığında da bu tespitin doğru olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, her iki mahallede de bireylerin birçoğunun enformel iş piyasalarında çalışarak geçimlerini sağladıkları, bunun yanında formel iş alanlarında çalışanların da var olduğu görülmüştür. Erkeklerin tümünün çalışma geçmişi vardır; kimisi emeklidir kimisi çalışmaya devam etmektedir. Kadınlarda ise, belirgin bir şekilde ev hanımı olanlar daha fazla sayıdadır. Ancak bu durum onların hiçbir zaman iş piyasasına dahil olmadıkları anlamına gelmemektedir. Kadın katılımcılar meslekleri sorulduğunda, kendilerini ev hanımı olarak tanımlasalar da pek çok kadının enformel işlerde (dantel, kazak vb. örgü işleri yapıp satma, temizlik işleri, çocuk/hasta/yaşlı bakımı, eve parça başı işler alma, evde yaprak sarma, börek vb. gibi yiyecek hazırlama, iç çamaşırı, eşarp, giysi satışı vb. gibi) çalışmış ya da çalışmakta oldukları görülmektedir:

“...Hanım da örgücülük yapıyordu. Kazak mazak bir şeyler örüp satıyordu...” G.1, “...Ben yaşlı nineye baktım. Onun banyosunu yaptırdım, yemeğini yaptım. Küçük bebek komşumun çocuğu, ona baktım. Doktorun evinde iki yıl çalıştım. Ütüsünü yaptım, temizliğini yaptım. İğne oyası çok ettim...” G.3, “...Temizliğe falan gittim hani böyle günlük temizliğe falan. Bir de çocuk baktım...” G.8.

Kente göç etmeden önceki süreçte yapılan işleri, genel olarak çiftçilik ve hayvancılık olarak sayabiliriz. Bazı katılımcıların geçmişinde sadece çiftçilik ya da hayvancılık varken bazılarında ise, her iki iş kolu da varlık göstermiştir:

“...Köydeyken çiftçilik, çobanlık yapıyordum, yani malcılık yapıyordum...” G.2, “... Çobandı babam (Aksaray’dayken)...” G.5, “...Orda çiftçilik yapıyorduk. O dönemlerde çiftçilikte çok fazla gelir yoktu...G.6, “...Köydeyken çiftçilik, hayvancılık yapıyorduk. Köyde genç nüfusun %90’ı böyle göçtü. Anne-baba çoban olup da çocuğu aynen çoban olup kalanlar var, aynı devam ettiriyorlar malcılığı...” G.19, “...Buraya gelene kadar Manay’da yaşadık otuz bir yaşına kadar. Çiftçilik yapıyorduk...” G.25.

Kente göç ve yerleşme sürecinde cinsiyetler arasında iş bölümüne bakıldığında; erkeklerin iş piyasasına atıldıkları, kadınların ise ev merkezli ve bakım hizmetleriyle daha çok ilgilendikleri görülmektedir. Kadınlar gündelik ev işleriyle ve çocuklarının bakımıyla ilgilenmişlerdir. Erkekler genel olarak ücretli işçilik ya da küçük bir sermaye ile kurdukları işlerde esnaf olarak çalışma hayatına dahil olmuşlardır. Bu anlamda, kırsal mekânda hem iş hem gündelik yaşam iç içeyken, kadın ve erkek bu yaşam biçimini paylaşırken, kentsel alanda kamusal ve özel alan ayrımlarının belirginleşmesi dikkat çekmektedir:

“...Köydeyken çiftçilik, çobanlık yapıyordum, yani malcılık yapıyordum. Burada inşaat işi yaptım duvar ustası olarak. Abim müteahhitti. Onunla beraber başladım, beş yıl çalıştım. O beş sene mesela cumartesi başka ustaların yanına yevmiyeli giderdim. Sonra yanından ayrıldım, kendim iş aramaya başladım. Taşeronluk yapmaya başladım. O gündür bugündür taşeronluk yapıyorum...” G.2, “...Babam taşerondur, işçi çalıştırıyordu yanında inşaatta. Köyden mesela bir sürü adam getiriyordu. Kendi köyümüzden getiriyordu. Aldığı inşaatta mesela kendi köylüsünü çalıştırıyordu. Başlarında duruyordu. Hani müteahhitle o işçiler arasında aracıydı babam...” G.5, “...Ben şimdi ortaokul bittikten sonra çalışmaya başladım. Askere gidinceye kadar çalıştım. Mobilyacılık yaptım. Ondan sonra babamın kurmuş olduğu işe (galericilik) devam ettim...” G.28, “...Antalya’ya on üç yaşında geldiğimde mobilyacıda çırak olarak çalıştım. Ondan sonra buraya bakkal açtım...” G.34.

Katılımcıların iş piyasasında var olma biçimleri ve iş geçmişlerine ilişkin farklı deneyimlere rastlanmaktadır. Örneğin, 2000’li yıllara kadar binlerce işçinin çalıştığı Dokuma Fabrikası’nda çalışmış işçi emeklisi bir katılımcıya ve birinin eşi diğerinin de ailesi orada çalışmış katılımcılara da rastlanmıştır:

“...Antalya’nın yerlisiyim ben. Annem-babam Dokuma Fabrikasında çalışıyordu benim. Annem emekli oldu 1984’ün aralık ayında...” G.12, “...(Eşim) burada Dokuma’ya işe giriyor. (Öncesinde) Serik’te çalışıyormuş terzide. Duymuş ki Dokuma’da bir imtihan var. Geliyor, sınava giriyor. Torpil vardır ya bunda, beni almazlar diye düşünüyor. Ama ondan sonra bir haber geliyor, kazanıyor imtihanı. Dokuma’ya giriyor işte...” G.18, “...Buraya geldik ama ne yapacağız? Bazı tanıdığım arkadaşlarım fabrikaya giriyor çalışıyor, duyuyordum. Ben de gireyim dedim, heves ettim. Antalya Dokuma Fabrikası’na imtihanla işçi aldılar. Hem yazılı hem görsel imtihan. Elleri bakıyor, ellerin nasırlıysa ‘Sen iplik bağlayamazsın’ diyor, almıyor. Şimdi imtihanı kazandım, beni işe aldılar ama ‘Bir buçuk ay bedava çalışacaksın, işini beğenirsek kadroya alacağız’ dediler. ‘İşini beğenmezsek, burdan yediğin içtiğin senin kârın olur’ dediler. Ama ter atıyoz. Öyle bi durum. O dönemde de oruç tutuyordum. Şimdi tutamıyorum ama... Yemeğini de yemedim oranın, ekmeğini de yemedim oruç tuttuğum için. Bedava çalıştım kırk beş gün. Ben dokuz seneye yakın çalıştım orda. Dediler ki ‘Tazminatla ayrılmak isteyen var mı?’ Tazminatla ayrılıcam ama ne iş yaparım diye düşündüm kendimce. ‘Ayrılıcam’ dedim. Çünkü sıcak, pamuk tozu yutuyoruz...” G.23.

Antalya için Dokuma Fabrikası’nın önemi oldukça büyüktür. Bunun yanında “Ferro-krom” adıyla bilinen Eti Elektrometalurji A.Ş.’ye ait ferrokrom fabrikası da Antalya’da yüzlerce işçinin çalıştığı önemli fabrikalardan biridir. Burada çalışmış bir katılımcı, işe girme ve çalışma sürecini şu şekilde anlatmıştır:

“...Ben çıraklıktan yetişme kaynakçıydım zaten. Askerden döndükten sonra da gene 1974 senesinde Ferro-krom’a girdim kaynak ustası olarak...İşe girerken kimsenin desteği olmadı. Kendim işe

başvurdum. İmtihanla aldılar. Önce sözlü bir imtihan yaptılar, sonra pratik, yani atölyede iş tecrübemizi ölçtüler değerlendirdiler ustalar. İlk olarak o şekilde işe aldılar geçici işçi olarak. İki sefer çıkış aldık. Bir iki ay sonra çağırdılar. Sonra tekrar çıktık, üç ay sonra tekrar çağırdılar. Ondan sonra kadro geldi, sigortamı yaptılar. O şekilde 1999’a kadar çalıştım, oradan da emekli oldum...” G.1.

Yine Antalya’da çok sayıda işçinin çalıştığı yerlerden biri olarak Antalya Yağ Sanayii’den söz edilebilir:

“...Hanım çalışmıyordu, ben lokantada çalışıyordum. 1969’da Yağ Sanayi’ye girdim. Ondan önce Tatoğlu Lokantası’nda aşçılık yapıyordum. Beş sene çalıştım lokantada. Sonra işçi lazımdı Yağ Sanayi’ye. Aşçı olarak imtihan verdim, kazandım. Ama baştaki müdür sevdiğinden aşçılığa vermedi. Yirmi bir sene idare binasında çalıştım Yağ Sanayide. Otuz sene önce oradan emekli oldum, sonra çalışmadım. Otuz senedir de arıcılık yapıyorum...” G.26.

Bunların yanı sıra mahallelerde memur olanların varlığına da rastlanmıştır ancak diğer meslek kollarına göre memurların sayılarının daha az olduğu görülmüştür:

“...Ben Halk Eğitime geldim müdür muavini olarak, eşim de şuradaki okul var ya, o okula tayin edildi sınıf öğretmeni olarak...” G.24, “...Hizmetli memur olarak başladım Korkuteli’nin Kızılcadağ köyünde. Sonra çocukların okul döneminin başlaması sebebiyle Antalya’ya tayinimi istedim. 1991 yılının onuncu ayında İl Sağlık Müdürlüğü’nde göreve başladım. Hâlâ görevime devam ediyorum...” G.25.

Kente uyum ve tutunma hususunda akraba ve hemşerilerin etkisinden söz etmiştik. Gerek ekonomik gerek sosyal açıdan kentle bütünleşme çabası içindeki göçmenler için kendisi gibi olanlarla birlikte olmak, yardımlaşmak ve aynı çevrede yaşamak kente uyum sürecinde bir “tampon mekanizma” işlevi görür. Bu enformel ilişki ağları, göç kararını almaktan tutun gecekondunun ya da gecekondunun inşa edileceği arazinin temini ve yerleşme sürecine kadar her anlamda etkili olmuştur. Bunların yanı sıra, kentte tutunmanın ön koşullarından biri olan iş piyasasına dahil olma konusunda da hemşerilik ve akrabalık ilişkilerinin önemi yadsınamayacak derecede önem arz etmektedir. Bu enformel ilişki sistemine göre, bireyler kent hayatının her bir alanında “adamı olmadan” işlerini yoluna koyamayacaklarına dair bir algı içindedirler (Peker vd., 1997: 13). Bu anlamda katılımcıların ifadelerinde de “tanıdıkların” aracılığı ve işlevselliği daha çok iş girme ya da iş kurma sürecinde belirginleşmektedir:

“...Antalya’ya gelelim bi iş yapalım ticarete girelim diye karar verdik. Amcam burdaydı ticaretle uğraşıyordu. Amcamın ticaret yapmasından dolayı onun da katkısıyla o işe girdik. Ben işte amcamın yanında çalıştım, ticareti öğrenmek için. Amcamın manevi olarak, çırak olarak yetiştirerek katkısı

oldu...G.6, "...Evlendikten sonra ilk işimi görüncem bulmuştu. Ondan sonra bir kart firmasına girdim sekreter olarak. Ona da arkadaşımın annesinin aracılığıyla girdim yine. Ondan sonra işte markete girdim. O da yine aynı şekilde oldu bir tanıdık arkadaşım sayesinde oldu..." G.7, "...Eşimin kardeşi burada serbest işte giyim üzerine iş yapıyordu, pazarcıydı. Eşim de serbest meslek olarak pazarcılığa başladı kardeşinin arabasını alıp, iç giyim olarak..." G.19, "...Askerden sonra iş arıyordum. Lise mezunu olarak çoğu iş yeri de istiyordu beni. Babam binlerce öğrenci mezun etmişti, çevre geniş. Hep müdürler, mühendisler, idari amirlerin hepsi tanıdık..." G.21, "...Bir gün bana Sağlık Müdürlüğü'nün hizmetli kadrosuna eleman alınacağı söylendi. Korkuteli'den sağlık memuru bir tanıdık abimiz vardı. O söyledi. Geldik müracaat ettik. Müracaatımız kabul edildi..." G.25.

3.4.3. Apartmanlaşma Süreci

Bu başlık altında mahalle sakinlerinin apartmanlaşmaya geçiş süreçlerine yer verilmektedir. Süreç, apartman dairelerinin edinilmesi, apartmanlaşmaya geçiş sebepleri, müteahhitle kurulan ilişki ve yapım süreci, apartmana geçiş sonrası sosyal ilişkilerde yaşanan değişim, mahalleyle kurulan aidiyet biçimleri, mahalle ve apartmanda ilişkiler, apartman kültürü, yeni yaşam biçimleri, kentlilik/kentlileşme, değişen tüketim örüntüleri ve bunun mekâna yansması gibi alt temalar çerçevesinde ele alınmaktadır.

Kentsel mekânlar, sürekli olarak değişim ve dönüşüme maruz kalmakta, mekânlar adeta tükenmekte ya da tüketilmekte ve yerlerine yenileri üretilmektedir. Günümüzde "kentsel dönüşüm" kavramıyla anılan "mekânların yeniden üretimi" süreci, tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de uygulanmaktadır. Kentsel dönüşüm Türkiye'de daha çok gecekonduların alanlarında gerçekleşmektedir (Uzun, 2006: 50) ve kavramın ülkenin kentleşme ve planlamasında yer alması 1970'lere uzanmakta olup bir uygulama aracı olarak 1980'li yılların başında varlık kazandığı görülmektedir (Özdemir Sönmez, 2006: 121). Kentsel dönüşüm uygulamalarının ilk ayağını, dönemin mevcut hükümeti tarafından gerçekleştirilen imar ıslah projeleri ile gecekonduların tapu tahsis belgelerinin alındığı dönem oluşturmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009: 123). Türkiye'de kentsel dönüşümün ikinci aşamasını ise, 2000'li yıllardan sonra yaşanan süreç oluşturmaktadır. Bu ikinci aşama, kentsel dönüşüm projelerinin hız kazandığı, gecekonduların mahallelerinin kökten değiştiğini ifade eden bir dönemdir (Özden, 2006). Araştırma yapılan Yenidoğan ve Ahatlı mahalleleri, bu kentsel dönüşüm süreçlerinin birinci aşamadaki uygulamalarından etkilenmiş ve bu gecekonduların mahallelerinin büyük bir kısmı, gecekonduların sahipleri ile yapsatçılar (müteahhitler) arasında kat karşılığı inşaat sözleşmeleri yapılarak apartmanların inşa edilmesi sonucu apartmanlaşmıştır. Mahallelerde çok az sayıda gecekondular hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bunun sebepleri, arsa üzerinde birkaç hak sahibinin olması ve anlaşmaya gidilememesi nedeni ağırlıklı olmak üzere, bazı gecekonduların apartman yapımına

elverişli alana sahip olmaması veya gecekondular sahibinin konutundan memnun olup henüz apartmanda yaşamak istememesi şeklindedir. Ancak görünen o ki, ilerleyen zamanlarda mahallelerin tümü apartmanlaşacaktır. Araştırmaya dahil edilen bu iki mahalle, birbiriyle komşu olup yaşadıkları dönüşüm süreci bakımından aynı özellikleri göstermektedirler. Bu nedenle karşılaştırmalı bir analiz yapılmayacak olup, her iki mahalle tek bir mahalle gibi ele alınacaktır. Nitekim kuruluş aşamasında bu bölge, yalnızca Ahatlı Mahallesi olarak geçiyorken, ilerleyen süreçte mahallenin genişlemesi ve nüfusunun artması sebebiyle mahalle, Kültür, Yenidoğan ve Ahatlı mahalleleri olarak üçe ayrılmıştır. Yenidoğan ve Ahatlı mahalleleri birbirleriyle benzer özelliklerini koruyabilmişken, Kültür Mahallesi farklı bir dönüşüm süreci geçirmiştir. Bu nedenle araştırmaya Kültür Mahallesi dahil edilmemiş, araştırma yalnızca Ahatlı ve Yenidoğan mahalleleri ile sınırlandırılmıştır.³³

3.4.3.1. Apartmanlaşmaya Doğru: Tapuların Alınması Süreci

Türkiye’deki kentsel dönüşüm sürecinin iki aşamasından söz etmiştik. Burada ele alınan süreç, ilk aşamanın devamı olup ikinci aşamayla aynı dönemde varlık göstermesi bakımından önemlidir. Bu süreçte ilk olarak, ele alınan mahallelerde ve benzer şekilde dönüşüm geçiren/geçirmeye devam eden mahallelerde dâhil olunan belediye tarafından imar çalışmalarının yapılması ve tapuların alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Anlatılarda gecekondular döneminden apartmanlaşmaya doğru giden süreç, tapuların alınması aşamasında karşılaşılan durumlar ve sonrasında yaşanan deneyimler üzerinden ifade edilmektedir:

“...2002-2003 yıllarında belediye bize hisse tapusu verdi. Tabi burası vakıflara ait bir arazi olduğundan tapu tahsis belgeleri verildi. Bu arada da belediyeyle vakıflar davalıydı. Vakıflar davayı kazandı. Daha sonra belediyeyle anlaşma yoluna gidildi. Belediye vakıflara başka bir yerden arazi vererek buranın tapusunu kendisi aldı ve bize, yani hak sahiplerine oturdukları alanları ölçüp, yol tertipleri yapılarak projelendirdi. Daha sonraki yıllarda da tapu aşamasına gelindi işte. Belirli maliyetler karşılığında tapuları aldık. Sonra imara açıldı. Üç-dört yıl içerisinde de bir anda bu gördüğünüz bölge mantar gibi gecekondudan apartmana dönüşmüş oldu. Çok az bir gecekondular kaldı yani parmakla sayılacak kadar...”
G.25.

³³Kültür Mahallesi, Akdeniz Üniversitesi merkez kampüsüne yakın bir konumda olduğu için buradaki gecekondular ağırlıklı olarak, öğrencilerin yaşamasına uygun şekilde inşa edilen apartlara dönüşmüştür. Aynı zamanda ailelerin yaşadığı apartmanlar da mahallede yer almaktadır. Yapılan apartlar ve apartman binaları sonucu mahallede tüketim mekânları da açılmıştır. Daha öncesinde mahallede olmayan cafeler, fast-food restoranları, simit sarayları, kahve dükkânları vb. tüketim mekânları, şu an çok sayıda var olup her geçen gün bir yenisini bünyesine katmaya devam etmektedir. Mahalledeki bu dönüşüm süreci hakkında detaylı bir araştırma yapılması araştırmacılara öneri olarak sunulabilir.

Yapılan görüşmelerde her iki mahallede de tapuların alınması sürecinde gecekonduluların pek çok sıkıntıyla karşılaştıkları görülmüştür. Tapular alınıncaya kadar geçen uzun yıllar boyunca gecekondulular, birden fazla defa nakdî ödemede bulunmuşlar, bu durum onları maddi ve manevi açıdan sıkıntıya sokmuştur. Kimi gecekondulular ise, imar çalışmaları sonrası gecekondularının bulunduğu alan üzerinde yol, park, okul vb. yapılması sebebiyle arsalarının belediye tarafından şuyulandırılması³⁴ dolayısıyla mağduriyetler yaşamışlardır. Bunu görüşmelerde katılımcıların şu sözlerinden anlıyoruz:

“...Arsanın parasını ödeyelim dedik. Nasıl ödeyelim? Hanımın üç beş bileziğini bozdurduk. Bunları verip birazını ödedik, birazını da iş haricindeki boş zamanlarda kaynakçılık yapıp kazanarak ödedik. Hanım da örgücülük yapıyordu. Kazak mazak bir şeyler örüp satıyordu...” G.1, “...Şuyuluydu burası. Belediye şuyulamış. Şu yandaki evin olduğu yer de benimdi ama ben buraya sahip çıkamadım, görevim nedeniyle. Belediyeye itiraz edemedim, süreyi kaçırdım. Bundan dolayı bana 300 m² ye yakın bir yer kaldı şuyulu olarak...” G.21, “...Kaç sefer para ödedik. İki sefer belediyeye para ödedik. Bir kamulaştırma bedeli, bir tapu bedeli. Şuyulama yaptı belediye, onun bedeli. Belediye kendisine şuyuladı Kepez Belediyesi para almak için...” G.22³⁵, “...Adam burayı parsellemiş, üçer dörder metre yol koymuş. Dörder metre yol yeter mi? Dörder metre de ev yapılırken çıktı. Bizim aldığımız yerlerin çoğu yola gitti. Dört yüz metrekare olarak aldık, bize iki yüz kırk metrekare yer verdiler. Yüz yirmi metrekare belediyeden almış olduk tapu verilirken. Yani dört yüz metrekare olarak aldığımız yer bize üç yüz altmış metrekare olarak geçmiş oldu...” G.25, “...Bizim yerimiz işte bura park oldu, yol oldu benim evin olduğu yer. Bu yolda evim vardı. Ora öyle yola gidince beni komşuya şuyuladılar, ortak oldu...” G.37.

Anlatılarda “mağduriyet” vurgusu benzer ifadelerle ortaya çıkmaktadır. Şuyulandırmalardan dolayı belediyeye birden fazla kez nakdî ödeme yapmak zorunluluğu, maddi açıdan zorlukları beraberinde getirmiştir. Gecekondularının bulunduğu alanlarda yol, park, okul vb. yapıldığı için arsa kaybına uğrama, diğer bir mağduriyet durumu olarak gösterilmektedir.

3.4.3.2. Apartmana Geçiş Süreci, Nedenleri ve Apartmana Yüklenen Anlamlar

Tapuların alınmaya başlaması ve kentsel dönüşüm sürecinin başlaması birbirinin peşi sıra yaşanan süreçler olmuştur. Gecekondular yıkılıp apartmanlar yapılmaya başlanmış ve mahalleler bugünkü hâlini almıştır. Peki apartman niçin istenir? Bu sorunun yanıtı, yine apartmanlaşma sürecinin nasıl ve neden başladığı sorusundan hareketle bulunabilir.

³⁴ İmarla şuyulandırma: Var olan bir arsanın belediye tarafından kullanım hakkına bağlı olarak ele alınması ve farklı parseller ile birleştirme çalışması ile birlikte hisseli bir şekilde mal sahibine ya da başkalarına kat mülkiyeti olarak sunulması durumuna karşılık geliyor (Yiğit, 2017).

³⁵ G.22: Kadın, 60, Antalya, lise mezunu, emekli memur, apartman/ev sahibi.

Apartmanda yaşama düşüncesinin nasıl oluştuğu yönündeki sorunsallık, katılımcıların ifadelerinde “mecburiyet” ve “çevre etkisi” şeklinde ortaya konulmaktadır. Bu anlamda, apartmanlaşma sürecinin bir etkileşimin sonucunda yaşandığını söylemek mümkündür. Öyle ki birçok katılımcı, mahallelerindeki komşularının gecekondularını yıktırıp apartman yaptırmasından etkilenererek bu sürecin bir parçası olmuşlardır:

“...Tamamen bölgeyle alakalı. İşte bu bölgenin daha önce tapu sorunu vardı. Tapu sorunu çözülmediği için gecekondular o şekildeydi yani. Daha sonra tapu sorunu çözüldü, imar sorunu çözüldü. Daha sonra kentleşmeye yapılaşmaya gidildi. E çevresel olarak herkes birbirine ayak uydurmak zorunda kaldı istesen de istemesen de. Bölgenin gelişimine ayak uydurmak zorunda kalındı...” G.6, “...İşte hani çevre yavaş yavaş artık vermeye başladı. Böyle apartmanlar yapılmaya başladı. Oldu o şekilde, biz de verelim edelim diye...” G.7, “...Napcan canım herkes verince mecbur vermek zorunda kaldık...” G.11³⁶.

Bu noktada mekân, toplumsal olarak üretilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki gecekondular ya da apartman, yalnızca bir konut mekânı değildir. Birbirinden etkilenererek apartmanlaşmayı tercih eden bireyler, aslında bir toplumsallaşma süreci içine girmişlerdir. Konut (apartman) ise, insanların içinde yaşamını sürdürdükleri yapı olmanın ötesinde, bir toplumsallaşma aracı olarak varlık kazanmıştır. Etkileşimin yanında insanları apartmanlaşmaya iten bir diğer sebep “mecburiyet” olarak tanımlanmıştır. “Mecburiyet”, etkileşimin bir boyutu olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda katılımcının zihnindeki kent imgesi, apartmanla özdeşleşmektedir. Aşağıdaki “çocuk oyuncağı” ifadesinden anlaşılacağı üzere, gecekondular, apartmanlaşan bir mahallede kent imgesine aykırı bir yapı olarak tanımlanmaktadır:

“...Mecbur apartmanda yaşamak. Şimdi her tarafa apartman yapıldı. Burada bizim ev nasıl oldu biliyor musun? Sanki böyle çocuk oyuncağı gibi kaldı bizim ev...” G.2, “...Mecbur kaldığımız için yani şimdi. Dedim ya, bu bölge artık yapılaşmaya gidince mecburen bölgeye ayak uydurmak zorunda kaldık. İşte bizim arsamız ona girdi, onun arsası bize girdi. Bu şekilde insanlar birbirlerini tetikledi. Hani domino etkisi yaratır ya, işte öyle öyle birbirini tetikledi. İstemeyen de birçok insan vardı ama hepsi yaptırdı bitti yani...” G.6.

Goffman (2014), gündelik hayattaki etkileşim biçimlerini, toplumsal hayatı sahneler bölerek ele alır. Bu anlamda her sahne farklı roller, performanslar ve beklentiler içerir. Kentsel mekânlardan biri olarak mahalleleri, Goffman’ın yaklaşımıyla bir “sahne” olarak düşünürsek, bu sahnedeki yapısal değişim, katılımcıların tutum ve beklentilerini de belirlemiştir. Kentsel

³⁶ G.11: Kadın, 75, Antalya, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/ev sahibi.

mekânın tezahürü olarak apartmanlar, her iki mahallede de kendini bir “kural” olarak göstermiştir. Bu “kurala uyma” hâli, sadece bir pratiktir, toplumsal anlamda paylaşılan ve kabul gören uygulamadır, bir topluluk veya grupta tesis edilmiş usullere uygunluk hâlidir (Ünsaldı, 2019: 55). Katılımcının istemediği halde bu davranışı sergilemesi, yani gecekondusunun yerine apartman yaptırması, “kural ihlali” yapmaktan çekindiğini, yani kurala uyduğunu göstermektedir:

“...Bizim evin arazisi şuyulu olunca ne yapalım mecbur kaldık. Kendimize kalsa ben hayatta evimi yıktırmazdım...” G.22, “...Şimdi düşün mesela çevrendeki herkes apartman yapıyor. Sen ortada gecekonduda kalabilir misin? O mecbur kalmaktan kaynaklanıyor...” G.28, “...Gecekonduda, gündüzkondu oldu. Bu özlemleri çektiğimiz için mecbur kaldık yerleri bina yapıp biraz da binada oturalım dedik canım. Müsaade edin de oturalım dimi?” G.35³⁷.

Kente göçle gelen katılımcılar için gecekonduda yaşamak kentli olma yönünde bir adımdı fakat gecekonduda enformel bir konut türü olduğu için gecekonduda sakinleri, hiçbir zaman kendilerini tam anlamıyla kentli olarak hissetmemişlerdi. Apartman, “gündüzkondu” ifadesinin de gösterdiği gibi formel ve kentle özdeş bir konut biçimi olarak katılımcıların zihinlerinde kentli olmayla eş değerdedir. Gecekonduda, kent dışı bir yapılaşma olarak görülmekte ve apartman türü konutlar, kente ilişkin kavramlar olarak gecekonduda bireylerin zihninde yer etmekte ve bu sebeple katılımcılar, apartmana geçerek “kentlileştiklerini” düşünmektedirler. Nitekim gecekonduda birey, henüz köylü kültüründen ve ilişkilerinden kurtulamamış ne köylü ne de kentli olan kişi olarak görülmektedir (Erman, 2004). Bu anlamda, kente özgü bir konut biçimi olarak görülen apartmanda yaşamak, kentli olmakla özdeşleştirilmektedir. Mahallelerin fiziksel yapılanmasındaki değişim, mahallelinin yaşadıkları kentsel mekâna ilişkin tutumlarının ve düşünüş biçimlerinin de dönüşmesini sağlamıştır.

Bununla birlikte gecekondunun fiziksel koşullarının yaşam için elverişsiz koşulları (plansız şekilde ve ucuz malzemeden yapılmaları dolayısıyla rutubetli, kirli olması, çatısının akması, sokaklarının düzensiz ve yolların bozuk olması vb. gibi) barındırması; apartmanın ise cazip yönlerinin olması (konforlu, temiz, planlı, düzenli yapılar olması vb. gibi) apartmana geçiş sürecinin nedenleri arasında gelmektedir. Gecekonduların fiziksel koşulları, çoğunlukla ucuz malzemeye yapıldıkları ve eski oldukları için yaşamaya elverişli değildir. Gecekondunun kimi zaman çatısı akar, kimi zaman duvarları rutubetlidir, yağmurlu havalarda sel suyu içeri dolar. Birçok bakımdan yaşam gecekonduda için çok zor koşulları barındırır. Tadilat yaptırmak

³⁷ G.35: Erkek, 70, Burdur, ilkokul mezunu, emekli itfaiyeci, apartman/ev sahibi.

ya da yeni ev yapmak, gecekondü sakini için maliyetli bir durumdur. Bu sebeple gecekondü sakini için sıfır maliyetle, birden fazla yeni ev sahibi olmak çok avantajlı bir durumdur. Bu sebeple, müteahhitle anlaşp gecekondusunun yerine apartman yaptırmak, gecekondü sakini için âdeta bulunmaz bir fırsattır. Edinilen konut sayısının birden fazla olması durumunda gecekondulu için bu, kira geliri ya da katılımcıların deyişiyile “artı değer”, “döner sermaye”, “altın yumurtlayan tavuk” anlamına gelmektedir. Veyahut çocukları evliyse ve kirada oturuyorsa onları “kiradan kurtarmak” anlamına gelmektedir:

“...2000 yıllarına gelindiğinde öğrendim ki müteahhitler ev yaparmış. O zaman düşünmeye başladık. Tapuyu da aldıktan sonra müteahhide yaptırttık işte. İmkânım olsaydı kendim yapardım. Kendim yaptıracağım diye beklesem, para biriktirmeye kalksam yirmi otuz sene daha beklerdim. Ama müteahhit olunca diyorsun ki bir an evvel vereyim yapılsın. Bak şimdi dairenin birinde kendim oturuyorum birinde oğlum oturuyor birini de kiraya veriyorum. Bir de dükkanım var. E bunları düşünürsen, hâlâ oturup dursa mıydım gecekondunun içinde? Bir artı değer getirmese yüzlerce binlerce insan niye müteahhide versin? Kendisi yaptırmak isteyenler de var ama tek tük. Parası olan yapıyor. Şimdi benim burası yapıldığında diyelim ki yedi yüz bin liraya mal olduysa, ben o parayı nasıl biriktirip de yaptırabilirdim ki kızım...” G.24, “...Sağ olsun Allah razı olsun bak bana bir döner sermaye, altın yumurtlayan tavuk verdi. Gecekondudayken 500 m² yerin içinde iki müstakil evim vardı yan yana aynı bahçenin içinde. Birinde oğlum oturuyordu birinde kendim oturuyordum. Ama bir gelir kaynağı yoktu. Şimdi Allah’ıma şükür yani ikisinde kendimiz oturuyoruz, ikisini de kiraya veriyoruz... Kendimiz yapamazdık da öyle kalırdı yani. Kolay değil bir daire yaptırmak. Kırk elli milyar verip de bir kat yaptırmak, sonra bir daha kırk elli milyar verip yapmak kolay bir şey değil. Yapılmazdı yani. Genellikle zaten yani herkes en az iki daire alayım birine çocuğumu oturtayım, çocuğumu kiradan kurtarayım diyerek bu şeyleri verdi.” G.26.

Katılımcıların örnek anlatılarına bakıldığında; gecekondü ve apartmanın fiziksel koşullarının karşılaştırmalı olarak anlatıldığı, gecekondunun içerdiği anlamların daha çok “kirli/pis”, “toz/çamur”, “sağlıksız”, “susuzluk”, “zorluk”, “zorunluluk”, “beşik örtüsü”, “bir oda bir salon”, “gariban yuvası” gibi kavramlarla ilişkilendirildiği; apartmanın ise “temizlik”, “güzellik”, “konfor”, “cazip”, “rahatlık”, “güvenlilik”, “sessizlik” gibi kavramlarla özdeşleştirildiği görülmektedir:

“...Gecekondü, beşik örtüsü gibi bir oda bir salon...” G.1, “...Gecekondü kirli, pis. Temizlik yönünden bina daha güzel. Hırsızlık gibi şeylerden mesela ben evde olmasam gecekonduya istese adam girebilir ama burada %1 yani girebilme ihtimali. Şimdi daha güvenli...” G.2, “...Böyle (apartman dairesi) daha güzel oldu temizce. Yok yok böyle daha güzel oldu. Bi temizledim mi iki üç gün gidiyor. Gecekonduda soba yakması, külü şeyi...” G.3, “...Gecekondü denince aklıma fareler geliyor, çamurlar geliyor. Dışarı çıktı mı çocuklar çamurlu gelirdi. Yağmur yağmasa derdik. O balkon her gün yıkanırda kırmızı çamur

olurdu. Kışın 3-4 kere halı yıkardık...” G.4, “...Temizlik açısından tabii ki apartman iyi. Kedi, köpek, fare her şey oluyor gecekonduda ne kadar saklasan da. Kapın penceren açık rahat oturamıyorsun, yatamıyorsun gecekonduda...” G.7, “...Apartman bana daha cazip geliyordu. Hani daha temiz. Tabi gecekonduda gibi değil. Tabi apartmanda oturmak daha güzel. Temizlik açısından, ben bir de sessizliği daha çok seven birisiyim. Sessizlik açısından kafam çok daha rahat. Pek dışarı çıkmıyorsun apartmanda olduğun zaman. Gecekonduda çok dışarı çıkıyorsun...” G.8³⁸, “...Gecekonduda otururken sürekli temizliği ben yapardım. Ben bile yaşıam küçükken hep öyle düşünüyordum ya, çok toz bilmem ne. Dairede rahatsın, asansörü var, bina temizliğini sen yapmıyorsun...” G.10, “...Herkes temizlik sularını, bulaşık-çamaşır sularını, bahçe sularını, sulama sularını hep o ark sularından yapardı. Bizim dışarıda bir tane çeşmemiz vardı. O çeşmeden hem elim alıyordu hem ben alıyordum suyu. O çeşmeyi ortak kullanıyorduk. Bulaşıkları orada yıkıyorduk. Ondan sonra tuvaletimiz de dışarıdaydı, tekti. Onu da ortak kullanıyorduk. Su dışında da her zorluğu vardı. Çamaşır elindeydi. Her gün ocak yakmak zorundasın dışarıda. Su iltmak zorundasın. Belirli bir yaşıantın var. Piknik tüpünde her gün yapamazsın ki yemeği dışarıda yapıyorsun ocakta...” G.19, “...Gecekondular sağlıklı değildi. Söylemesi ayıptır, gecekonduda burda, tuvalet şurda aşağıda. Otların içinde gidiyorsun...” G.23, “...Yol yoktu, çamur içindeydi her yer...” G.25, “...Gecekonduda denince benim ilk aklıma gelen şey, iki odalı kaydırma beşik örtüsü, gariban yuvası. ‘Ah gayri nasıl edem? Yağmur yağdı içeri su dolar ya’ dediğin gecekonduda. İşte o zaman insanın gecekonduyu yakıp da gidesi gelir. Ama imkân yok. Gitmene de imkân yok. O yağmurun altında akarken duracaksın orada. Şiş ile delenleri biliyorum ben tavanı. Su dolmuştur kontrplağa. Onu şişle deler, suyunu akıtır. Oraya dolmuştur su, göçmesin diye. İşte bu da gecekonduda. Bunları da yaşadık biz...” G.35, “...Suyumuz yoktu mesela. İller Bankasından su çekiyoduk elimizle içme suyumuzu. Çamaşırı arktan bi şekilde yapıyoduk da. Ama içme suyunu ordan içemiyoduk. İller Bankasından çok su çektik mesela. Elimizde iki bidon. Kollarımız yere değiyor zannederdik ağırlığından. Dinlene dinlene iki bidon suyu ta ordan getirirdik. Artık o su zezem gibiydi. Gözüne bakardık bitmesin diye. Biz öyle yaşadık...” G.41.

3.4.3.3. Mütcahhitle Kurulan İlişki ve Apartmanların Yapım Süreci

Apartmanların yapılması sürecinde kurulan ilişkiler ve yaşanan süreç, üzerinde durulması gereken birtakım özellikler taşımaktadır. Gecekondulularla mütcahhitler (yapsatçılar) arasında kurulan ilişki oldukça ilginçtir. Öyle ki apartmanların büyük çoğunluğu gecekonduluların ya akrabası ya hemşerisi ya da bir şekilde tanıdığı/tanıştığı mütcahhitler aracılığıyla inşa edilmiştir. Bu durum bize enformel ilişki ağlarını işaret etmektedir. Daha önce de göç, yerleşme, gecekondulaşma, iş bulma/kurma süreçlerinde sözünü ettiğimiz bu enformel ilişkilerin, günümüzde varlığını sürdürdüğünün en somut örneğini apartmanlaşma sürecinde kurulan ilişkilerde görebiliyoruz. Duben’in (2012: 39) de bahsettiği üzere, Türkiye’de (ve hatta dünyanın pek çok yerinde) kent ekonomisinin dinamiklerini anlayabilmek için, enformel toplumsal kurumları; insanların akrabalık, hemşerilik ve mezhep bağlarını iyi irdelemek

³⁸ G.8: Kadın, 35, Diyarbakır, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/kiracı.

gerekir. Nitekim Türkiye’de genellikle ev alma veya ev yapma konularında aileler, daha çok enformel ilişkiler aracılığıyla hareket etmektedir. Bu bize, Türkiye’de enformel ilişkilerin her seferinde yeniden üretildiğini göstermektedir. Görüşmelerden de anlaşılacağı üzere, apartmanların yapımını üstlenen müteahhitler, bu enformel ilişkilerin aktörleri olarak bu süreçte varlık göstermişlerdir:

“...Komşumuzun damadının merhabasının olduğu bir müteahhit varmış. Onun vasıtasıyla anlaştık müteahhitte. En cazip onu bulduk. ‘Bir ikinci kat, bir de giriş kat veririm her ikinize de’ dedi. Biz de tamam dedik...” G.1, “... (Müteahhit) yabancı değil. Kız kardeşimin damadı. Buna verdik biz. Kaç kişiye şey yaptırdık, anlaşılmadı. Az verdiler. Ben de dedim rahmetlik eşime ‘Ben kız kardeşimin damadına vercem. Ne olursa olsun’ dedim. ‘Tamam hanım’ dedi. Teyzemin hakkı bizde çok dedi, yaptı...” G.11, “...Arsayı alırken nasıl ki abim aracı olduysa apartman yapılırken de gene öyle oldu. Genelde zaten burayla ilgili yapacağımız işlerde birlikte konuşarak karar verirdik. 2012’nin nisan ayında abim aracılığıyla müteahhitte tanıştık...” G.25.

Gecekondulularla yapsatçılar arasında kurulan ilişkide, gecekondu, gecekonduşunun yıkılıp yerine apartman yapılması için yapsatçı ile kat karşılığı inşaat sözleşmesi gerçekleştirir. Yani enformel ve formel süreç bu noktada birlikte işlemektedir. Bu süreç sonunda, yapılan anlaşmaya göre gecekondu sahibi bir ya da birden fazla daire sahibi olabilmekte, kalan daireler ise müteahhidin olmaktadır. Müteahhit bu daireleri ya kiraya vermekte ya da satmakta ve maddi gelir elde etmekte, elde ettiği bu geliri, başka inşaatların yapımında sermaye olarak kullanmaktadır. Gecekonduşunu müteahhide verenler, bu müteahhidin hemşeri, akraba, komşu vb. biri olmasını tercih etmekle birlikte, mahallede daha önce komşularının evini yapan müteahhitleri de tercih etmişlerdir:

“...Müteahhit yan taraftaki arsayı almış hani inşaatını almış. O şekilde geldi sizinkini de yapalım dedi. O şekilde anlaştık yani o müteahhide verdik...G.6, “...Mahallede ilk olarak dibimizdeki ev yapıldı. Karşı komşumuz bulmuş müteahhidi, evi yapılıyordu. Biz de o inşaat yapılırken gördük, çok beğendik titizliğini, özenmesini. Öyle olunca biz de ona verdik...” G.22, “...Mahalleye birçok müteahhit geldi gitti böyle. Burası artık bir alışveriş merkezi gibi bir yer olmuştu o süreçte. Herkes birbiriyle karşılaşıyordu kahvelerde orada burada. Mülk sahipleriyle birçok müteahhit istişarede bulundu, en sonunda şartlarını uygun bulduğu birisiyle anlaştı. Müteahhit kendi geldi buldu. Şartlarda uyum sağlandı, verildi. Ben çok müteahhitte görüştüm. En azından on beş müteahhitte görüştüm. Kimisine de kendim teklif götürdüm. Kimisine köylüm, akrabam diye gittim. Kimisi duydu, geldi...” G.24.

Mahallelerde yapılan görüşme ve gözlemlerde dikkat çeken bir diğer husus, müteahhitlerden bazılarının mahalle sakinleri arasından gelmiş olmalarıdır. Görüşme yapılan

katılımcılardan birinin bu şekilde müteahhitlik yaptığı görülmüştür. Ayrıca katılımcıların ifadeleri, daha öncesinde berber, bakkal vb. gibi meslek sahibi olan bazı mahalle sakinlerinin, bugün aynı zamanda müteahhitlik yapmakta olduklarını göstermektedir:

“...Müteahhit komşumuz... Hatta ilk ben yapacaktım burayı. Bizim düğün olayı çıkınca ben geri durdum biraz. Çünkü (oğlumun) düğün baya bir masraflı oldu bize...” G.2, “Önüne gelen müteahhitlik yapıyor, anlayan da yapıyor anlamayan da yapıyor...” G.22.

Araştırmada (aile) apartmanını kendisi yaptıran ve dairelerde aile bireylerinin oturduğu apartmanlar olduğu da görülmüştür. Burada amaç, apartmana “yabancı” girmesinin engellenmesidir. Daha fazla sayıda daire yaptırmaya ve apartmanına kiracı almaya iten nedenler ise, apartman dairelerinin geleceğe yatırım ve ek gelir olarak düşünülmesinden kaynaklanmaktadır:

“...Bazı kişiler kendi imkanıyla yapmayı düşünüyor apartmanı. Kendisi yapacak. Yabancı girmesin diye. Konuştuklarım var. ‘Biz müteahhide vermeyiz, kendimiz yapacağız’ diyenleri duydum. Çok nadir ama, birkaç kişi. Kendi imkânlarıyla yapacaklar, apartman kendilerinin olacak. Çocuğuma bir şeyler bırakabileyim diye yapıyorlar bunu...” G.23, “...Ek gelir olsun diyedir mutlaka. Anne babalar hep der ki ‘Biz öldüğümüz zaman çoluğumuza çocuğumuza bir şeyler kalsın’. Mutlaka benim anne babamın düşüncesi de oydu. Hani ‘Bir kapı fazladan olsun, gelir olsun. Bugünün yarını da var’ düşüncesi. Ek gelir diye kesinlikle. Hani orası da bulunsun. O niyetle yapılmıştır yani. Herkesin durumu çok çok iyi olsaydı kimse girmesin binaya, oraları da farklı değerlendirelim denirdi ama ek gelir amaçlı. Kiracı olduğu için çok göze batmayacağını düşündüler herhalde...” G.32.³⁹

Aile apartmanının öncelikli amacı “çocuklara miras bırakmak” ve “yabancı”ların, yani kendi enformel ilişkilerinin dışında olan birisinin girmesini istememek şeklinde ortaya konulmakla birlikte bu tür düşüncelerin ekonomik kaygıların gerisinde kaldığı da görülmektedir. Çocukların ve torunların barınma gereksinimlerinin ebeveynler tarafından karşılanması, olağan karşılanır. Bazen ebeveynler, birlikte otursalar da oturmasalar da evli oğullarına/kızlarına destek sağlarlar. Ebeveynlerin, yaşlandıklarında bu evlerde oturmaları da söz konusudur. Dolayısıyla yaptıkları masraflar, çocuklarına olduğu kadar kendilerine de güvence sağlayan bir yatırımdır. Bu anlamda, Türkiye’de ortalama biri için evin anlamı hem

³⁹ Bu şekilde yapılmış bir aile apartmanının tüm sakinleriyle görüşülmüştür. Bu apartmanda dört kat olup, giriş katta iki daire, diğer üç katta birer daire olmak üzere beş daire bulunmaktadır. Girişin üzerindeki üç dairede, sırasıyla, ilk katta anne-baba, onun üstündeki dairede kız evlat-damat ve çocukları, en üst katta ise oğul-gelin ve onların çocukları yaşamaktadır. Burada dikkat çeken nokta ise, giriş kattaki iki dairede kiracıların yaşıyor olmasıdır.

kendi kuşağının ve çocuklarının hem de sonraki kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilecek geleceğe yönelik bir aile yatırımı şeklinde tezahür etmektedir (Duben, 2012: 43-44).

3.4.4. Apartmana Geçiş Süreci: Karşılaşmalar ve Yeni Sosyallikler

Bu başlık altında, söz konusu mahallelerin gecekondudan apartmana geçişle birlikte geçirdikleri değişiklikler, yeni sosyallikler bağlamında ele alınacaktır. Bu yeni sosyallikler, apartmanlaşmayla birlikte değişen komşuluk ilişkileri, enformel ilişkiler (akrabalık-hemşerilik), mahalleyle kurulan aidiyet biçimleri gibi temalar çerçevesinde analiz edilmeye çalışılacaktır.

3.4.4.1. Apartmana Geçiş: Mekânda Karşılaşma ve Etkileşimin Değişen Doğası

“Bir sosyal ‘güdüm’ ya da başka bir deyişle yakınlığın ve tekrarın somut ancak temel gerçeğiyle size bağlı olan ortaklarla (komşularla) birlikte bir ortak var olma sanatını gösterme yeri olan” ve “toplumsal bir varlık olarak ötekiyle kurulan, özel bir muamele gerektiren bir ilişkinin uzamı olarak” (De Certeau vd., 2009: 31-35) gecekonduda mahallelerinde, komşuluk ve hemşerilik ya da akrabalık iç içedir. Nitekim göç sürecinde de bahsettiğimiz gibi, Ahatlı ve Yenidoğan mahallelerine yerleşenler ya aynı yöreden/köyden hemşerilerinin ya da akrabalarının varlığı sebebiyle buralara göç etmişlerdir. Bu sebeple, hemşerileri ve/veya akrabaları, aynı zamanda komşuları olmuştur:

“...Buraya ilk geldiğimizde biz kimseyi tanımıyorduk. Bir tek abim vardı. Ama sonradan sıcakkanlı insanlar olduğumuz için tanıştık. ‘Sen neredensin?’ ‘Ben Korkuteli’nin şu köyündenim’ ‘Ben de şu köyündenim. Şunu tanıyor musun, bunu tanıyor musun?’ derken mutlaka ortak bir şeyler bulunuyordu yani...” G.1, “...Eskiden beri geldim geleli tanıdıklarım hepsi. Bir de hepsi benim yaşımdaydı. Önümde komşularım vardı iki tane. Biri amcamın torunuydu. Eşi de ilkokul arkadaşımı. Onun kardeşi de benim ilkokul arkadaşımı. Hem de akrabamdı, yani ata dostuydu neneden dededen...” G.19, “...Şurası Dinarlılar, şurada aşağıda Fethiyeliler var, Korkutelililer var. Genelde Antalya çevresi. Sonradan gelenler de var tabi. Türkiye’nin her yerinden insan var. Hangi vilayetinden ararsan vardır Ahatlı’da. Yoğunluk bizim Teke Yöresi’nden. Bilhassa Burdur’dan Kozağaç, Çavdır, Anbarcık, Söğüt’ten. Karadenizli bir grup var mesela bir oymak. Her biri bir sokakta. Bak mesela şurası Kozağaçlıların sokağı, şu üst taraf Yazırlıların sokağı. Şurası Fethiyeliler, Çobanisa köyünden olanlar. Korkuteli’den Mamatlılılar vardır. Şu alt tabanda Ağrılılar grubu var. Kayserililer grubu vardır. Ha tabi bunların dışında serpmeler olarak, yoğunluksuz olarak diğer vilayetlerden de gelenler vardır. Ben yoğunluklu olanları söyledim sadece. Bunlar ana sülaleler...” G.24.

Göç sürecinde ön planda olan hemşerilik ve akrabalıkla paralel giden dayanışma ağları, komşuluk ilişkilerinde de önemli rol oynamıştır. Gecekondu dönemine dair komşuluk ilişkilerini anlatırken katılımcıların “dayanışma” ve “yardımlaşma”ya yaptıkları vurgu dikkat çekicidir. Anlatılarda dayanışma daha çok komşuların birbirlerinden “yiyecek-içecek alma”, “ev eşyalarını/araç-gereçleri ortak kullanma”, “tamir, tadilat gerektiren durumlarda birbirlerine yardım etme”, “gecekondu inşa sürecine katılma”, “birbirini koruyup kollama”, “özel günlere (düğün, cenaze vb.) eşlik etme”, “ev/bahçe işleri”, “ekim-dikim faaliyetleri” gibi eylemlikler ile “sığınma”, “koruma/korunma”, “emanet etme” gibi söylemler ekseninde şekillenmektedir:

“...Herkesin bir derdi oluyordu. Gecekondu şurası aktı burası kırıldı. Orasını yama burasını değiştir...Birimizin bir ihtiyacı olduğu zaman ‘Komşum, ben şu işi yapamadım, bir bakıver’ derdik, komşumuz gelirdi. Bir şey kaldırılacak diyelim, tek başına olmuyor. ‘Komşum! Şuna bir el at!’ diyorsun, ‘Hoop, geldim!’ diyor, hemen geliyordu. Bizim evimizde su vardı. Yan tarafımızdaki komşu ben alamam dedi, onun evinde su yoktu. ‘Komşum sen al gel bakırını, buradan su doldur’ dedik. Onu mağdur etmek olmazdı. Böyle bir yaşantımız vardı. Harika bir yaşantıydı...” G.1, “...(Gecekondu) insanlar, komşuluk ilişkisi o kadar iyiydi ki, anlatamam. Şuradaki gecekondu komşularım mesela su ihtiyacı olduğunda, gider onlardan su alırdım. Her gün ben buraya ev yaparken gelir, bir saat iki saat çalışır giderdim. Şurada bir komşum vardı Taşkesikli. Her gün ben saat kaçta gelirsem geleyim, tarhana çorbası pişirir gelirdi. Bak her gün diyorum. Mesela ben buraya geldim, çalışırken komşu çay getirdi geldi. Hiç tanımiyom. ‘Komşu kolay gelsin, hayırlı olsun, güle güle bitirin, güle güle oturun’ dedi...” G.2, “...Gençliğimde (eşim) hep dışarlarda çalışırdı. Bir gitti mi bir ayda gelirdi. Oğlum vardı üç-beş yaşında. Ben onunla kalırdım. Mesela bir gün korktum, yatamadım. Komşumun kızı geldi bir ay benimle beraber yattı...” G.3, “...Benim eşim çalışmaya giderdi Bodrum, İstanbul... İşte dışarıya giderlerdi otellere çalışmaya. Ben de o zamanlar yeni evliyim. Yalnız koymazlardı beni hiç hani. ‘Kızım yalnız kalma, gel bizde kal’ derlerdi. Ben gider onlarda yatardım...” G.4, “...İlk biz geldiğimizde onlar vardı ya, hep onlarla biz birbirimizin derdine koştuk zaten, maddi-manevi... Yani biz onlarınkine ne kadar koştuyusak, onlar da o kadar bizimkine aynı derecede. Mecburen kime sığınacaksınız? Onlar sana sığınıyor, sen onlara sığınuyorsun mesela. Televizyonumuz vardı, küçük televizyonumuz, siyah beyaz televizyonumuz. Köye üç ay giderdik. Babam alırdı o televizyonu komşumuza verirdik onlar kullansınlar diye. Çoluğuyla çocuğuyla kullansınlar diye babam verirdi. Dolabı kullanırlardı, buzdolabı yoktu mesela...” G.5, “...İster istemez tuzun biter, gidersin. O sana gelir, sen ona gidersin. Komşuluklar böyleydi bizde. Çayın bitse gidersin. Sulu ekmeğin olmasın misafirin gelse, o zaman yufka var ya, hemen dersin komşuna ‘Ya misafir geldi. Ordan bana iki sulanık ekmek ver’. Ödünç değil de... Hiçbir şeyimiz ödünç değildi. Kapılar açıktı. Ha sen yoksun evde belki de. Senin mutfağına girer, tuzunu alırdı ihtiyaçsa. Kapılarımız kilitli değildi, pencerelerimiz kilitli değildi...” G.19, “...Gecekondu öyle miydi? Birimiz bir iş tutarken hepimiz onu görürdük. Tutamıyorsa o işi, geliverirdik hep beraber çaşırdık. Ev işi, bahçe işi, çapa yapma, domates dikme...” G.27, “...Bir komşumuz pamuk toplamaya giderdi. Kızı ilkokul bire başlamıştı. Babasıyla yatardı çocuk evde. Annesi pamuk toplamaya giderdi. Sabah kalkar, yüzünü yıkar, tıraşını, kıyafetlerini alırdı-okula gidecek ya- gecekonduya gelirdi. Kahvaltısını yaptırırdım, saçını tarardım, okul saati geldi

miydi onu okula çıkarırdım. Kendi kardeşinin çocuğuna bile öyle bakamazsın...” G.3, “...Çoluğunu çocuğunu rahatlıkla bırakırsın. Başına bir iş geldi ve senin bir hafta buradan uzaklaşman gerekiyor. Şu çocuklarını götür bırak. Bir hafta durur o çocuklar orda. Hiç gözün arkada kalmaz yani...” G.5, “...Çocuklarımı komşuya bırakırdım. Kadir Gecesi beklemeye giderdim. Mesela komşum vardı bir teyze. Bekleyemiyordu, rahatsızdı. Ben ona bırakıp Kadir Gecesi beklemeye giderdim sabaha kadar. Mesela anahtarımı ona bırakırdım, derdim ki ‘Cevriye teyze çocuklar okuldan gelince sen onları aliver olur mu?’ derdim. Alırdı, karnını doyururdu güzelce...” G.18, “...Senin çocuğun benim ordaydı benim çocuğum senin ordaydı. Böyle bi sakınca yoktu. ‘Bir şey mi yapacak çocuğuma, evimi mi soyacak şunu mu yapacak’ değildi ki. Böyle bir yaşantımız vardı bizim...” G.19, “...Biz evveli komşuya bırakırdık çocukları. Herkese bırakmazdık...” G.35.

Dayanışma ve yardımlaşma, samimi ve yüz yüze olan etkileşim ortamı içerisinde gerçekleşmektedir. Katılımcıların ifadelerinde, apartman yaşamında olduğundan farklı olarak, gecekondulu mekânının “zorunlu dayanışma” biçimlerini ortaya çıkardığı görülmektedir. Apartmanlaşmayla birlikte, bu zorunlu dayanışma hâlinin ortadan kalkması, “ekonomik sermayedeki artış”a bağlanmaktadır. Nitekim gecekondulu döneminde yoksullukla baş etmeye çalışan mahalle sakinleri, bugün birden fazla apartman dairesi ya da dükkân sahibi olmuşlar, bu ise onlara kira gelirleri sağlamıştır. Ekonomik sermayedeki bu artış, mahallelilerin artık birbirlerinin eşyalarına/aletlerine, yiyecek-içeceklerine vb. gibi “imece usulü” yapılabilecek etkinliklerin yapılmasına gereksinim duymadan kendilerinin ihtiyaçlarını giderebilmelerini sağlamaktadır:

“...Burada gecekonduda bir yardımlaşma, dayanışma kültürü vardı. İlla kendi köyünden olması şart değil. Bugün sana ev yapmışız, birimiz gece nöbetçi olmuş, gözcü olmuş zabıtaban kaçarak. İmece usulü. Neden oluyor bu imece? Mecburiyetten. Niye? Herkesin parası yok, gücü yok. Ama şimdi herkesin geliri var. Herkesin geliri oldukça, kentleştikçe bu imece usulü kalktı, yardımlaşma yok artık. Şimdi komşum şurada bir ev yapsa, hiç umurumda değil...” G.24.

Apartman ve gecekondulu, farklı mekânsallıkları olan ve buna bağlı olarak toplumsallaşma sürecinde birbirlerinden farklı etkiler yaratan konut mekânları olarak karşımıza çıkmaktadır. Gecekondulu, görünürlüğü fazla olan bir fiziksel mekân olarak sosyalliklerin de görünür bir şekilde yaşanmasına izin verirken, apartmanlaşma ile birlikte bu görünürlük azalmış, sosyallikler yeni bir boyut kazanmıştır. Burada yine mekânın fizikselliğinin toplumsallaşma sürecindeki etkisi görülmektedir. Apartman, görünür olmayı engellediği gibi iletişimin de kesintiye uğramasına neden olabilmektedir:

“...Mahallede bir olay olsa önceden çabuk yayılırdı tabii. Zaten burda kimin ne olduğu belliydi. Ama şimdi sen onu tanıımıyon, o seni tanıımıyor. Önceden hanede bir sen yaşıyordun. Ne olduğunu biliyordum. Ben bir hanede yaşıyordum. Ne olduğum biliniyordu. Hastaysa doktora gideceğinde götürüyorduk. Önceden diyalog daha fazlaydı. Şimdi yok o diyalog. Biri ölse sela olmadan duyulmuyor genellikle...” G.26, “...Eskisine göre görüşmeler değişti tabi ki. Neden değişti? Şimdi herkes evine çıkıyor. Örnek veriyorum; o üçüncü katta oturuyor, sen ikinci katta oturuyorsun. Onunla bir iletişim kurma şeyi çok fazla değil. Ha gecekondulu olmuş olsaydı ne yapardın? O evin önünde, kaydırmanın altında oturuyordu. Sen de orda oturuyordun. Rahat bir şekilde konuşuyordun. Burda konuşma şansın yok. Ya onun balkonu o tarafta ya benim balkonum bu tarafta. Yazın o gidiyor o tarafta balkonda oturuyor. Ben gidiyorum şurda oturuyorum. Yani iletişim eskisi gibi değil. Gidip gelme yok diyebilirim sana...” G.28, “...Akraba, köylü elimize telefon aldığımızda duyuluyor. Gecekondulu evinde olduğu gibi olmuyor teyzem. Kendinden olmadıktan sonra fazla duyulmuyor...” G.36⁴⁰.

Yaşanan dönüşüm süreci, çocuk katılımcıların ifadelerinde de somutluk kazanmaktadır. Apartmanlaşmayla birlikte mahallelerin kazandığı yeni fiziksel görünümde, çocukların sokakta rahatça oynayabilecekleri alanların kalmadığı, bu nedenle mahallede yaşayan çocukların genellikle apartman dairelerinde zaman geçirmeye başladıkları görülmektedir. Gecekondulu döneminde sokaklarda, boş arazilerde, evlerin bahçelerinde oynanan sokak oyunları, yerini ev ortamında oynanan bilgisayar oyunlarına bırakmıştır:

“...Eski evdeyken yani komşularla ilişkimiz hani daha iyiydi. Mesela karşıda bakkal vardı. Biz zaten üç kişi hani böyle alan gibi üçümüz aynı yerde oturuyorduk, evler bitişikti; dedemgil, halamgil, bir de biz. Benim karşıda bir arkadaşım vardı, onunla oynuyordum. Sonra yolun karşısında bir arkadaşım vardı, ona gidip geliyordum. İşte oynuyorduk. Onun büyük bir abisi vardı. O bize fıkralar anlatıyordu. Onun yanında oturuyorduk. Top oynuyorduk, maç yapıyorduk, bisiklete biniyorduk mahallede. Bahçeye bazen geldiklerinde oturuyorduk. Şimdi evde bazen bilgisayara giriyoruz, bazen televizyona bakıyoruz, bazen ödevlerimizi bitiriyoruz. Bilgisayar, televizyon... Öyle...” G.44⁴¹.

Apartmanlaşma sürecinin, mahallede yaşayan her yaştan insanın toplumsallaşma sürecinde farklı dönüşümler yarattığı görülmektedir:

“...Benim dizimden sorunum var. Saniye’nin eve de çıkamadım. Kadime’ye niye gidiyorum, düz ayak da ondan. Düz ayak olan eve gidiyorum giriş kat. Merdiven çıkamıyorum. Asansör olsa giderim de...” G.10.

Mekândaki fiziksel dönüşüm yeni sosyalliklerin oluşmasına, var olan sosyal ilişkilerin ise değişmesine/dönüşmesine, yeniden üretilmesine yol açmaktadır. Bu anlamda mekân,

⁴⁰ G.36: Kadın, 65, Burdur, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/ev sahibi.

⁴¹ G.44: Erkek, 13, Antalya, ortaokul, öğrenci, apartman.

toplumsal bir üretim olarak karşımıza çıkmaktadır. Apartmanların sahip olduğu fiziksel imkânlar, gündelik yaşamın etkileşim biçimlerini kesintiye uğratarak ve karşılaşmaların görünürlüğünü azaltarak toplumsal süreçlerin yeni bir form kazanmasına neden olmaktadır. Bu yeni form ise, gecekondü dönemindekinden tamamen farklı bir görünümüdür.

3.4.4.1.1. Apartmanda “Eskisi gibi Olmayan” Komşuluk İlişkileri

İnsan, doğası gereği diğer insanlarla ilişki içinde olma zorunluluğu olan bir varlıktır; biyolojik ihtiyaçlarını sürdürebilmesi için ailesine, sosyal olarak çevresindekilere ihtiyaç duyar. Bunlardan biri de komşudur. Komşu, konutları birbirine yakın olan kimselerin birbirlerine göre aldıkları addır; komşuluk ise, “genel olarak aynı semtte, yakın mekânlarda oturan aileler arasındaki” (Ayata ve Ayata, 1996: 78) mekânsal ölçekli bir ilişki biçimi olup, “daha çok kişisel ve yüz yüze ilişkilerin egemen olduğu küçük insan topluluğunun durumu” (Ozankaya, 1975: 65) anlamına gelir. Daha geniş bir anlatımla komşuluk, “belirli bir coğrafi çevre içinde birbirini ziyaret eden, şahsen ve ismen tanıyan, karşılıklı yardımlaşan, ödünç alan ve ödünç veren, birbirlerinin aletlerini ve malzemelerini kullanabilen, sıkı sosyal ilişkiler kurmuş olan, sayı bakımından çok fazla olmayan ailelerden kurulu, küçük, yerel yapısıdır” (Nirun, 1991: 169). Geleneksel toplumlarda komşuluk ilişkileri daha samimi iken, günümüzde sanayileşmenin ve onun getirdiği birtakım yenilikler sonucu toplumsal alanda çözümler baş göstermiştir ve komşuluk ilişkileri zayıflamıştır. Günümüzde bu zayıflamaya sebep olan süreçlerden biri de kentsel dönüşüm faaliyetleridir.

Araştırma yaptığımız Yenidoğan ve Ahatlı mahalleleri de bundan çok değil sadece beş, altı yıl kadar önce gecekondü mahalleleri olarak anılırken, bugün kentsel dönüşümle birlikte neredeyse tümüyle apartmanlaşarak önemli bir mekânsal değişim yaşamışlardır. Mekâna dayalı bir ilişki biçimi olarak komşuluk ilişkileri de mahalle mekânındaki bu fiziksel değişikliklerden etkilenecek, kurulma ve sürdürülme süreçlerinde kimi değişimlere uğramıştır. Artık mahalleler gecekondü mahallesi olmadığı gibi, sakinleri de gecekondü değildir. Gerek apartmanlarda gerek mahalle içinde insanlar birtakım kurallara uymak, apartman sakini olarak üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmek durumunda kalmaktadırlar. Bu kurallara elbette ki ilişkiler de dahil olmaktadır. Her gün yüz yüze bakılan, sohbet edilen gecekondü ortamının yerini, “gerektiğinde” kurulan apartman ilişkileri almıştır. Mekânın içerdiği olumsuz koşulların “zorunlu” kıldığı dayanışma biçimi, mekânın dönüşümü ile birlikte (apartman) yerini “gönüllü” dayanışmaya bırakmaktadır. Mahallenin eski sakinleri çoğunlukla aynı mahallelerde ama bu kez apartmanda yaşamaya devam etmektedir. Mekânsal anlamdaki bu değişiklik, fiziksel uzaklıkta bir değişiklik oluşturmamışsa da komşuluk ilişkilerinin görünürlüğünde, görüşme sıklıklarında ve görüşme mekânlarında değişikliklere konu olmuştur. Yani “fiziksel mesafe”

aynı kalmışsa da “sosyal mesafe” artmıştır. Öyle ki, gecekonduda ekseriyetle habersiz olarak, her gün, kapı önlerinde/bahçede yani evin dışında kendine varlık alanı bulan komşuluk, bugün apartmanlara geçişle birlikte, gitmeden önce haber verilerek, ara sıra ve apartman dairelerinde sürdürülen bir ilişki biçimine dönüşmüştür. Gerek görüşme nedenleri gerek görüşme sıklıkları ve gerekse görüşme mekânları, apartmanlaşma süreciyle birlikte yeni bir görünüme kavuşmuştur:

“...Gelip gidiyoruz komşularla ama eskisi gibi değil. O mümkün değil, eskisi gibi olmuyor...” G.1, “...Genelde apartmanlarda kapıda karşılaşıyorsan öyle merhaba-merhaba diyorsun. Gidip gelmede gecekondudaki kadar samimiyet, dostluk yok...” G.6, “...Komşularımdan çok memnundum yavrum. Biz öğleden sonra ayrı toplanırdık, akşam ayrı toplanırdık. Şimdi kimseyi görmüyoruz. Aşağıya inersek görüyoruz. Komşularımızın evlerine giderdik, dışarlarda otururduk hava iyi olduğunda. Otururduk vaktimiz öyle geçerdi yavrum. Şimdi resmi olunuyor...” G.11, “...Şimdi haberli gidiyon, haberli geliyon. Değişiyor. Önce mesela karşıda görüyon hemen birbirine girip çıkıyordun...” G.13⁴², “...Şimdi bu apartmanlar yapıldı, nüfus ilerledi, komşuluk ilişkileri zayıfladı...” G.18, “...Birbirimize gelip gitmemizde bir değişme olmadı eski komşularla. Ama eskisi gibi sık değil. Telefon açıyoruz gitmeden önce evde misiniz diye. Onlar bize geliyor, biz onlara gidiyoruz. Akşam çok gelip gitme olmuyor, binde bir. Gündüz kadınlar birbirine oturmaya gidiyor genellikle...” G.22, “...Mahallecek eskisi gibi gelip gitme yok. Sokakta gördüğünde merhaba-merhaba şeklinde. ‘Kalk Hanım ya canımız sıkıldı. Allah aşkına hadi bir komşuya gidelim’ olayı çok nadir oluyor veya bir sebebe dayanarak oluyor. Ya bir hastası varsa ya bir cenazesi varsa, asker uğurlaması, düğün varsa ancak böyle gidiliyor yani. Ama gecekondu hayatındayken pek kahvehane yok, sosyal hayat sınırlı, televizyon ortamı fazla yok. Canın sıkılınca gidiyordun ‘Komşu nassın ya. Bi çay pişirin de içelim’ falan denirdi. Şimdi o yok. Şimdi zorunluluktan dolayı. Keyfiyet kısmı kalktı...” G.24, “...Hanımlar sürekli birbirlerini ziyaret ederlerdi. Kapıdan birbirlerini bağırarak çaya çağırırlardı. Mesela karşıımızda Salih Abi vardı. ‘Salih Abi napıyon!’ derdim o da ‘İyiyim, sen napıyon?’ diye bağırırdı. Şimdi bunlar yok artık. O dönem geçti. Şimdi karşılaşmıyoruz bile. Apartmanda yaşamaya alışmamız bir-iki yılımızı aldı yani. Hâlâ da yadırgıyorum ben. Farklı bir alanmış gibi algıladık. Komşularla uzaklaşmış gibi hissettik. His olarak bu böyle ama yaşantıda da bir uzaklaşma var. Hissiyatı doğuran zaten fiiliyattır. Fiiliyatta da uzaklaştık yani...” G.25, “...Şimdiki kadar mesafe açık değildi o zamanlar. Şimdi eskisi gibi diyalog yok yani...” G.26, “...Hani gecekondular yıkıldı belki binaya, daireye döndü ama dönünce de komşuluklar bitti burada...” G.33, “...Tabi önce gecekondudayken herkes herkesi tanıyordu. Her gün görüşme oluyordu. Şimdi yukarılara çıkıldı, kimse kimseyi görmüyor. Haberli gidiliyor, haberli geliniyor, telefonla...Mesela şimdi ekmek almaya giderken Fatma’nın eve dönüp konuşabiliyordum. Necla’yla konuşabiliyordum gecekondudayken. Ama şimdi o imkân yok. Şimdi öyle değil...” G.37, “...Cenazesine katılıyorsan katılıyon, katılmıyorsan kendin bilirsin. Ama önce öyle bir şey yoktu. Önceden şu Ahatlı Mahallesi’nde kim öldü? Hasan öldü. 100

⁴² G:13: Kadın, 55, Konya, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/kiracı.

kişiden 80 tanesi katılıyordu. Şimdi o yok. O zaman herkes omzunda götürüyordu mezarlığa. Şimdi arabaya bindiriyorlar...” G.45⁴³.

Mahallelerin eski sakinleri, çoğunlukla aynı mahallelerde yaşamaya devam etmektedirler. Bununla birlikte, mahalleye apartmanlaşma sonrasında taşınan “yeni sakinlerle” birlikte mahallelerin nüfusu artmıştır. Mahalle mekânındaki bu değişim, elbette ki ilişkilerin görünümünde de etkili olmuştur. Bu değişim özellikle “eski” ve “yeni” mahalle sakinleri⁴⁴ arasında kurulan komşuluk ilişkileri anlamında ele alınmaya değerdir. Nitekim araştırma verileri, mahallenin eski sakinleri arasındaki komşuluk ilişkilerinin devam ettiğini, mahallenin yeni sakinleri ile ise neredeyse yok denecek düzeyde komşuluk ilişkilerinin olduğunu göstermektedir. Mahallenin eski sakinleri, gecekondü döneminde kurdukları ilişkileri devam ettirmektedirler ancak görüşme sıklıkları apartmanlaşmayla birlikte azalmıştır. Mahalleli önceden birbirleriyle neredeyse her gün görüşebiliyorken, apartmanlaşma sonrası bu görüşme sıklıkları oldukça azalmıştır. Burada mekânın toplumsallaşmaya olan etkisini görüyoruz. Öyle ki mekân, yalnızca fiziksel olarak değil, aynı zamanda toplumsal olarak üretilen bir kavramdır. İnsanlar mekânları üretir, mekânlar da sosyallikleri üretir, değiştirir, dönüştürür. Bu iki kavram arasındaki ilişki, dikkat çekicidir. Aynı coğrafi sınırlar içerisinde bir mahalle mekânı, öncesinde gecekondulardan oluşuyorken ve onun üzerinde yaşayanlar arasındaki ilişkiler yüz yüze ve sıklıkla gerçekleşiyorken; apartmanlaşmayla birlikte konut biçimleri değiştiği gibi sosyal ilişkiler de ikincil ilişkilere dönüşmüştür. Bu çalışma, bunu ele alması bakımından önemlidir. Nitekim daha önce yapılan çalışmalarda, herhangi bir gecekondü mahallesinden bir başka semtteki apartmana taşınanların yaşamlarındaki değişim ele alınmış ancak Ahatlı ve Yenidoğan mahallelerinde olduğu gibi “yerinde dönüşümü” yaşamış mahalleler üzerinde durulmamıştır. Yerinde dönüşümün bir avantajı, mahallelerin eski sakinlerinin birbirlerinden uzaklaşmamalarını ve ilişkilerin bir ölçüde devam etmesini sağlamasıdır. Bu anlamda komşuluk ilişkilerinin dayanışma, yardımlaşma içeren niteliği önemlidir:

“...Bizim millet olarak zaten komşuluk ilişkilerimiz yüksektir eskiden beri. O zamanki samimiyeti şimdi de hâlâ devam ettiriyoruz. Gördüğümüz zaman el öperiz, hallerini hatırlarını sorarız büyüklerimizin. Rahmetli olanlar oldu. Ama kalanlarla görüşmemiz devam ediyor kırk senedir. Her binada birer tane eski komşu var... G.1, “...Komşularımız çok iyi Allah razı olsun. Yani gerçekten bizim mahallemiz çok iyi. Benim kayınvalidem on iki senedir Sütçüler’de oturuyor. Hâlâ oradaki komşuluk ilişkilerinin

⁴³ G.45: Erkek, 57, Burdur, ilkokul mezunu, çiftçi, apartman/ev sahibi.

⁴⁴ Mahalle sakinleri, gecekondü ve apartman dönemlerine göre eski ve yeni olarak kategorize edilmiştir. Gecekondü döneminden itibaren mahallede yaşamakta olanlar ‘mahallenin eski sakinleri’ni, apartmanlaşmayla birlikte mahalleye taşınanlar ise ‘mahallenin yeni sakinleri’ni oluşturmaktadır.

olmadığından şikâyet ediyor mesela. Buradaki samimi insanların birbiriyle konuşması, selamlaşması yani başka bir yerde yok. Ya belki ilk taşınanlar olduğumuz için, mahallenin ilk kurucuları, ilk taşınanları olduğumuz için bir köy havası var burada. Herkes birbirini tanıyor, herkes birbirinin dürüstlüğüne, samimiyetine inanıyor. Bu eskilerde var...” G.5, “...Şimdi tabi önceden de bu mahallede olduğumuz için önceki mahalle komşularımızla dostluklarımız aynı şekilde devam ediyor...” G.6, “...İlla kendi eskilerimi seviyom. Yenilerle tanışmaya fırsat olmuyor...” G.17, “...Eski komşularımızla aynen diyaloglarımız devam ediyor, gidip gelmemiz devam ediyor. Eski komşuların hepsi burada, herkes kendi evinde oturuyor. Bizim mahallemizde giden olmadı yani. Birbirimize gelip gitmemizde bir değişme olmadı eski komşularla. Ama eskisi gibi sık değil...” G.22, “...Gündüz işini bitiren kim evdeyse oraya gider. Birer çaydanlık çay demlenir. Allah ne verdiyse yanına koyar yeriz. Her gün hemen hemen böyle geçer. (Gecekonduyken) o zaman daha muhabbetliydik. Şurada bir ağaç vardı bahçemizde. Ağacın dibine gölgeye çıkardık. Muhabbet orada daha iyiydi. Bahçede otururduk ağacın gölgesinde. Her gün öyleydi. Börek yapar yerdik...” G.27⁴⁵, “...Bacı-kardeş gibiyizdir. Kesinlikle öyle bi yan gözle bakma olmaz. Hiç yabancı gibi değiliz. Mesela bunun eşinin yanında ben oturabilirim, çayımı içebilirim. Bu da aynı şekilde. Yani yabancı gibi değiliz...” G.43⁴⁶.

Mekânın, “sabitlenemez”, “geçici”, “akışkan” özellikleri de vardır⁴⁷. Bu anlamda apartmanlaşma süreci ile birlikte mekân (apartman ve mahalle) üzerindeki ilişkiler, mahallelere sürekli olarak yeni yerleşen mahallelilerin gelmesinden dolayı “akışkan”; alınıp satılan apartman dairelerine daha çok kiracıların yerleşmesinden dolayı ise “geçici” bir hal almışlardır:

“...Şimdi binalaşınca Türkiye’nin her tarafından kopup gelen komşular da oldu. Tabii öyle olunca eskiye nazaran şimdi komşuluk azaldı. Şimdi binada dört tane ev sahibi var, altı tane kiracı var. Satılıp el değiştiriyor ya da kiralanıyor. Biz kalıcı olsun istiyoruz ama kalıcı olmuyor tabii...” G.1, “...Bak komşularım çok iyi, karşı komşularım çok iyi. Ama eski komşularımızın yerini tutar mı, tutmaz. O bir başka yani onların yeri. Eskilerle o samimiyet hiç yıkılmıyor yani, akrabadan iyi. Apartmandaki komşular da bak çok iyiler. Ama yok, gidesim gelmiyor yani. Gitsen seni çok güzel ağırlandılar ama mesela içinden gelip de gideyim de oturayım diyelim gelmiyor yani. Ama beş dakika fırsat bulsam, Huriye ablaya koşsam diyorum, Gülay ablaya koşsam diyorum mesela. Birbirimizi iyice öğrenmişiz. Derdimizin ne olduğunu biliyoruz. Aileler birbirini tanımış. Artık iç içe girmişsin yani. Binadakiler benim ailemi ne kadar biliyor...” G.5, “...Bu yeni gelenlerle alakalı, çok fazla tanımıyorsun, onlar seni tanımıyor. Ondan dolayı genelde o anlamda sıkıntı oluyor kaynaşmada...” G.6, “...Yeni gelenlerle öyle gidip gelmemiz olmadı. Fakat dışarda merhaba-merhaba diyoruz. Herkese hemen gidip gelemiyorsun...” G.22, “...Önceden bir gecekondu var, bir şapkalı adam var yani, bir herif var. Onun da bir-iki çocuğu var. Ama şimdi gecekondu yıkıldı, yerine sekiz daire yapıldı, en az altı daire yapıldı, on iki daire yapıldı. Kaç kişi oldu burada! On iki tane mükellef. On iki mükellefin ailesi var, çocukları var. Oldu bir sürü kalabalık.

⁴⁵ G.27: Kadın, 73, Antalya, okur-yazar değil, ev hanımı, apartman/ev sahibi.

⁴⁶ G.43: Kadın, 37, Antalya, ilkokul mezunu ev hanımı, apartman/ev sahibi.

Onun için tanımıyoruz. Şu apartmanda oturanları tanımıyorum. Öncekini tanıyorum, mülk sahibini. Bir dairesi varmış fazladan, kiraya vermiş. Kiracısını zaten tanımıyorum. Apartman şeyi bu işte...” G.23.

Komşuluk ilişkilerinde “benzerlik” samimiyetin, yakınlaşmanın bir ölçütü olarak belirginleşmektedir. Nitekim sosyo-ekonomik ve kültürel yönden birbirlerine benzer kodlara sahip kişilerin daha samimi ilişkiler içinde oldukları anlatılardan görülmektedir. Eğitim düzeyi, memleket, etnisite, zevk ve beğeniler, ilgi alanları, yaşam tarzları vb. gibi faktörler bakımından benzerlik gösteren bireyler, ortak duygu ve benzer düşüncelere sahiplerdir. Bu da onları birbirlerine yaklaştırmakta ve samimiyet derecelerini artırmaktadır. Aksi davranış ise, kendisi gibi olmayan/kendisine benzemeyene “mesafe koymak”, “iletişimden kaçınmak” şeklinde ortaya çıkmaktadır. Sözlü bir iletişim haline girmeden, sadece karşıdaki kişinin jest ve mimiklerinden bile o kişi hakkında çıkarımlarda bulunarak kişi, kendisini iletişime kapatabilmektedir. Mahalleye kiracı olarak gelen bir katılımcının şu ifadeleri bu duruma bir örnektir:

“...Ayy o olmaz. Onunla oturup sohbet edilmez. Ayy bu çok konuşuyor, çok gezeze, çok kendini bilmiş bir şey. Yok ya böyle olmaz, bu topluma girilmez. Dairede de olsa girilmez. Aman gelmesin, kapımı açmasın sorun değil diyorsun. O şekilde oldu artık her şey...” G.10.

Ev sahibi olan diğer bir örnek katılımcının ifadelerinde ise “kiracı” olmak, “geçicilik” ile özdeşleştirilmekte, ilişkilene ve etkileşim ihtiyacı bu iki durum ekseninde şekillenmektedir:

“...Şimdi şu Türkan mesela kiracı. Ne kadar samimi olabilirsin? Benim başım ağrıyor, kadını kafam hiç almıyor. Paso konuşuyor paso konuşuyor kadın. Bir de nasıl konuşuyor bağıra bağıra. Ya benim kafam o sesi kaldırmıyor. Onun için ona da öyle çok fazla gidip gelen yok...” G.18.

Ahatlı ve Yenidoğan mahallelerine ev satın alarak ya da kiralarak yerleşen yeni sakinlerle eski sakinler arasındaki iletişimsizlik/sınırlı etkileşim ve mesafeli durma hâlleri, oldukça dikkat çekicidir. Mahallelerin eski sakinlerinin, yeni sakinlerle etkileşimden uzak durmaları yakınılan bir durum olarak dile getirilmektedir:

“...Bir yaklaşımda bulunsalar ben de yaklaşıcağım ama. Ben yeni gelmişim hani, senin bana gelmen gerekir. Sekiz daire falan var. Zaten iki tanesi boş, bir tanesi ev sahibimiz. Onlarla da arada görüşüyoruz.

Öyle yani...” G.14⁴⁸ “...Apartmanda hiç kimseyi tanımıyorum. Kimse selam sabah yok. Kaç aydır oturuyoruz, altı aya yaklaştı mesela. Kim oturuyor altta, ismi nedir cismi nedir, bir hoş geldin bile demediler. Kapıyı bir çalan olsa ne mutlu canım. Biz hâlâ kimseyi görmüyoruz. Kimse gelmiyor. Ne bileyim, bizi artık hor mu görüyorlar. Niye öyle, anlayamadım yani...” G.15⁴⁹.

Mahallenin eski sakinleri, mahallelerine/apartmanlarına yeni taşınan komşularına “hoş geldin ziyareti”nde bulunmadıkları için yeni mahalle/apartman sakinlerinin komşuluk ilişkisi kurmada çekingen tavırlar sergiledikleri görülmektedir. Bu anlamda, mahallelinin “hoş geldine gitmek” olarak tanımladığı bu etkileşim biçimi, komşuluk ilişkilerinin kurulmasında ve sürdürülmesinde işlevsel bir adım olarak karşımıza çıkıyor. Mahallenin eski sakinlerinden bir katılımcı ise, yeni komşularına ziyarete gittiğini ancak onların kendisine misafirlığe gelmedikleri için komşuluk ilişkisi kuramadıklarını ifade etmiştir:

“...Şuraya bir Ispartalı geldi. Ben iki sefer vardım. Oraya da geldi bir tane komşu. Ona da vardım. Hoş geldine vardım. E gelmediler. Bir daha da varmadım...” G.27.

Mahallelerin yeni sakinlerinin eski sakinlerle komşuluk ilişkilerinin zayıf olması, “güvensizlik” duygusu bağlamında açıklanmaktadır. Bu güvensizlik hâlinin kaynağını ise geçmiş tecrübeler ve tanık olunan durumlar oluşturmaktadır:

“...Daha önce başıma geldiği için, güven problemi olduğu için komşularla pek gelip gitmem yok. Selamlaşıyoruz. Bir kahve içeriz hani kahve için bir gidip gelirim ayda yılda bir kere. Karşı komşumla oturursam bir çay-kahve içerim. Öyle pek sık gidip gelmiyorum. Karşı komşum akşamları eşiyile gelir oturur mesela. Bazen biz eşimle beraber çay içmeye gideriz. Öbür komşularımın evinin içini dahi bilmiyorum. Rahatsız edeceğim diye çekiniyorum. Güven bir tarafta... Zaten çok sıkı fıkı olamazsın bir komşuyla da. Kocasını olur, problemi olur. Hani böyle gidip de rahatsız etmek istemiyorum...” G.8, “...Şimdiki komşuluk ilişkilerinde de artık insanlar misafir sevmemeye başladı. Şimdi ben sana açık söyleyeyim, herkes misafir sevmiyor. Bak ben genelleme yapmıyorum, herkes öyle demiyorum ama çoğunlukla artık misafir seven yok. Neden? Güvenmiyorlar. Güven yok kızım. Çünkü insanlar değişti. Artık insanların dışı farklı içi farklı olduğu için güvenemiyorsun. Kendi anana babana güvenemezsen kendi akrabana güvenemezsen sen komşuya nasıl güveneceksin...” G.18.

Mahallelerin apartmanlaşma süreci ile farklı illerden ve Antalya’nın farklı bölgelerinden yoğun göç alması, birlikte yaşamak için gerekli güven ilişkilerinin geliştirilmesini önlemektedir. Mahalle sakinlerince en sık dile getirilen olgulardan birisi, mahallelerin yoğun

⁴⁸ G.14: Kadın, 34, Zonguldak, lise mezunu, ev hanımı, apartman/kiracı.

⁴⁹ G.15: Kadın, 60, Zonguldak, ilkokul mezunu, apartman/kiracı.

göç almasının ortaya çıkardığı sorunlardır. Göçle oluşmuş ve apartmanlaşma süreciyle yeniden göç dalgasına maruz kalmış bir mekân olarak Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinde, yabancılarla (“yabancı”, mahallelerine apartmanlaşma sonrasında ev satın alarak yerleşen ev sahipleri ile kiracılardan oluşmaktadır) kurulacak ilişkiye karşı güvensizlik duygusunun süreklileşmesi, mahalle sakinlerinin kendilerini yalnızlaşmış hissetmelerine neden olmaktadır. Özellikle toplumsal destek kanallarından mahrum olan aileler -ki bu grubu ağırlıklı olarak kiracılar oluşturmaktadır- komşuluk da dahil olmak üzere, sağlıklı ilişkiler geliştirebilmek için gereken çabadan uzaktırlar. Bu durum daha çok “güvensizlik” ve “mesafe koyma ihtiyacı” ile “ev sahibi olan/olmayan, kiracı” şeklindeki ayrımlar üzerinden açıklanmaktadır:

“...Daha önce başıma geldiği için, güven problemi olduğu için komşularla pek gelip gitmem yok. Selamlaşıyoruz. Bir kahve içeriz hani kahve için bir gidip gelirim ayda yılda bir kere... Üst kattakiler ev sahipleri olduğu için kiracıları dışlıyorlar. ‘Sofra bezini çırpmayın’ dediğinde ‘Sana ne? Senin yerin mi?’ diyorlar, sofrayı çırpıyorlar. Çoğunlukla kendine ait evi olan kişiler, kiracıları birazcık dışlıyorlar...” G.8, “...Mesela oturup sohbet ediyoruz konuşuyoruz çocuklarımız dışarıda olduğu zaman. Hani böyle şeyler, resimler. Herkesle samimiler benimle konuşurken imtina ediyorlar...” G.9⁵⁰.

Aynı mahallede yaşayan bir ev sahibinin kiracılar hakkındaki şu ifadeleri, bu durumu doğrular niteliktedir:

“...Kiracılarla çok fazla içli dışlı olmuyoruz. Çünkü taşınıyorlar. Şimdi şu T. mesela kiracı. Ne kadar samimi olabilirsiniz...” G.18.

Ev sahibi olan mahalle sakinleri, mahallelerindeki/apartmanlarındaki kiracı komşularıyla “geçici” oldukları için samimi komşuluk ilişkileri içine girmemektedirler. Kiracılar bu anlamda Bauman’ın (2000: 101) belirttiği gibi, “mekânda olan fakat mekândan olmayan” kişiler olarak görülmektedirler.

Apartmanlaşmayla birlikte mahalleye yeni taşınan kiracıların artması, eski sakinlerin sayısının görece az kalması mahallenin eski sakinlerinin kendilerini “azınlık” olarak tanımlamalarına neden olmaktadır:

“...Bu sokak çoğunlukla Korkutelili ama şimdi azınlıkta kaldık biz. Bir binamız veya iki binamız vardı bizim. İki aile oturuyorduk yani. Şu anda bir yerde on aile oturmaya başladı. E ne oldu? Biz azınlıkta kaldık...” G.30⁵¹.

⁵⁰ G.9: Kadın, 22, Kayseri, ortaokul mezunu, ev hanımı, apartman/kiracı.

⁵¹ G.30: Erkek, 62, Antalya, ilkokul mezunu, oto galerici, apartman kendilerine ait (aile apartmanı).

Kentler üzerinde yapılan her modern müdahale, oradaki mevcut sosyal ilişkilerin de bundan etkilenmesine neden olmaktadır. Günümüzde bu müdahalelerin adı kentsel dönüşüm süreci ile ifade edilebilir. Gecekondu alanlarının apartmanlaşması anlamındaki bu modern müdahale ile dolaylı olarak komşuluk ilişkileri de zayıflamaktadır. “Bireyselleşme”, “içe kapanma” ve “güvensizlik” durumları yeni sosyallikleri şekillendirmektedir. “Güven duyma” ve “aidiyet” duygusu, apartman türü konutlarda yerini güvensizliğe bırakmaktadır. Aynı metrekarelik alanda artan kişi sayısı ve ortak mekân kullanımı yaygınlaşmakla birlikte, aksine sosyal ilişkilerde mesafelerin artması dikkat çekicidir. Aydemir’in (2013: 83) de ifade ettiği gibi “komşuluk, ortak duygu ve yaşama alanının hem bir gerekçesi hem de bir sonucudur”. Burada dayanışma ve paylaşımların özellikle yoksul kesimler için işlevselliği önem arz etmektedir. Geline aşamada, gecekondu “gayri resmi rahatlığa uygun” olan komşuluk ilişkilerinin, apartmanlaşma ile birlikte “resmi” bir görünüme büründüğü ve komşular arasında “sosyal mesafe”nin giderek arttığı belirtilebilir.

3.4.4.1.2. Mekânda Akışkanlık, Karşılaşma ve Aidiyet Duygusu

Mahalle, üzerinde yaşayan sakinlerinin kenti deneyimledikleri, her türlü yaşamsal faaliyetlerini sürdürdükleri, toplumsal bir varlık olarak birbirleriyle ilişki içinde oldukları mekânsal bir kavramdır. Bir kökeni kanıtlayan imza olan ve öznenin tarihinde kamusal gündelik hayatın yeri olarak uzamın tüm uyum süreçlerinin ilk şekli, arketipi olduğu ölçüde, silinmez bir aidiyetin işareti olan (De Certeau vd., 2009: 36) ve üzerinde yaşanılan mahalleye aidiyet hissetme bu ilişkisel faaliyetlerin varlık sebebidir. Nitekim birey kendisini ait hissettiği ve anlam yüklediği, duygu beslediği bir yerde varlık gösterebilir. Bu anlamda mahalle, önemlidir. Ayata (1989: 104), “mahalleli olma”nın, gecekondulaşmanın ilk dönemlerinden itibaren yaşanılanlara bağlandığını söyler. Ortak çıkarlar (gecekondu sahibi olma, yıkımlara karşı tavır alış vb. gibi), yaşanan sıkıntılar ve gelecek beklentileri, aynı mekânı paylaşanlar arasında hemşerilik ve akrabalık duygularının da eşliğinde “aidiyet” duygusunu oluşturur. Bu aidiyet duygusu aynı zamanda “mahalleden olanlar” ve “mahalleden olmayanlar” şeklinde, “biz” ve “onlar” ayrımını da beraberinde getirmekte olup mahalle, ait olunan mekân olarak varlık kazanmaktadır. Öte yandan “mahalleli olmak”, ortak tavır sergilemenin ve dayanışma içerisine girmenin önemli bir unsuru olarak belirginleşmektedir. Bu durum, gecekonducularda mekân temelli grup ilişkileri ve kimliğinin belirgin olmasıyla, mahalleye duyulan aidiyet duygusunun daha güçlü olmasıyla açıklanabilir (Ayata ve Ayata, 1996: 137). Katılımcıların örnek ifadelerine başvurulduğunda, apartman yaşamının aidiyet duygusunun “mahalleli” ile

“gecekondu” olmak noktasından uzaklaştığı, yerini daha bireysel duygulanımlar ve ihtiyaçlar ekseninde beslenen aidiyetlere bıraktığı görülmektedir. Sınıfsal anlamda farklılaşmaların (daha çok sahip oldukları daire/ler, kiracı, gecekondu/arsa sahibi, tüketim gibi değişkenler üzerinden) görünür hâle gelmesi burada kurulan ilişki türlerini (komşuluk, yerel yönetimlerle ve kentin diğer bölgeleriyle olan ilişkiler, iş ilişkileri vb.) ve aidiyet duygularını dönüştürmektedir.

Bu başlık altında Ahatlı ve Yenidoğan mahallelerinde yaşayanların, mahalleleri ile kurdukları aidiyet duygusu üzerinde durulmaktadır. Bu doğrultuda katılımcılara mahallelerini sevip sevmedikleri, kendilerini buraya ait hissedip hissetmedikleri, daha iyi yaşam koşullarına sahip olan başka bir mahalleye taşınmayı düşünüp düşünmedikleri, eğer düşünüyorlarsa bunun sebeplerinin neler olduğu sorulmuştur. Katılımcılar, mahallelerini sevdiklerini ve gitmeyi düşünmediklerini belirtmişlerdir. Bunda gerek mahallenin kuruluşunda gerek gecekondualarını edinmede harcadıkları “emek” gerekse kurdukları “samimi ilişkiler”in ve son olarak mahallenin barındırdığı “fiziksel koşullar”ın etkili olduğu görülmüştür. Özellikle mahallenin kuruluşuna tanıklık eden eski sakinleri, mahalleye olan aidiyet duygularını “emek” kavramı ile özdeşleştirmişlerdir:

“...Ben gitmem Antalya gibi bir yerde böyle bir mahalleden. Bir de burada gözümüz açıldı. Yirmi beş yaşında falandım ben buraya geldiğimde. Hayatı burada öğrendik. İlk zamanlardaki çalılık, taşlık durumunu da biliyoruz. Emek verildi o kadar yollarımız yapıldı, alt yapımız yapıldı, elektrik, su geldi. Suyu kendimiz para toplayarak, boru alarak getirdik buraya...G.1, “...Kaydımız burada, esas kimliğimizde Yüksekalan – Muratpaşa yazıyor ama buralıyız tabi. Yirmi yedi sene oldu yani bu mahallenin doğuşuna tanık olduk, mücadelelerimiz oldu. Selin altında kaldık, araba bahçede yüzüyordu...” G.21, “...Sevmem mi mahalleyi. Biz buranın suyunu ta pil fabrikasının oradan kendi gücümüzle bu mahalleye getirdik. O boruları kendimiz taktırdık. Evleri yaptıktan sonra aldık suyu biz. Kendi gücümüzle kazdık. Herkesten aldık karınca kararınca beşer onar kuruş her evden. Aldık getirdik yani. Millet de dua etti...” G.26, “...Yok gitmem. E burada gözüm açılmış, buraya yıllarımı vermişim, gençliğim burada geçmiş. Onun için gitmem...” G.35.

Bir diğer aidiyet hissetme biçimi, kurulan samimi ilişkilere dayalı olarak varlık göstermektedir. Mahallelerin eski sakini olan katılımcılar komşularıyla, akrabalarıyla ve hemşerileriyle uzun yıllara dayanan ilişkileri sebebiyle mahallelerini sevdiklerini, onlarla hâlâ dayanışma ve yardımlaşma içinde olduklarını ve bu yüzden de buradan gitmek istemediklerini belirtmişlerdir:

“...Buradan gitmem. Komşularım...Gerçekten bak komşularımdan dolayı. Bana ne verirlerse versinler gitmem. Çok seviyorum gerçekten. Bugün de dediler bak ‘Biletine para vursa zengin olsan 2018’de ne

alırsın? Sen çok para gelse Lara'dan ev alır gidersin' dediler. 'Gitmem' dedim..." G.3, "...Beni bu mahallede en çok tutan komşularım. Gecekonduhan tanıştığımız kişiler. Yeni tanıştıklarımızla değil... Evet (mahallemi) seviyorum. Gitmem. Başımıza bir şey gelse ev beni şey yapmaz. Hemen komşularım yetişir. Yani inşallah diyorum ki bu evim satılığa veyahut bir şeye çıkmaz. Ev sahibim de diyor kesinlikle diyor Allah'tan bir şey olmadıkça otur oturabildiğin kadar. İsterim bak şöyle elimde olsa burdan ev alıp da burda yaşlanmayı, burda oturmayı..." G.4, "...Bu mahalleyi gerçekten bak, annem babam da burda, komşularım da çok iyi, istesem şimdiye on sefer gittiydim burdan daha iyi bir eve, daha geniş, daha yükseklerde bir eve gitmiştim ama bırakamıyorum burayı ya. Ha korkular var. Gideceğim ortam bu kadar güzel olacak mı? Acaba gideceğim yerde insanlar bu kadar iyi olacaklar mı? Acaba senin gibi düzenli hayatları olan insanlar mı olacak? Burda düzenli hayat var. Sana eliyle, diliyle kimsenin zarar vermemesi çok önemli. Burda herkesin normal bir hayatı var, düzenli bir hayatı var. Herkesin ailesi var. Herkes çoluklu çocuklu..." G.5, "...Ben gitmem. Çünkü alıştığım bir ortam var hani. Benim Uncalı'da da dairem var havuzlu sitede, daha büyük. Kiraya veriyorum. Ben bu mahalleye geldim, bu mahallede çevre edindim. Orası bana göre ters. Hani ters derken; işte memur, memur emeklisi hani böyle değişik bir şey. Bizim sosyal yapımıza uygun değil diye oraya gitmeyi düşünmem. Yeni bir çevre edineceksin orada, yeni dostlar bulacaksın, zaman alacak..." G.6, "...Gitmem kızım. Ben taşınmadım bak. Kendi komşumun evinde oturdum, uzağa bile gitmedim ben. Yani komşularımdan gitmem. Hepsinden de memnunum. Ben komşularım iyi olmasa durmam burda, kalmam kızım..." G.11, "...Rahmetlinin (eşinin) hiç buradan gidesi yoktu. 'Ben bunlardan gördüğümü ailemden görmedim' derdi. En çok burayı sevdi. Ahatlı'yı sevdi yani. Kendi memleketimden bana iki tane daire verseler gene gidesim gelmiyor işte. Kızım evlenip gitse, ben gene tek başıma burda yaşarım. Komşularım var..." G.17, "...Bir gün adamın anası mı kaynanası mı ne ölmüş, Allah rahmet eylesin. İnanır mısın apartmanın yukarisından aşağıya cenazeyi indirecek bir tane insan bulamamışlar. Hamal bir işçi bulmuşlar cenazeyi aşağı indirmek için. Çok şükür burada ben ölsem benim cenazemi indirecek binlerce insan olur yahu. Bu mahalleye güzel denmez mi? Bir de hemşeri gruplarımız yakın. Eskisi gibi yoğun ilişkiler yok ama gene de bir merhaba dediğin çevremizin insanları var sonuçta. Burada benim köyümden olan sülalenin bir cenazesi olsa zaten sırf kendileri en az yüz kişi mahalleden. Bir sela verilse hâlâ köyümüzden gelenler olur. Bunlar işte devam eder gene ama, akraba bağında devam eder..." G.24, "...Sevıyoruz mahallemizi. Bizim mahallemizde, nasıl söyleyeyim sana, mahallemiz her açıdan, birine alo deyip beş dakika sonra senin kapıda olan bir mahalle. Bizim mahallemizde o var hâlâ. Mesela ameliyat olan oluyor, ölen oluyor. Bir şey olduğu zaman geliyorlar öyle..." G.28.

Mahallelerin fiziksel koşulları bir diğer aidiyet hissetme sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kentsel dönüşüm sonrası mahallelerin kavuştukları olanaklar, mahalle sakinleri için oldukça cazip koşulları barındırmaktadır. Apartman daireleri gecekonduhanlara göre yaşam koşulları açısından daha iyi durumdadır. Aynı zamanda apartmanlaşmayla birlikte gerek evlerin gerek arsaların değeri birkaç kat artmıştır. Belediyenin kentsel hizmetleri de bu süreçte artmış, sokaklar gerek araç gerek yaya trafiğine elverişli hâle gelmiş, çeşitli sosyal tesisler açılmış, park, kaldırım ve kanalizasyon gibi düzenlemeler yapılarak mahalleler sağlıklı yaşam

koşullarına kavuşturulmuştur. Mahallelerdeki yaşam koşullarının bu şekilde olumlu yönde gelişmesi, mahallelilerin aidiyet duygularını güçlendirmiştir:

“...Ben bu mahalleyi seviyorum. Gitmem. Hem Antalya’nın en güzel yeri burası. İşte geçende çarşıya gittim. Vallahi çatladım Güllük Caddesi tarafında, 100. Yıl’ın arkasındaki sokaklarda. Antalya’nın neresine gidersen aynı. Ya şuraya geldim, okuldan beriye geçtim, esiyor. En güzel burası...” G.23, “...(Mahallem) çok seviyorum. Antalya’nın en iyi mahallesi olduğunu iddia ediyorum. Sebeplerini söyleyeyim mi? Otogar yakın mı? Önemli bir olay. Sanayi yakın mı? Akdeniz Üniversitesi Hastanesi yakın mı? Fakülteler yakın mı? Kaymakamlık yakın mı? Nüfus yakın mı? Deniz yakın mı? Yakın. Yayan bile gelir gidersin. Antalya’da en güzel yeri Kalekapısı’dır, değil mi? İlk aklımıza gelen yer Kalekapısı. Oraya bir itfaiye girebilir mi mahalleye? Giremez. Tenekeden kargacık burgacık evler. Hangi evin merdiveni nerede bilemezsin eski Antalya evlerinde. Bizim burası sonradan planlandığı için bak caddelerimiz geniştir. Yan sokaklar bile geniştir. Kaldırımlarımız geniştir. Git Şarampol Caddesi’ ne, Girtililerin mahallesi vardır. Ara sokaklardaki binalar bile ticari alandır. Altı yedi katlı bina ticari alan. Önünde bir metre kaldırım yok. İki araba yan yana geçemiyor. Şunu demek istiyorum, sonradan planlanıp yapıldığı için bu mahallede caddeler, sokaklar çok güzel konmuş. Burası okul yeri olsun, burası park olsun, burası cami olsun denmiş. Bak şu karşıdaki yer belediyenin yeridir hâlâ. Şu karşıya büyük park yaptılar ne güzel. Kent olup da kentsel dönüşüme uğrama gibi karmaşık bir durumumuz yok bizim. Sıfırdan bir kent yapıldığı için burası, her şey planlanıp programlanıp yapılmış, ihtiyaç neyse konmuş. Bu mahalleye güzel denmez mi?” G.24.

Yaşanan kentsel dönüşüm süreci sonrası imkânların eskisine göre daha iyi seviyelere ulaşması, mahalleye olan akışkanlığı arttırmaktadır. Mahalleye yeni taşınanların bu mahalleri tercih etme nedenleri “kent merkezine fiziksel yakınlık”, “üniversiteye fiziksel yakınlık”, “artan kentsel olanaklar”, “yeni konut yapılarının fiziksel nitelikleri”, “uygun fiyatlı konutların varlığı”, “stratejik noktalara (üniversite, sanayi, otogar, AVMLer vb.) fiziksel yakınlık”, “sessizlik/sakinlik” gibi söylemler etrafında belirginleşmektedir:

“...Ev arıyorduk. Ondan sonra burayı beğendik, aldık. İnşaatları hep gezdik. Burası makul geldi bize. Hoşumuza gitti, fiyat olarak da cazip geldi...” G.5, “...Sakin, ne bileyim, komşularım iyi. Kimse kimseye karışmıyor. Çok sakın bir mahalle...” G.8, “...Ben sessiz sakın, geniş çevreyi sevdiğim için daire olsun diye istedim yani...” G.10, “...Neden Ahatlı? 2008’de biz gene geldik eşimle iş nedeniyle. O zaman Menzil Sitesi’nde oturuyorduk otogarın altındakinde. 2015’te geldim ben. Tekrar yine oraya gidelim, bakalım dedik. Hani bilindik ya en azından merkeze, şehre daha yakın, ulaşımı da kolay. Menzil Sitesi’ne gittiğimizde hiçbir şey kalmadığını, burada yeni bir kentleşme olduğunu gördüm. Çünkü bırakıp gittiğimde köydü. Tek katlı, hatta şurada ileride bir dükkanımız da vardı bizim. Dedim ki ‘Ya bu yer o yer mi?’. Yani baya bi şaşkınlık içerisinde ‘Bak burada bizim dükkanımız vardı. Burası gerçekten orası

yani'. Neyse bir girdik baktık. Yani dediğim gibi bir şehir olmuş burada. Burayı tercih ettik..." G.16⁵², "...Sıfır bina aradık işin gerçeği. Hani artık bizim binamız eskidi. Masraf etmeyelim, uğraşmayalım artık dedik. E sıfır bina da burada daha yeni işte biz aldığımız sene yeni yapılaşmaya başlamış. Burası mahkemelikmiş gecekonduları. Mahkemeyi kazanınca herkes gecekondusunu daireye vermiş. Biz taşındığımızda galiba bir sene olmuşmuş yapılahı. Yeni bina olsun dedik. Şafak (Mahallesi)'a bakmadık. Kültür (Mahallesi)'e baktık. Yani özellikle Ahatlı ve Kültür'e baktık üniversiteye yakın olsun diye. Çünkü kızım o zaman hemşirelik yapıyordu üniversitede. Ondan tercih ettik..." G.18.

Araştırmaya konu olan Ahatlı ve Yenidoğan mahalleleri, geçirdikleri kentsel dönüşüm (apartmanlaşma) süreci ile birlikte, son birkaç yıl içinde pek çok farklı bölgeden ve şehirden göç almaya başlamıştır. Mahalleler farklı sosyokültürel özelliklere sahip bireyler tarafından tercih edilebilmektedir. Bu anlamda, her iki mahallenin nüfusu birkaç kat artmış, buna paralel olarak nüfus yapısı homojen iken apartmanlaşma süreciyle birlikte yaşanan göçler sonucu heterojen bir yapıya bürünmüştür. Meslek grupları bakımından söz konusu mahallelerin eski sakinleri işçi/işçi emeklisi ya da küçük esnaf olarak genellenebilirken, bugün mahallelerin çok farklı meslek grubundan sakini bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Bu meslek gruplarını polis, öğretmen, hemşire, akademisyen vb. gibi farklı meslek grupları oluşturmaktadır. Mahallelerin bu meslek gruplarınca tercih edilmesinde ise, mekânsal konumları ve artan ulaşım ve yaşam olanakları etkili olmaktadır.

3.4.4.1.3. Mekânda Akışkanlık ve Karşılaşma: Suriyeliler ve Üniversite Öğrencileri

Bu çalışmaya başlarken böyle bir başlık açılacağı tahmin edilmemişti. Ancak saha araştırması esnasında, mahalle sakinlerinin ifadelerinde birtakım insanların "öteki" olarak tanımlandıklarına şahit olundu. Bu nedenle mahalledeki enformel ilişkilerin bir parçası olarak bu ötekileştirilenlere de yer verme gereği duyuldu. Yukarıda bahsedildiği üzere, komşuluk ilişkilerinin kurulmasında ve sürdürülmesinde en önemli faktörler, kişilerin birbirlerine benzer özelliklere sahip olmaları ve güven duygusunun varlığıdır. Bu faktörlerin olmadığı noktada, komşuluk ilişkileri kurulamamaktadır. Nitekim mahallede yaşıyor olmalarına rağmen, yani mahallenin birer sakini olmalarına rağmen "öteki" olarak görülen iki gruptan biri Suriye kökenliler, diğeri ise üniversite öğrencileridir. Bilindiği üzere, Suriye'de yaşanan iç savaş hali sebebiyle ülkelerini terk edip Türkiye'ye gelen Suriyeliler, ülkenin pek çok farklı ilinde yaşamlarını sürdürmektedir. Nitekim Antalya da bu illerden biri olarak Suriyeli nüfusu bünyesinde barındırmaktadır. Kepez, vaktiyle gecekondulu mahalleleriyle ünlü bir ilçe iken,

⁵² G.16: Kadın, 34, İzmir, lise mezunu, muhasebeci, apartman/kiracı.

bugün Suriyelilerin en yoğun olduğu mahallelere sahip bir ilçe olarak varlık göstermektedir. Bunda yer yer gecekondulu mahallelerine sahip olmasının ve hâliyle ucuz konut stokuna sahip olmasının etkisi büyüktür. Aynı zamanda apartmanlaşan mahallelerde de konutların kira fiyatları Antalya'nın diğer semtlerine göre daha ucuzdur. Araştırma yaptığımız Ahatlı ve Yenidoğan mahalleleri de Kepez sınırları içinde yer almakta olup, Suriyeli nüfusun tercih ettiği mahalleler olarak karşımıza çıkmıştır. Ancak, mahallenin yerli sakinleri ile Suriyeliler arasında herhangi bir komşuluk ilişkisinin kurulmaması dikkatimizi çekmiştir. Dil problemi nedeniyle araştırma sürecinde herhangi bir Suriyeli ile görüşülememiş olup, sadece mahallelerin yerlilerinin ifadelerine başvurulmuştur. Mahallelinin kullandığı ifadelerden ise, Suriyelilerin ötekileştirildikleri ve istenmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bunu, mahallelilerin şu cümlelerinden anlamak mümkündür:

“...Suriyeli çok. Daha şurda kaç taneymiş. Çok çok! Gecekondularda hep onlar oturuyor, kiracı. Binada bile varmış, müteahhit koymuş. Beğenmiyorlar, az buçuğu beğenmiyorlar. Verdiğine burun kıvrıyorlar. Kadınlar öyle kendi aralarında konuşur. Ötekiler gürem gürem gelirdi gürem gürem giderdi. Bir de osunu busunu oralara atardı, pisti...” G.17, “...Ben bu mahalleye geldiğimden beri bir hırsızlık olmamıştı. Mahalleden değildir, dışarıdan gelen biri çalmıştır. Suriyeliler çok, her yerde dolu...” G.22, “...(Mahallede) kıyamet gibi Suriyeli var. Yiyecek-içecek geliyor her saat, kıyafet geliyor. Etli pideyi biz ayda bir paramızla yiyorsak onlar her gün yiyor. Bir tanesini yiyorlarsa yemedikleri üç tanesini çöp tenekesine atıyorlar. Fazla geliyor ya, dışarıdan geliyor her şey. Yemediğini çöp tenekesine atıyor. Bunu bizim devletimiz besliyor. Bunu besleyeceğine kendi vatandaşına versene... Apartmanı veren veriyor vermeyen de vermiyor. M. var elebaşları. Geçen gün dedim ama ‘Ayıp. Bir Türk gelse de ona ev bulversene. Suriyeli bir karının önüne düşüp ev bulmaya utanmıyon mu sen?’ dedim. Gecekonduğunu veren ev sahipleri de evin yanı başındaki evde oturuyor. Daireye verse o kadar yer mi alabilecek? Onlar Suriyelilere veriyor. Aynı evde iki aile mi üç aile mi ne yaşıyorlar. Bakıyorsun beş-on gün sonra yirmi kişi oluyorlar. Dört, beş tane çocuk oluyor yanlarında. Biri bağrında biri sırtında biri kucağında biri karnında. Bir sürü çoluk çocuk oluyor. İki senedir aynı kişiler komşunun evde oturuyorlar. Aynı evde dört-beş tane erkek var. Şu anda burda böyle dört-beş tane ev var. Mahallenin her yerinde vardır ama sadece bu çevremizde olan dört, beş tane...” G.26.

Mahallelilerin “istenilmeyen” bir diğer grubunu ise, mahallede yaşayan Akdeniz Üniversitesi öğrencileri oluşturmaktadır. Mahallelerin üniversite kampüsüne yakınlığı, öğrencileri buralara çekmektedir. Kimi öğrencilerin gürültü yapmaları, mahalle sakinlerinden farklı yaşam tarzlarına sahip olmaları, yüksek sesle müzik dinlemeleri, giyim tarzlarının mahalleliden farklı olması vb. gibi nedenlerle mahallelilerin (genelleme yapmamakla birlikte) üniversite öğrencilerini kiracı olarak istemedikleri görülmektedir:

“...Şu bizim önümüz park ya. Biz bile burda yazın rahatsız oluyoruz öğrencilerden. Etik olmayan çok şeyler oluyor. Biz burada park olmasından çok rahatsızız mesela...Mahallenin geleceği üniversiteden dolayı hiç iyi olmaz. Üniversitenin burada olması bir yandan çok iyi bir yandan da çok kötü. Neden çok kötü? Yeni yetişen çocuklara çok kötü örnek. Allah’ım ya rabbim ya! Böyle bir kıyafet şekli olamaz ya! Öyle bir giyim tarzı yok ya! Yani bizim örfümüze adetimize uygun değil... Üniversite burada olduğu müddetçe bir aile ortamının olması çok zor. Çocuk yetiştirmek çok zor. Bu daha da artacak. Şimdi parkta birtakım bir şeyleri görüyor benim çocuğum. Soruyor ‘Bunlar ne yapıyor baba?’ diyor. Nasıl bir açıklama yapabilirsin?... Ahatlı, oturulacak bir yerden çıktı. Önce burada gecekondurken bir tane öğrenci yoktu. Öğrenciler Meltem tarafındaydı, Konyaaltı tarafındaydı bir de Gülveren tarafındaydı. Düşün yani şimdi her yer öğrenci. Şu bizim yan tarafımıza apart yapılıyor. Hiç yoksa orada on tane daire var. On tane dairede ikişer kişiden hesapla abicim. Şurada parkta yeri gelecek yirmi tane öğrencinin oturduğunu düşün. Her gün değişik bir ortam. Sabah mesela ben giderken şurada parktaki masaların üzerindeki bira şişelerini düşün. Tamam içilir, içilmez demiyorum ama yarın belki benim çocuğum da özenecek. Kaç defa şikâyet ediyorsun. Polis geliyor, konuşuyor, çekip gidiyor. Adamlar bir şey olmamış gibi yarım saat sonra geliyor, gene oturuyor içmeye devam ediyor. Hiçbir şey diyemiyorsun yani hiçbir şey yapamıyorsun...” G.28, “...Allah’ım bir gün biri bir geldi. ‘Sakin bunlara ev verme aman!’ dedim. Biz kapalı görüşlü insanlar değiliz ama o bize uymaz. Şort giyebilirsin. Mesela ben de giyiyorum. Askılı da giyiyorum. Çocuklarım da aynı şekilde giyiniyor. Ama şurda yani. Biz bir şey demesek bile komşunun oğlu gelecek bir bakacak. Ben erkek olsam bir bakarım yani...” G.29 (Kadın, 40, Antalya, lise mezunu, kuaför, apartman/kayınpederine ait), “...(Kiracı) öğrenci olabilir ama birçok bekar öğrenci bir arada olamaz. Birkaç deneyimden sonra aile tercih edildi. İlk oturan üç bekar erkek öğrencimizdi. Taşkınlıkları oldu. İşte alkoldü gece yarılarında. Bizi değil, çevredeki komşuları da rahatsız edencesine gece genç hani, uyumuyordu. Sesli oyun oynamalar, müzik dinlemeler. O yüzden rahatsızdık. Öğrenci ağırlıklı olduğu için mahallemiz, üniversite öğrencileri...Sürekli uyarılar oluyor ama her gün farklı farklı öğrenci olduğu için baş edilemiyor artık...” G.32.

Çalışma kapsamında olmadığı için bu konu üzerinde daha fazla durulmayacaktır.⁵³

3.4.4.1.4. Eski ve Yeninin Karşılaşması

Apartman ve gecekondur mekânlarına yüklenen anlamlar katılımcılar için farklı içeriklere işaret etmektedir. Eskiye (gecekondur yaşamına) “özlem duyma/duymama” bağlamında ortaya konulan görüşler, katılımcıların apartman ve gecekonduya olan bakış açılarının türdeş olmadığını ortaya koymaktadır. Apartman daha sağlıklı ve konforlu yaşam alanı olarak görülmekle birlikte gecekondur özellikle eski gecekondur sakinleri için zaman zaman özlem duyulan bir mekân olma özelliğini yitirmemektedir. Gecekondur mekânının,

⁵³Suriyeli göçmenlerle ilgili ya da üniversite öğrencileri ile ilgili yapılacak çalışmalar açısından bu çalışma bir öneri olarak değerlendirilebilir.

“serbest hareket edebilme”, “birbirleriyle samimi ilişkiler kurabilme” ve “bahçelerinde sebze-meyve yetiştirebilme” imkânlarının özlendiği görülmektedir:

“...Kesinlikle özlüyorum. Bizimki biraz mecburiyet oldu. İnsanlık açısından, birbiriyle kaynaşmak açısından, yardımlaşma açısından özlüyorum. Buralar modernleşti şimdi şehirleştik, apartmanlaştık ama insanlıktan uzaklaştık. Bu yüzden sevmiyorum bu apartmancılığı, istemiyorum ama mecburiyetten oturuyorum...” G.1, “... Gecekondu da odun sobası kullanıyorduk. Onu özlüyoruz. Şimdi klima var elektrikli soba var. İnsanlar apartmanda oturuyor ama mutsuz. Gecekondu biraz daha insanları mutlu ediyordu. Çevresiyle sosyal ilişkileri daha güçlü oluyordu, her şey spontane geliyordu. Sokağa çıkıyordunuz komşunuz da çıkmış oluyordu, görüşebiliyordunuz. Şimdi gecekondu olsaydı burda, ben evimin önüne atardım bi sandalye, akşama kadar oturabilirdim. Şu anda aşağıya kapının ağzına bi sandalye atıp otursam ‘Ya bu niye bekliyor burda?’ derler. ‘Ya kafayı kırmış’ derler. Hani bu konuda insanlar rahat değil. Ben mutsuzum. Ama hani düzen olarak, temizlik olarak, kalite olarak tabii ki apartman daha güzel. Benim belki köyden gelmem, o düzende yetişmemden dolayı gecekondu özlemi daha fazla bende. Kendi ekmeğini yapıyordun, evin önünde rahat rahat mangalını yakıyordun. İşte onları özlüyorsun...” G.6, “...Hiçbir şey yoktu, mutluluk çoktu. Herkes mutlu. O dönemde daha çok mutluydu aslında herkes bakarsan. Şimdilerde herkes mutsuz, bi dert bi tasa, bi hastalık. O zaman bu kadar hastalık yok. Bilmiyom valla, eski daha güzel yani...” G.16, “...Apartmana taşındıktan sonra ben çok bunalım içine girdim biliyon mu çok bunalım yaşadım. Çünkü niye? Ben gecekondu da sıkıldım mıydı bi komşuma dolanıyordum. Kapım pencerem açık kalıyordu. Her yerim açık kalıyordu. Hava alıyordum çünkü akşama kadar. Oturuyorduk komşuyla, bir çay demliyorduk. Birimiz kısır yapıyordu. Sohbet muhabbet akşamı görüyordun. Ondan sonra herkes evine dağılıyordu, yemeğini yapıyordu. Stresini atıyordun. Hiçbir şey kalmıyordu içinde. Konuşuyordun akşama kadar. E burda dört duvarın içine kapandın. Hiç gidecek bir yerin yok. En samimi konuşacağın muhabbet edeceğin adamlar yüzünü çevirdi. Ne yaparsın ki? Bunalıma girdim. Ben neredeyse isyan edecektim. Eşim evi satacaktı...” G.19, “...Kendimize ait bağımsızdık. Gerçekten özlüyoruz müstakil evimizi. Eşim de ben de hepimiz de o günlerimizi arıyoruz. Çıkıyorduk kapımızın önüne, kendimize aitti her şey. Ne sofraya bezi silkeleyen derdi vardı ne gürültü eden derdi vardı. Hepimizin evi müstakil evdi, çıkıyorduk komşularla oturuyorduk, sohbet ediyorduk. Onlar bize geliyordu, biz onlara gidiyorduk. Dışarıda oturuyorduk yazın. Ne bileyim, diyaloglar daha güzeldi. Şimdi ben burada aşağıya iniyorum, birine denk gelir birini görürsem anca öyle...” G.22, “...Şimdi komşularımızla birbirimizin dertlerini bölemiyoruz, sorunlarını bilmiyoruz. Onlar da bizi bilmiyor. Herkes kendi hayatını yaşıyor. Bu bakımdan eski ilişkileri özlüyoruz...” G.25, “...Çok özlüyorum. En önemli sebebi: Rahat. Özgürsün. Bulunduğun o santimetrekare diyeyim, sana bağlı. Sen orda ne yaparsan yap, özgürsün. Sen ne yaparsan yap, kimse karışamaz. Senin özel mülkün orası. Ama dairede öyle bir özgürlüğün yok...” G.28, “...Apartman, gecekondu verdiğini tadı veriyor mu canım. Gecekondu daha rahattı. Neden? Önü koca bahçeydi. İstedğin envai türlü meyvem vardı, ağaçlarım vardı. Binalarda oturup yoldan geçenler saparlardı otururlardı, bir çay içerlerdi, öyle giderlerdi. Öyle bakardım bahçeme. Koca boydan boya asma vardı demir üstünde çardak. Yanı başında odunluğum vardı. Önünde ekmek pişirmek için baca vardı. Güzel olurdu. Onun için onun verdiğini tadı apartman vermiyor. Şimdi ekmek nereye

yapıyon. Ha yapsan da olur da o bacanın verdiği tadı hayatta vermez evdeki yaptığın. Canın çekmesin, o soğan böreğini orda yaptı mıydı ktır ktır da oldu muydu ye beni diyordu...” G.35.

Verilerden, gecekondü ortamının yaşanan maddi-manevi sıkıntılı günlerle özdeşleştirilmesi, artık apartman yaşamına adapte olunması, gecekondunun sunduğu imkanların (çiçek, meyve, sebze yetiştirme, mangal yakma gibi) farklı yollarla ikame edilebilir olması gibi nedenlerden dolayı özlenmediğini ifade eden katılımcıların varlığına da rastlanmaktadır:

“...Ben annemgile gidiyom, sobada ısınyom. Mangal yakacaksam da orada yapıyom. Ben özlemiyom gecekonduyu. Eşim mesela çiçekleri çok seviyor. Ben onu da istemiyom. Ne çiçek sulayasım geliyor ne bahçeye giresim geliyor. Hiçbir şey yapasım gelmiyor. Saksıda çiçek vardı. Onları bile verdim geldim orda. Alt komşum dizmiş. ‘Abla sen de dik’ dedi. ‘Dikmeyeceğim ablam. Seninki yeter. Burdan görürüm ben’ dedim. Bir bağ nane alıyorsun, bir bağ fesleğen alıyorsun 50 kuruş. Susuz kalıyor bir yere gittiğinde. Çok geziyoz biz yazın...” G.3, “...Hani dediğim gibi, komşuluk var tek. Başka da özlemem yok yani o şekilde...” G.7, “...Kötü dönem geçirdiğim için o mahalleye dair hiç özlemim yok! Güzel anılarımı bile yok etti. Yani kötü dönemlerim onu bastırıyor. Çok dedikodu var aslında. Gecekondunun çok dedikodusu var. İki sefer geçtin mi hemen dedikodu çıkarıyorlar...” G.8, “...Eski günleri aramıyoruz. Nesini arayacaksın ki? Ha şu var tabi, maddi yönünü düşünmezsek, psikolojik yönünü düşünürsek o yönden kaybımız var. İnsan ilişkileri yönünden, acıyı sevinci paylaşma yönünden. Onu arıyorsun sadece. Dayanışmayı yardımlaşmayı...Burada gecekonduda bir yardımlaşma, dayanışma kültürü vardı. İlla kendi köyünden olması şart değil. Bir gün sana ev yapmışız, birimiz gece nöbetçi olmuş, gözcü olmuş zabıtanın kaçarak, öteki gün bana ev yapmışız. Şimdi komşum şurada bir ev yapsa hiç umurumda değil...” G.24, “...Yok yok özlemiyoz. Biraz tabii ilk zamanlar alışınca kadar yadırgadık da ondan sonra alıştık. Gecekondü devri kalktı gayri. İstesen de kalktı o istemesen de kalktı...” G.26, “...Ben kurtulduğuma şükrediyom. Ben memnunum şimdiki durumdan... Eskiye filan hiç özlemiyoz yavrum da azıcık daha genç olaydık...” G.37.

3.4.4.2. Gündelik Hayat: Tüketim Örüntüleri ve Yaşam Biçimleri

Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinde gündelik yaşam pratikleri, gecekonduların yıkılarak yerlerine apartmanların yapılması ile büyük dönüşümler geçirmiştir ve geçirmeye devam etmektedir. Gerek mahalle sakini olarak gerek apartman sakini olarak gündelik yaşamda mahalleliler birtakım sorumluluklar yüklenmek durumunda kalmışlardır. Bu sorumluluklar onları yeni yaşam biçimlerine yönlendirdiği gibi, birtakım “taktik” ve “stratejiler”⁵⁴

⁵⁴ De Certeau, "strateji" kavramıyla, “bir istek öznesi ile bir erk öznesinin belli bir ‘çevre’yle yalıtılmasıyla oluşan güç ilişkilerinin ölçülüp tartılması” nı kasteder. Strateji uygulaması, her şeyden önce belli bir aidiyet olarak çerçevesi çizilen bir alanın var olmasını gerektirir. Bu alan, ilişkilere, belirgin bir biçimde dıştan bakabilecek bir idareyi mümkün kılan, bu idarenin zeminini oluşturan bir alandır. Politik, ekonomik ya da bilimsel akılcılık işte bu stratejik model üzerine kurulur. Yine De Certeau’ya göre “taktik” ise ne bir aidiyet üzerinden ne de ötekinin,

geliştirmelerine neden olmaktadır. Bu taktik ve stratejiler hem birbirleriyle olan sosyalliklerinde hem tüketim alışkanlıklarında kendini göstermektedir. Bourdieu'ye göre, herhangi bir sosyokültürel alanı anlamının yolu, ona özgü pratikleri anlamaktan geçer (Gardiner, 2016: 230). Bu anlamda bu başlık altında gündelik yaşam pratikleri, mahallelerin geçirdikleri mekânsal dönüşüme bağlı olarak mahalle genelinde ve apartman daireleri özelinde değişen sosyal ilişkiler, tüketim kalıpları ve yeni yaşam biçimleri üzerinden ele alınmaktadır. Görüşülen katılımcılar, eski gecekondü yaşıntıları ile şimdiki apartman yaşıntılarını karşılaştırmalı olarak anlatmışlardır.

3.4.4.2.1. Apartmanda Gündelik Yaşam ve Apartman Kültürü

Konut, salt fiziksel veya mimari özellikleri yönünden ele alınabilecek bir kavram değildir. Konutun niteliği (gecekondü veya apartman olması gibi), mekânsal dağılımı ve içinde kimlerin oturduğu da toplumsal yapı ve süreçlerden etkilenir, bu anlamda onun toplumsal sonuçları da vardır. Bu bakımdan konut hem toplumsal bir kurgu hem de toplumsal bir etken olarak görülebilir (Erkilet, 2015: 127). Ahatlı ve Yenidoğan mahallelerinde, aynı apartman içinde anne-baba, kardeş ya da yakın akrabalarla birlikte oturulduğu görülmüştür. Her ne kadar bir apartmandaki tüm haneler aynı ailenin bireylerine ait olmasa da onlar bunu “aile apartmanı” olarak tanımlamaktadırlar. Katılımcıların örnek ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, apartmanda ilişkiler genellikle aile bireyleri arasında olmakta, diğer komşularla ya hiç görüşülmemekte ya da çok kısıtlı bir şekilde görüşülmektedir. Aile bireylerinin gündelik yaşamları ailenin büyüklerinin evinde geçmekte, günlük ihtiyaçlar birlikte temin edilmekte, örneğin akşam yemekleri hep birlikte yenmekte, ev için alışverişler birlikte yapılmaktadır:

“...Mesela bu binada (eşimin) amcasıgil var karşıda. Onun üstünde amcasının kızı var. Onun üstünde benim görümcem var. Apartman da aile apartmanı yani. On iki daire var, altı dairesi bizden. Biz genellikle aile olarak gelip gidiyoruz apartman içinde. Komşularla pek gelip gitmişliğimiz yok...” G.7, “...Oğlum, gelinim, torunlar üst katta oturuyor. Yemeklerini yerler içerler burda, sonra bi yatmaya çıkarlar. Ben de hani çocuğuma ihtiyacım olduğundan değil, birbirimize bağlı olduğumuzdan böyle. Ben bir kaşık yemek yesem hora geçmez ama onlarla kavga dövüş yesem horuma geçer. Gecekonduyken de beraberdik. Aynı evde değil de aynı bahçe içindeydik, iki gecekondü yan yana. Gelin pişirir taşırır önümüze koyar...” G.26, “...Üç kuşak; dede-anneanne, anne-baba, çocuklar aynı apartmanda yaşıyoruz...” G.35.

görünür bir bütünlük olarak ayırt edilmesini sağlayan bir sınır üzerinden yapılan hesaplama. Günlük yaşamlarımızdaki pek çok alışkanlık, tutum ve uygulama (örneğin; okumak, konuşmak, dolaşmak, pazara gitmek ya da yemek yapmak vb.) taktik türündendir (De Certeau, 2008: 54-55).

Aile apartmanının hem avantajlı hem de dezavantajlı birtakım özellikleri söz konusudur.⁵⁵ Avantaj ve dezavantajlılık durumları aile bireylerinin yaş ve cinsiyetlerine göre farklı anlamlar içerebilmektedir.

Aile bireyleriyle ya da akrabalarla birlikte oturulan apartmanlarda ilişkiler samimi olmakla birlikte, apartmanlaşma sonrası bozulan akrabalık ilişkilerine de rastlanmaktadır. Akrabalık, yakınlık ilişkilerinin apartmana taşındıktan sonra zayıflaması katılımcılar açısından, dayanışma ve iş birliğine yönelik beklentilerin azalması ya da ortadan kalkması, rekabet, “fesatlık” hallerinin artması ve mekânın (apartman) fiziksel niteliğinin yarattığı sosyal mesafe ile ilişkilendirilmektedir:

“... Akrabalarla görüşme çok sık değil. Önceden gene görüşürdük de şimdi azaldı. Şimdi şöyle diyeyim sana; bazı insanlarda menfaat olayı olduğu için, bazı insanların işi bittiği için eskisi kadar seninle haşır neşir olmuyor. Onlar öyle olunca biz de biraz geride durduk. Önceden mesela abilerime haftada bir giderdim. Şimdi belki üç ayda bir belki senede bir sefer gidiyorum...” G.2, “...Ben ne zaman ki taşıncaım diye ev temizlemeye geldim, (buradaki akrabalarımın) o gün yüzleri değişmeye başladı. Ben böyle olduğunu bilmiyordum. Asla bilmiyordum. Köyde de aile dostuyuz, gelip gidiyoz. Burda da aynıydı. Haftada üç-dört gün birbirimize gelip gidiyorduk. Akrabalık var. Akrabalık olmasa öbür türlü ne kadar gelip gideceksin? O gün değişti suratları bi anda. Ben ondan beri uzak durdum yani. Şu anda uzak duruyom...” G.19, “...Bir tanesi daire aldı burdan, bizim köylü öğretmen. Hiç daha gelmedi. Yüzünü dahi görmedim. Ne tip bir çocuk bilmem, hiç gelmedi. Ben köylüm diye sevindim, burdan daire almış diye...” G.23, “...Görürsem merhaba-merhaba. Tenezzül etmem ben. Eskiden bu kadar değildi. Apartmana çıkınca biraz fesatlaştılar. Onların kiracısı yok. Başlarını sokacak evleri var. Bizim kiracı olduğundan mı kaynaklanıyor neden kaynaklanıyor, bilemedim fesatlıkları...” G.26.

Apartmanlaşma sonrasında mahalleye yeni taşınanlarla eski sakinler arasındaki ilişkilere bakıldığında ilişkilerin daha mesafeli olduğu görülmektedir. Gecekonuda yaşamaya devam eden ve apartmanlaşma sürecini deneyimleyen komşularını gözlemleyen bir katılımcının ifadeleri, apartmanlaşma ile birlikte güven kaygılarının gündeme geldiğini, tanıdık/aşına olmayanın yarattığı güvensizlik duygusunun, gündelik etkileşim süreçlerini belirlediğini ortaya koymaktadır:

“...Eskisine göre azaldı gelip gitmeler. Mahalleye yeni taşınan komşularla fazla diyaloglar olmuyor. Artık herkes yuvasına çekildi. Bu durum var yani. Eski sosyal faaliyetleri yapamıyorlar. Benim görüşüm, neden olabilir? Şeyden...Binada oturan kişiler hep yabancı olduğu için fazla açılmıyor. Yabancıların ne

⁵⁵Araştırma kapsamında Yenidoğan Mahallesi’nde yer alan bir aile apartmanının tüm sakinleriyle de görüşmeler yapılmıştır.

karakter olduğu bilinmediği için fazla sır veremez, konuşamazlar. Güvenemezler. Samimi olamazlar yani. İtimat ederse samimi olabilirler...” G.23.

Yapılan görüşmeler ve gözlemler göstermiştir ki, apartmanlarda ilişkiler çoğunlukla ve zaruri olarak, apartmanla ilgili ortak karar almayı gerektiren hâllerde ve sokakta, apartmanda veya merdivende karşılaşıncı selamlaşma şeklinde gelişmektedir. Oysaki günlük yaşam, aynı mekânsal çevrede yaşayanların birbirleriyle kurdukları ilişkilerle yakından ilgilidir. Bu ilişkiler ekonomik, sosyal ve kültürel sermayelerin benzer olduğu hâllerde geliştirilebilir. Bu sermaye türleri gecekondü mahallelerinde daha homojen bir seyir izlemektedirken apartmanlaşmayla birlikte bu durum heterojen bir hâl almıştır. Yani diğer bir deyişle, yaşanan (kentsel) mekânsal dönüşüm, sosyal ilişkilerin boyutunu da değiştirmiş ve yeni sosyalliklerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu anlamda mekân, yalnızca fiziksel olarak üretilen bir kavram olmayıp aynı zamanda toplumsal olarak da üretilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da bizi mutlak bir mekânın varlığını peşinen kabul etmek yerine, mekânın toplumsal olarak üretildiği fikrinden hareket etmek gerektiği sonucuna götürür. Bu yaklaşım, Lefebvre’nin (2014) “(toplumsal) mekân (toplumsal) üründür” sözünde açıkça görülmektedir (Işık İ. E., 2009: 8-21).

3.4.4.2.2. Gündelik Yaşam Pratikleri: Kabul Günleri Etkinlikleri

Araştırma yapılan Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinin her ikisinde de kadınların gündelik yaşamlarında *gün* etkinliklerinin çok önemli bir yer edindiği görülmüştür. Bu etkinlikler altın, para günleri gibi tasarruf amaçlı yapılan günler şeklinde ya da “Yasin günü” adı altında dini sohbet amacıyla yapılmakta, aynı zamanda her iki etkinliğin aynı gün yapıldığı da görülmektedir. Güne katılanların sayısı altın ve para günlerinde ortalama on kişiye, Yasin günlerinde bu sayı yirminin üzerine çıkabilmektedir. Altın/para günlerine katılanlar aynı kişilerden oluşmakta ancak “Yasin günleri”ne katılanlar her seferinde değişiklik gösterebilmektedir.⁵⁶ Bu etkinliklere katılanların sadece ev hanımlarından oluşması dikkat çekicidir. Veriler, altın/para günlerinin, evlerde toplanılarak yapılan bir etkinlik olmadığını, komşuların aralarında para günü yaptıklarını, sırası gelen için bir kişinin parayı topladığı ve evine giderek kapıdan parayı teslim ettiğini ortaya koymaktadır. Kabul günlerinin ev merkezli

⁵⁶ Araştırma sürecinde araştırmacı, bir “Yasin günü” etkinliğine katılmış ve bireyler etkinlik süresince gözlemlenmiştir. Bu gün etkinliğinin, yaşları yirmili yaşlardan altmışlı yaşlara kadar ama ağırlıklı olarak kırk-ellili yaşlardaki yirmi beş kişilik bir gruptan oluştuğu gözlemlenmiştir. Yasin günleri haftada bir perşembe ya da cuma günleri, altın/para günleri ise on beş günde ya da ayda bir şekilde yapılmaktadır. Etkinliğin belirlendiği gün içinde ve özellikle öğleden sonra 13:00-14:00 saatleri arasında belirli bir kişinin evinde toplanılarak yapılmakta, saat 17:00-17:30 gibi sonlanmaktadır.

olmaktan çıkması, bireylerin “artan gündelik uğraşları ve maliyetleri” bağlamında açıklanabilir. Gün etkinliği evin hazırlanması, konuklar için yapılacak hazırlık ve bunun getirdiği/getireceği maliyeti içermektedir. Bu durumdan kaçınmak isteyen mahallelilerin geliştirdiği taktikler, kadınlar arasındaki “sosyal temas”ın azalmasına da yol açabilmektedir:

“...Gün yapma devam ediyö. Ama paralar dönüyo, kendimiz gitmiyöz. Paramızı veriyöz. Şimdi bana getiriyorlar parayı. Ben götürüyöm sahiplerine veriyöm. Şimdi toplanmıyöz kızım...” G.11, “...Bu modern gün oldu artık. Herkesin bir telaşı var çünkü. Neden? O toruna bakıyor, onun hastası var, onun bir şeyi var. O yüzden toparlanıp birbirlerine gidemez hâldeler. O yüzden sadece para günü var, para döndürüyorlar. O geziyor, yani para geziyor. Herkes, mesela gün Saliha teyzede, ben Kadriye teyzeye götürüyorum, o Kadriye teyzeye götürüyor. Yani Kadriye teyze daha çok Saliha teyzeye görüştüğü için. O götürüyor teslim ediyor yani kimse kimseyi görmüyor...” G.16, “...Bizim önceki günlerimiz oturmalıydı. Şimdiki günlerimiz kapıdan verme. Parayı verip dönüyo. Bu ay sana geldiyse sana veriyöz. Gelecek ay bana geldiyse bana veriliyor. Oturup yeme içme yok. Sadece para dolaşıyor. Önceki günlerimizde bizim oturmalıydı. Hem muhabbet olsun hem birbirine ayda bir sefer de olsa hâl dert sorma olsun...” G.19.

Gün etkinlikleri, kadınların kendi aralarında sosyalleşmelerini, birbirleriyle etkileşime girebilmelerini, ev işleri, çocuk bakımı vb. gibi gündelik yaşama dair konularda bilgi alışverişinde bulunabilmelerini ve ayrıca para, altın vb. birikimi yaparak aile bütçelerine katkıda bulunmalarını sağlayan bir işleve sahiptir. Ancak bir sosyal ortamdaki farklı katılımcıların her biri farklı roller oynayabilir; yani “aynı ortamda farklı roller” söz konusu olabilir (Goffman, 2018: 28-29). Gün etkinliği, pek çok kadın için sosyalleşme, iyi vakit geçirme, birikim yapma işlevini yerine getirirken ve kadınlar da buna uygun “roller” sergilerken, bazı kadınlar için bu etkinliğin yapıldığı ev/mekân, enformel gelir yaratma mekânına dönüşebilmektedir:

“...Benim satış malzemelerim var. Çorap, kazak, aşortman (eşofman), yazma... Bak ben yazmalarımı da getirdim buraya satmaya. Başkaları da Avon (kozmetik ürünleri) satıyorlar. Bir arkadaş var işte biber salça satıyor...” G.4.

Bireylerin “sosyal ortam”ı, gündelik hayatın etkileşim ortamı olarak değerlendirilebilecek “kabul günleri”, Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinde yaşayan kadınların gündelik yaşamlarında oldukça önemli işlevlere sahiptir. Gecekondu ve apartmanlaşma süreçleri dikkate alındığında kabul günleri etkinliklerinin işlevlerinden dolayı sürdürüldüğü

ancak kabul günleri pratikleri ve içeriğinin farklılaştığı ve katılımcılar açısından farklı anlamlar barındırdığı görülür.

3.4.4.3. Tüketimin Mekânda Görünümü

İnsanlar; beslenme, barınma, giyinme, eğlenme vb. gibi amaçlarla tüketirler. Bu gibi temel ihtiyaçların giderilmesine yönelik olarak yapılan tüketimin haricinde “gösteriş amaçlı” yapılan tüketimler de söz konusu olabilmektedir. Gösterişçi tüketimin özünde, rekabetçi bir anlayış vardır. Bireyler, kendilerine rakip olarak gördükleri kimi insanlara güçlerini gösterme şekli olarak tüketime yönelebilirler. Tüketim ayrıca, başka insanlarla ilişki kurmayı ve bu ilişkinin kurulabilmesine öncülük eden birtakım malzemelere sahip olmayı gerektiren bir olgudur. Bu malzemeler, gecekondudan apartmana geçen insanların bugünkü gündelik yaşamlarında apartman dairelerinde kullandıkları ev eşyalarını, giyimlerini, kullandıkları aksesuarları ve yeme-içme pratiklerini ifade etmektedir.

3.4.4.3.1. Tüketim Temelli Yeni Yaşam Biçimleri: Gösterişçilik ve Eşya Yarıştırma

Gecekondudan apartmana geçişle birlikte değişen beğeniler ve yaşam tarzları, tüketim alışkanlıklarının da değişmesine yol açmaktadır. Mahalledeki etkileşimin sonucunda insanlar, giyimlerine daha dikkat eder hâle gelmekte, tüketim alışkanlıklarını buna göre yeniden yapılandırmaktadırlar. Gecekonduda önemsenmeyen bu durum apartmanlaşma ile birlikte önemli hâle gelmiştir. Bu durumu, mahalleye yeni taşınanlarla karşılaşmaların yarattığı farklı sosyallikler etkilemektedir. Mahalleye Antalya’nın farklı bölgelerinden veya başka şehirlerden göç edenler, farklı sosyo-kültürel nitelikleri ile karşılaşmaların içeriğini belirlemektedir. Gündelik hayatın etkileşim süreçleri içerisinde gerçekleşen karşılaşmalar, mahallelinin tutum ve davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Sokakta, apartmanlara giriş çıkışlarda yaşanan karşılaşmalar daha çok birbirlerini gözleme, kıyaslama/karşılaştırma şeklinde gelişmektedir. Gecekondu bireyin yoksullukla başa çıkması gereken ve buna yönelik pratiklerin, taktiklerin geliştirildiği bir mücadele mekânı iken; apartman “tüketim”, “rekabet”, “kıyaslama” ve “yeni yaşam tarzlarının” mekânı olarak varlık kazanmaktadır:

“...Tabii ki apartman hayatı farklı. Biraz daha kendini, nasıl diyeyim, daha farklı giyim kuşamın, konuşman. Giyim kuşam illa fark ediyor. Bir şu altımızdaki komşu biraz değişti. Onlar maddi olarak biraz düzeldiler. Onların giyinme şeyleri falan değişmiş. Eşim mesela ilk kot giydiği zaman, başta kardeşleri, işte kot giymiş de bilmem ne yapmış da diye laf ettiler. Şimdi mahallede giyimimle, gezmenle azıcık öne çıktığın zaman laf oluyor...” G.2, “...Mesela biz gecekondu yapıldığında hepimiz de şalvarlıydık. Burada

şu anda bak kaç çeşit kişi var. Kim var şalvarlı? Çok fark ediyor. Tamam ben şalvardan utanmıyorum ama azıcık kendini bi şey yapacaksın ya...” G.3.

Veriler harcamaların daha çok ev eşyasına yapıldığını ortaya koymaktadır.⁵⁷ Apartman dairelerinin neredeyse tümünde ev eşyaları yenidir ve her dairedeki eşyalar model ve kalite açısından birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Bu durum, tüketimin ihtiyaçlar gereği yapılmadığını, tüketilen nesnelerin ve hizmetlerin sembollerle yüklü olduğunu, kullanım ve değişim değerlerinin ötesinde anlamlarının olduğunu gösterir. Tüketim bireyler arasında dil gibi bir gösterge unsuru olarak bireyler arasında iletişim kurma işlevine sahiptir (Baudrillard, 2015: 92). Tüketim yoluyla bireyler diğerlerine kendilerini ifade ederler. Burada karşımıza çıkan bir diğer kavram Veblen’in “gösterişçi tüketim” kavramıdır. Gösterişçi tüketim kısaca, ürünlerin başkalarının göreceği şekilde aleni bir şekilde kullanılmasıdır. Belirli bir ürün veya hizmet sosyal mesaj vermek amacıyla satın alınıyor ve/veya kullanılıyorsa bu durumda gösterişçi tüketim söz konusudur. Bu anlamda, apartman dairelerinde yaşayanlar arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak gösterişçi tüketimin ya da katılımcıların ifadesiyle “gösterişçiliğin”, “eşya yarıştırmının”, “onda var bende de olsunculuğun”, “eşya bakımından telaşeye düşmenin”, “yeni eve yeni eşya gerekliliğinin” arttığı gözlemlenmektedir:

“...Komşular var ya...Hanım çıkıyor komşuya işte. İster istemez etkileniyor onlardan. Tamam da hanım onlar yeni evli. Onların yaşı daha yirmi beş, yirmi altı. Onlar alabilir. E bizim yaşımız olmuş altmış. Sen onlarla boy ölçüşme. O zaman evde de bir huzursuzluk oluyor. Biz 1975 senesinde evlendiğimizde hanım iki kilimle geldi mesela. Anam da bana bir yatak verdi. Ne buzdolabı var ne çamaşır makinesi. Hiçbir şey yok. Biz çalışıp çabalayıp gittik ikinci el bir buzdolabı aldık. O da arıza yaptı. Ama şimdi o zamanla kıyasladığında, normal buzdolabı bile kâfi gelmiyor. Ya no-frost alacaksın ya da derin dondurucu. Şimdi derin dondurucusuz ev yok gibi bir şey oldu artık. Neden? ‘Onda var bende yok. Niye yok!’ Bundan hep, gösterişçilik. Ekseriyetle bayanlar arzular böyle şeyleri. Yani evim elinkinden aşağı olmasın, benimki de iyi olsun diye baskı yapar adama biraz. Akşam diyelim ki çay içmeye gittik komşuya. Bakıyoruz onda televizyon büyük. Eve geliyorum benim televizyon tüplü televizyon. Hanım diyor ki ‘Ne yapalım edelim biz de alalım’. İster istemez o yöne kayıyoruz... G.1, “...Hani eşya bakımından bir telaşeye düşüyorsun ki o da herkeste var. Mesela eksiklerimi tamamlayayım diyorsun...” G.5, “...Tabii ki teknolojiyle değişime ayak uydurmak zorunda kalıyorsun yani. Mesela gecekonduda oturuyorken eskiyen eşyaları mutlaka yeni eve adapte ettik, olmayanları değiştirdik hani. Tabii ki sosyal yaşam biraz daha güzel oldu. Bu benim fikrim hani...” G.6, “...Yeni eşya alma merakı, birbirinden görerek. Şimdi ben yeni ev aldım, yeni dairem var. Oturduğum zaman, eşyalar da yeni olacak deyip, mevcut şeyleri beğenmiyorlar...” G.23, “...Ortama uyum için mecburen değişiklik olması gerekiyor ama. Dönem dönem insan kendini yeniliyor.

⁵⁷ Görüşmelerin neredeyse tümü katılımcıların evlerinde yapıldığı için bu hususta doğrudan gözlem yapma imkânına erişilmiştir.

Yeni eşyalar aldığımız oldu tabi apartmana taşınınca. Eskiye eşyalarımızı bıraktık, getirmedi. Duyuyoruz ya da görüyoruz komşularda. Genel olarak şunu değiştirdik, bunu aldık gibi konuşmaları oluyor, birbirleri arasında eşya yarıştırmaya hâli olabiliyor...” G.25.

Tüketim eğilimleri bağlamında bir başka unsur “eşya seçimi”dir. Gecekonduların yerine apartmanların yapılmasının tüketim üzerinde de etkileri olmaktadır. Apartman daireleri gecekonduya göre işlevsel olarak inşa edilmiş, daha rahat ve konforlu yapılardır. Eşyalar da bu doğrultuda üretilmektedir. Bu nedenle aileler apartmana taşınırken eski eşyalarını atmakta ve yeni evlerine “uygun” yeni eşyalar satın almaktadırlar:⁵⁸

“...Tüketimde kesinlikle bir artış var apartmandan sonra. Apartmanda bu yakışmaz diye eşyalar yenilenir. Balkondan atarsın koltuğu, kanepeyi. İskeleti iyiye ya yüzleteceksin ya da atacaksın yenisini alacaksın. Eski merdaneli çamaşır makineleri vardı. Onlar demode oldu, atıldı. Şimdi mesela beş kiloluk makine var, o da kâfi gelmiyor. Yedi sekiz kiloluk gerekiyor. Mesela geçen sene attık eski makineyi. Sekiz kiloluk çamaşır makinesi aldık. Önceden tüplü televizyonlar vardı, şimdi LCD ekranlar var. Eskiden üçlü ocağımız vardı, şimdi ankastre var. Yani biraz teknolojiye, biraz da konu komşunun eşyasına bakıp özenme durumu var yani. Genel olarak mahallede bu var. Önceden herkesin evinin önünde arabası mı vardı? Şimdi kendisinin de var, evladının da var...” G.1, “...Almak zorunda hissettim. Çocuklara mesela baza yaptırmıştım. E bu eve gelince küçük, sığmadı. Altı üstü ranza almak zorunda kaldım. O yepyeni bazasını başkasına verdim. Mesela dolaplarımı attım. Eski mutfak çok kötüydü. Onları attım. Bir sürü şeyler attım...” G.4, “...Koltuk takımını aldık. Yatak odası aldık, çocuk odası aldık. Misafir odası takımım eski, yani çeyizimden. Onu getirdim. Bu sene inşallah onu da atacacağız, yenileyeceğiz...” G.7, “...Yeni eve geldim güzel ev diye adam bazı eşyalarını atıyor. Çok eşya atılıyor bizim burda. Çöp etrafında çok. Sitenin girişindeki çöpe neler atılıyor neler. Allah’ım bir perdeler atmışlar, şu kenardaki fonlar var ya, sıfır sıfır! Güneşlikler, tüller böyle bohçasıyla. Koltuklar, ayakkabılar, tüplü televizyonlar...Neler yok ki! Ben de attım. Bir tane demir karyolam vardı, eski bi sünger döşeğim vardı. Sünger döşeği de sinirimden atıverdim ateşe, bıraktım geldim. Yeter gayri senden çektiğim dedim, attım geldim bazı şeyleri. Yani getirmek istemedim anıları...” G.19, “...Eski eşyaları çöpe atıyorlar, yeni eşya alıyorlar. Çöp bidonlarının etrafında bütün kullanılabilecek malzeme var ama kimse almıyor, götürmüyor. Bir tane şöyle sehpa gibi bir şeyi şuraya koymuşlar. İki gün durdu, alan olmadı. Çocuklara dedim ‘Oğlum şunu al gel, ayakkabı koyalım biz buna’ dedim. Getirdik şuraya köşeye, ayakkabı koyduk...” G.23, “...Gecekonduyken hiç çöpün etrafına bir şey atılmazdı...” G.20⁵⁹, “...Karşıdaki binada bir oturma odası attılar yepyeni. Rahat değilmiş, modası geçmiş. Parası çokmuş, atıyor. Ben de bunları (koltuk takımını) atcam. Yeter gayri yirmi iki senedir yüzüne bakıyom bunların. Daha mı bakcam? Herkes değiştiriyor. Değiştirsem mutlu olcam. Baksana altındaki döşek kayıp gider. Oturuyon lak luk ediyor kayıyor. Yenileyelim gayri...” G.27.

⁵⁸ Mahallede yapılan gözlemler ve yapılan görüşmeler bunu açık bir şekilde göstermektedir. Öyle ki mahallelerde gezinirken çoğu kez sokak aralarındaki çöp konteynırlarının yanlarında atılan ev eşyalarına rastlanmıştır.

⁵⁹ G.20: Erkek, 54, Antalya, ilkokul mezunu, bahçıvan, apartman/ev sahibi.

Apartmanlaşmayla birlikte tüketim örüntülerinde değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Gecekondu, bahçesinde ekmek, börek, kızartma gibi geçimlik üretim yapımına, mangal yakmaya, meyve-sebze yetiştirmeye ve hatta hayvan (inek, keçi, tavuk, kaz, kedi, köpek vb.) beslemeye uygun fiziksel koşulları barındırır. Çünkü gecekondu müstakil bir konut biçimidir ve sadece o konutta yaşayan aile bireylerince kullanılabilen alana sahiptir. Apartmanlarda dairelerin dışındaki tüm alanlar (bahçe, apartman boşlukları, merdivenler vb.) apartmanda yaşayan tüm sakinlerin ortak kullanım alanıdır ve özgürce kullanıma uygun değildir. Bu anlamda katılımcılar, gecekondu döneminde ekmek, yufka, gözleme vb. yiyeceklerini kendilerinin yapabildiklerini, köydeki yaşamlarının benzerini gecekonduya sürdürebildiklerini ancak şimdi apartmanda bundan mahrum olduklarını, apartmanın buna uygun olmadığını ve bu yüzden “ekmeklerini köylerinden yapıp getirme” ya da “ev ortamında tavada yapma” gibi farklı taktikler geliştirdiklerini ifade etmektedirler. Bu taktikleri geliştiremeyenler dışarıdan hazır gıda satın alarak ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir:

“...Kendi ekmeğini yapıyordun, evin önünde rahat rahat mangalını yakıyordun...” G.5, “...Sokakta ekmek pişirirdim ben. Yeri geliyordu balığını kızartıyordun ateşte. Bir şeylerini pişiriyordun. Hiç problem olmuyordu. Bahçede mangalını yak. Her şeyini yapabiliyorsun yani. Şimdi burada sokakta sen ateş kuramazsın ki. Her yer cadde. Burda gözleme falan yapıyorum evde tavada yapıyorum, sac görevi görüyor...” G.8, “...Kendim yapardım ekmeğimi, hiç satın almadım. Köydeki yaşantımı aynı burda devam ettirirdim...” G.19, “...Şimdi böyle bir ortamda düşün. Mangal yakacaksın bütün apartmana kokacak...” G.29⁶⁰, “...Gecekonduya yani her şeyi yapabiliyordun. Mal da besle köpek de besle tavuk da besle inek de besle. Her şeyi yaparsın ama bu dairede o şansımız yok maalesef. Önceden vardı bizim de. Tavuk vardı. Koyun, davar beslerdik. Keser yerdik. Kurban için ayrı yemek için ayrı. Ağaçlarımız vardı. Portakalımız vardı, amma ağacı vardı, mandalina, limon vardı. Sebze yetiştirdik. Hepsisi vardı bahçemizde. Pazara gitmiyorduk hiç...” G.26, “...Yufka ihtiyacı olan kendisi yapıyordu. Komşular da yardıma geliyordu. Gecekondu müsait olduğu için herkes yapabiliyordu, evinin önünde ateş yakabiliyordun. Şimdi köyde yapıp getiriyoruz...” G.42⁶¹.

Ekmek aynı zamanda temel bir gıdadan çok “kültürel bir simge”dir. Yufka, gözleme ya da bazlama türü ekmek çeşitleri gecekondu ile özdeşleşmiştir ve gecekondu kültürünün bir simgesi olarak katılımcıların hafızasında yer etmektedir. Gecekondu döneminde yufka, börek vb. geçimlik üretimler yapmak için komşular bir araya gelmektedir. Kimisi yapım aşamasında bulunmakta kimisi davetli ya da davetsiz olarak orada bulunmakta, ekmek yapan komşularıyla sohbet etmektedir. Bunun anlamı gecekondu ortamının bireylere geçimlik üretim

⁶⁰ G.29: Kadın, 40, Antalya, lise mezunu, kuaför, apartman/kayınpederine ait (aile apartmanı)

⁶¹ G.42: Kadın, 50, Antalya, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/ev sahibi.

gerçekleştirirken bile bir etkileşim hâlinde olabilmelerini sağlayan, sosyal ilişkilerini geliştirmeye/sürdürmeye imkân tanıyan bir mekân olduğudur. Özellikle gecekonduya yaşayan kadınların gündelik yaşamlarında bu faaliyetler önemli bir yere sahiptir. Bu faaliyetler, onların aralarında görev dağılımı yaparak yardımlaşma ve dayanışma ilişkilerini geliştirebilmelerini, sorunlarını paylaşmalarını, fikir alışverişinde bulunabilmelerini ve bir sosyalleşme ortamı yaratabilmelerini sağlamaktadır. Bu, mekânın getirdiği bir avantajdır. Gecekonduyunun mekânsal özellikleri buna izin vermektedir. Apartmanlaşma ile aynı komşular arasında bu sosyalleşme biçimi son bulmuş, görüşme nedenleri ve görüşme mekânları yeni bir görünüm kazanmıştır:

“...Mesela toplanırdık, hocanın karısı bi börek mörek şey ederdi, haşhaşlı ekmek falan ederdi. Giden cami hocası vardı o tepsi ederdi. Fatoş gelirdi Topal’ın karısı, kızı gelirdi. Oturur yerdik birlikte. Artık yapılmıyor, yok...” G.10, “...Komşularımızla ekmek yapardık burda, toplanırdık. Sabah bir başlardık akşama kadar. Biraz o çevirir biraz ben çeviririm, biraz o açar ekmeği biraz ben açarım. Arkasından börek yaparız, mayalı yaparız. Patlıcan, biber, patates közleriz. Çay demleriz, oturur bir içeriz. Ekmek yağlarız, börekler yaparız. Ah o yaşantılar...!” G.19, “...Annem ekmek yapardı. Adile teyzem güzel ekmek açar. ‘Hadi Adile teyze sen gel, Dürdüş sen gel, Saniye sen gel’. Herkes senidini alır gelirdi. Sonra sacın üstünde börek yapılır, yenirdi...” G.39.

Apartmanlaşmanın bir diğer sonucu, gecekondu bireylerin ekonomik sermayelerinde artış yaratmasıdır. Öyle ki mahallelilerin gecekondu döneminde yalnızca barınma gereksinimini giderebilecekleri bir gecekondu varken, bugün aynı mahalle sakinleri apartmanlaşma ile birden fazla apartman dairesi sahibi hâline gelmişlerdir. Elde edilen bu dairelerinden birinde ikamet edilmekte, diğer daire/daireler kiraya verilerek ek gelir elde edilmektedir. Ekonomik sermayelerindeki bu artış, ihtiyaç olmayan tüketimi de daha fazla gündeme getirmiştir. Apartmanlaşma ile elde edilen ekonomik sermaye, simgesel sermayeye dönüştürülmekte, bu da özellikle giyim ve ev eşyası üzerine yapılan tüketimle görünür hâle gelmektedir:

“...Mesela benim aylık 7.500 TL gelirim var. Bunun beş bini hanımla ikimizin maaşıysa, kalanı da kira gelirleri. Tabi bu bana bir artı getirdi. Gecekondu olsaydı ben bu artılara sahip olmayacaktım. Bu kentleşmeden dolayı artı değerlere sahip olduğumdan dolayı, yan gelirlerim olduğundan, işte kira gelirlerim olduğundan dolayı diyelim, e bazı insanlarda da öyle oldu. Adam çalışmış, sigortalı olmuş, emekli maaşı almış. Emekli maaşı vardı adamın, e şimdi ne oldu? Üç tane daire aldıysa, birine oturduysa ikisini kiraya veriyor. Veyahut kendi çocuğu kirada oturuyorsa, ona veriyor, onu kiranı kurtarıyor. Yani tabii ki dükkân ve ev kirası gibi yan gelirlerin artmasıyla ailenin geliri artmış oluyor. Ailenin geliri artınca da aile lüks ihtiyaçlarını giderebiliyor. Emekli oluncaya kadar benim cebim para görmedi. Sonra çoluk çocuk okutmaya başladık, everdik, borç dert... Ama şimdi ne oldu? Gelirim artınca yaşam kalitemizi

arttırmak için harcama yapmaya başladık. Biz buraya girer girmez doğalgaz yaptırdık. Hayatında bir değişme oluyor. Harcamalarında bir rahatlık oluyor. Eskiden para harcarken düşünüyorsun. Gelirim bu diyorsun, giderim bu diyorsun. Bol keseden harcayamıyorsun. Ama şimdi kolaylık var. Har vurup harman savuruyorsun. Yaşam tarzında da bir değişme elbette oluyor. Gecekondu olup da daire sahibi olanlarda zenginleşme oldu tabi. Eskiden gecekonduyken herkesin yaşam tarzı benziyordu. En iyisiyle en kötüsü arasında çok fark yoktu. En iyisi benimkiydi, o da bir katlıydı, betonu altı, düzgündü çatısı ama diğerleriyle aşağı yukarı aynıydı. Lüks bir yaşantımız yoktu. İşte doğalgazımız yoktu, klimalarımız yoktu, balkonlarımız doğru dürüst değildi. Komşum da odun yakıyordu, ben de odun yakıyordum. Onun gecekonduğunun tavanı da kontrplaktı, benimki de kontrplaktı. Yaşam tarzı, damak zevki birbirine yakındı...” G.24.

Daha önceki bölümlerde ele aldığımız kente göç ve gecekondulaşma süreçlerinde, kente göç edenlerin öncelikli amaçlarının sadece barınacak bir konuta sahip olmak olduğunu söylemiştik. Neoliberal politikalarla birlikte değişen koşullar, bireyleri sadece gecekondu sahibi olmaktan çıkarmış, kat karşılığı elde edilen apartman daireleri ile ekonomik olarak iyileşmelerine yol açmıştır. Burada vurgulanması gereken önemli bir husus, kentsel dönüşüm uygulamalarının Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinde gecekondu sakinlerini “mülksüzleşme”ye maruz bırakmamasıdır.⁶² Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinde yaşanan kentsel dönüşüm sürecinin kendine özgü yönü, “yerinde dönüşüm”ü mümkün kılması ve gecekonducuların mahallelerinde kalmayı başarmalarına olanak sağladığı gibi “mülklüleleşme”yi de sağlamasıdır. Bu mahallelerde yaşanan kentsel dönüşüm sürecinin bizzat mahalle sakinleri ile piyasa güçleri (müteahhit/yapsatçı) arasında yapılan kat karşılığı inşaat sözleşmeleri yoluyla gerçekleştirilmesi, “yerinde dönüşüm”ü ve “mülklüleleşme”yi mümkün kılmıştır. Mülklüleleşen mahallelilerin elde ettikleri ekonomik sermaye, onların yaşam tarzlarında ve dolayısıyla tüketim alışkanlıklarında değişimlere yol açmıştır. Bir başka deyişle, mahallelilerin yaşam tarzları apartmanlaşma ile birlikte tüketim temelli bir yaşam tarzı hâline gelmiştir. Kendilerinin deyimiyle mahalleliler, yeni yaşamlarında “rahat”a erişmişlerdir:

“...Hayatında bir değişme oluyor. Harcamalarında bir rahatlık oluyor. Eskiden para harcarken düşünüyordun. Gelirim bu diyordun, giderim bu diyordun. Bol keseden harcayamıyordun. Ama şimdi kolaylık var...” G.23, “...Çok şükür şimdi daha da rahatladık. Kira geliri de olunca bütçemiz rahatladı. Tabi öyle olunca bu harcamalara da yansıyor, alışveriş standartlarımız da değişiyor...” G.25, “...Rahat değişti. Biraz da gelir fazla olduğundan yaşantı değişti. Yaşantı derken gene aynı yaşantı da yeme-içmen

⁶² Kentsel dönüşüm uygulamalarının orada yaşayan mahalle sakinlerini “mülksüzleştirdiğini” ya da “yerinden ettiğini”, “yersizleştirdiğini” ifade eden çalışmalar da söz konusudur. Bkz. Türkün (2014), Mutdoğan (2014), Erbaş ve Kızılay (2015), Şen B. (2005).

değiştii. Önceden bulgur pilavı yiyorsan şimdi pirinç pilavı yersin. Önceden senede bir gömlek giyiyorsan, şimdi senede iki gömlek giyiyorsun. Onun farkı oldu yani...” G.26.

Bir sosyokültürel alanı anlamak için o alanı oluşturan pratikleri anlamak gerekir. Herhangi bir pratik belirli bir mantıkla, belli bir düşünme ve eylem biçimiyle uyum içindedir. Gecekonudan apartmana geçişi deneyimleyen eskinin “geçimlik üreticisi” şimdinin “yeni tüketicileri”, metalarla birlikte gelen değerleri ve tavırları “kültürel, sembolik ve ekonomik sermaye” edinimi şeklinde adlandırdığı süreç vasıtasıyla içselleştirmektedirler. Bu anlamda, katılımcıların “rahat” olarak tanımladıkları durum, onların kültürel, ekonomik ve sembolik sermayelerindeki iyileşmenin bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Her türlü etkileşim ve karşılaşmanın alanı olan mekân, değişen ihtiyaçlara ve koşullara göre yeniden tanımlanan, örgütlenen ve hatta yıkılan ve yeniden inşa edilen bir alanı ifade eder. Mekân, sadece fiziksel bir unsur olarak düşünülemez; statik değil, aksine dinamik bir kavramdır ve üzerinde gerçekleşen toplumsal ilişkilerin dayanağıdır. Bu anlamda mekân; toplumsal olarak üretilen, olayların geçtiği yerle toplumsal faillerin ve onların davranışlarının yöneldiği şey olma özellikleri arasındaki diyalektiğin bir ürünüdür. Toplumsal faillerin etkinlikleriyle (yeniden) yapılanan, üretilen ve dönüştürülen; nesnel ve öznel deneyimlerin yüklendiği ve öte yandan mekânsal biçimlerin de faillerin davranışlarında etkiler yarattığı bir kavramdır. Her toplum kendi mekânını üretir ve her üretim tarzındaki değişim ve dönüşüm bir mekân üzerinde görünür hâle gelir. Kent mekânı, fiziki bir mekanizma aracılığıyla veya kendiliğinden üretilmez; onu meydana getiren insanlardır ve dolayısıyla insan doğasının bir ürünüdür, toplumsal bir üretimdir (Lefebvre, 2014; Castells, 1997; Urry, 1999).

Türkiye’de 2000’li yıllarda başlayan ve neoliberal politikalarla etkisini gösteren, kentsel mekân üzerinde yeni bir sürecin ifadesi olan “kentsel dönüşüm” uygulamalarıyla birlikte gecekondulu mahalleleri giderek azalmakta, yerlerini apartmanlara bırakmaktadır. Köylerinden göç ederek kente gelenlerin burada barınma gereksinimlerini gidermek amacıyla hazine arazileri üzerinde izinsiz ve kaçak yollarla “enformel” biçimde konutlar inşa etmesi anlamında gecekondulaşma “mekânın üretimi” olarak ifade edilebilir. Bu anlamda apartmanlaşma süreci ise “mekânın yeniden üretimi” şeklinde kavramsallaştırılarak yeni ve “formel” bir sürece işaret etmektedir. Bu, salt fiziksel bir değişim değildir, mekân kendisi değişirken aynı zamanda içerisinde barındırdığı toplumsallıkları da değiştirir/dönüştürür. Bu anlamda, mekân ve toplum arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur ve mekânda yaşanan her türlü değişim/dönüşüm “yeni sosyallikler”in de yaratıcısı olmaktadır.

Bu çalışmada Antalya’nın Kepez merkez ilçesindeki Ahatlı ve Yenidoğan mahallelerinde yaşayan sakinlerle derinlemesine görüşmeler yapılarak söz konusu mahallelerde yaşanan dönüşüm sürecinin insanların gündelik yaşamlarında nasıl bir değişim yarattığı ele alınmıştır. Yenidoğan ve Ahatlı mahalleleri birkaç yıl öncesine kadar gecekondulardan oluşan mahalleler olup, bugün neredeyse tümü apartmanlaşmıştır. Yani mekân anlamında önemli değişimler yaşanmıştır. Bu, salt fiziksel bir değişim olarak görülemez. Nitekim mekânda yaşanan fiziksel değişim, orada yaşayanların gündelik yaşamlarının da önemli ölçüde değişmesi anlamına gelmektedir.

Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinde yaşayanların profillerine baktığımızda, mahalle sakinlerinin tümünün Antalya'ya Türkiye'nin farklı bölgelerinden ve ağırlıklı olarak da köylerden göç ettikleri görülmüştür. Antalya'nın köylerinden göç edenler büyük bir kesimi oluşturmakla birlikte Isparta ve Burdur gibi çevre illerden de göçler yaşanmış, diğer illerden gelenlerin ise sayıca daha az oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Göç sürecinin 1950'li yıllarda başladığı, 1980'li yıllarda artış gösterdiği ve hâlâ devam ettiği görülmektedir. Bu yıllar oldukça anlamlıdır. Nitekim bu yıllarda Antalya, başta turizm olmak üzere tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde önemli gelişmeler kaydetmiş bir kenttir. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren yapılan turizm yatırımlarına bağlı olarak göçler hızlı bir artış göstermiş ve hatta 1980'li yıllardan sonra Antalya'nın nüfus artış hızı Türkiye genelinden daha fazla olmuştur (Sarı, 2012).

Katılımcılar Antalya'ya göç etme nedenlerini iş bulma, eğitim ve evlilik şeklinde ifade etmişlerdir. Ancak eğitim ve evlilik faktörü burada ikincil konumdadır. Çocuklarının iyi bir eğitim alabilmeleri için kente gelen bireyler, aslında onların okuyarak iyi bir işe sahip olabileceklerini düşünmektedirler. Evlilik sebebiyle kente geldiğini ifade eden katılımcıların da aslında ekonomik kaygılarla geldikleri söylenebilir. Çünkü katılımcı açısından kente göç nedeni evlilik şeklinde ifade edilse de eşi açısından bakıldığında, kente gelmede ekonomik faktörler etkili olmuştur. Köylerinde çiftçilik ve/veya hayvancılıkla geçimini sağlayan bu insanlar, zaman içinde yaşanan yapısal dönüşümler sonucu köylerinde geçimlerini sağlayamaz hâle geldikleri için daha iyi yaşam koşullarına ulaşabilecekleri umuduyla Antalya'ya göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Bunda köyün “itici” ve kentin “çekici” özellikleri etkili olmuştur. Köyün iticiliğini; tarım alanlarının daralması, tarımsal üretimde makineleşmenin artması, tarımsal işgücünün azalması, iş olanaklarının az olması, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği gibi nedenler oluşturmaktadır. Kentin çekiciliğini ise sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişmiş olması, iş olanaklarının fazlalığı, ulaşım imkanları, eğitim, sağlık hizmetlerinin yaygınlığı oluşturmaktadır.

Kırdan kente göç, aşamalı olarak ve belirli ilişki ağları (hemşerilik/akrabalık) içinde gerçekleşen bir dizi süreçtir. Türkiye'nin kentleşme sürecinde her zaman bu ilişki ağları etkili olmuştur. Bu ağlar sayesinde kente gelen göçmenler, burada kendilerine korunaklı sayılabilecek ortamlar yaratabilmişler, kente önceden gelen hemşeri ve akrabalar, sonra gelenlerin gerek arsa/konut edinimlerinde gerek iş bulmalarında öncü olmuşlardır. Kente göç edenlerin Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerini tercih etmelerinde de yine hemşeri ve akrabaların varlığı önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun temelinde ise, dayanışma ve yardımlaşma içinde olabilecekleri beklentisi vardır. Ancak bu mahallelerin tercih edilmesinin

bundan daha önemli sebebi ise, ekonomik temellidir. Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinin kurulduğu alan, öncesinde vakıflara ait arazilerdir. Kente gelenler buraları “çevirerek” yani işgal ederek ya da işgalcilerden ucuz fiyata satın alarak buralarda enformel yollarla barınma ihtiyaçlarını giderebilecekleri konutlar inşa etmişlerdir. Nitekim köyden az bir bütçeyle kente gelenler için barınma en önemli ihtiyaçtır ve bunun olabildiğince az maliyetle giderilmesi idealdir. Bu anlamda Yenidoğan ve Ahatlı mahalleleri, kente gelen göçmenlerce en çok tercih edilen yerleşme alanları hâline gelmiş ve buralarda bir “mekân üretimi” söz konusu olmuştur. Bu mekân üretimi süreci kendisini “gecekondulaşma” şeklinde göstermiştir. Gecekondulaşma ilk dönem göçlerinin temel konut edinim biçimi olmakla birlikte gecekondu edinimleri tarihsel olarak farklılıklar göstermektedir. Nitekim mahalle sakinlerinin tümü aynı tarihte ya da aynı şekilde gecekondu sahibi olmamışlardır. Kimisi işgal ettiği ya da işgalcilerden satın aldığı vakıf arazisi üzerinde kendi emekleriyle gecekondu yapım sürecini gerçekleştirmiş kimisi ise - özellikle 1980’li yıllardan sonra- var olan bir gecekonduyu satın alarak buraya yerleşmiştir. Bu anlamda gecekondu, kente ilk göç edenler açısından barınma güdüsüyle yapılırken, ilerleyen süreçte ticari bir metaya dönüşen enformel bir konut biçimine dönüşmüştür. Ancak gecekondu yalnızca bir konut türü olarak düşünülmemelidir. Bir konut alanının niteliği, orada yaşayanların gündelik yaşamlarını her yönden etkiler. Konut orada yaşayanlara sadece barınma imkânı sunmakla kalmaz, aynı zamanda çok boyutlu toplumsal etkilerin var olmasını da sağlar. Bu anlamda konut toplumsal bir mekândır.

Günümüzde gecekondu artık barınma gereksinimini gidermenin çok ötesinde bir anlama sahiptir. Neoliberal politikaların uygulanmasıyla yeniden şekillenen kent mekânı, “kentsel dönüşüm” faaliyetleri ile adeta yeniden üretilmektedir. Bu ise ülkemizde özellikle gecekondu mahallelerinde yoğun olarak gerçekleşmektedir. Bir anlamda gecekondu mahalleleri, kentte rantlara el koyma mücadelesinin bir aracı hâline gelmiştir. Gecekondu olarak yıkılarak mekân yeniden üretilmekte, mahalleler giderek apartmanlaşmaktadır. Kentsel dönüşüm faaliyetleri her ne kadar 2000’li yıllardan sonra daha çok konuşulur hâle gelmişse de aslında geçmiş 1970’li yıllara kadar gitmektedir. Kentsel dönüşüm sürecinin ilk aşaması olan bu yıllarda gerçekleştirilen uygulamalar, imar ıslah projeleri ve tapu tahsis belgelerinin alınması şeklinde olmuştur. İkinci aşamayı ise 2000’li yıllardan sonra gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri oluşturur. Araştırma yaptığımız Yenidoğan ve Ahatlı mahalleleri, kentsel dönüşüm sürecinin ilk aşamasındaki uygulamalardan etkilenmektedir. Bu aynı zamanda ilk aşamadaki uygulamaların ikinci aşamayla eş zamanlı olarak hâlâ sürdürüldüğünün de bir göstergesidir. Bu süreçte gecekondu sahipleri, tapuların alınmasını takiben müteahhitlerle (yapsatçı) kat karşılığı inşaat sözleşmeleri gerçekleştirerek gecekondualarının yerine apartmanlar yaptırmışlardır.

Bugün geline nokta, her iki mahallede de yok denecek kadar az sayıda gecekondulu kalmıştır. Arsa üzerinde birkaç hak sahibinin olması ve bunların aralarında anlaşmaya varamamaları ya da gecekondunun bulunduğu alanın apartman yapımına elverişli olmaması gibi sebeplerle bu gecekondular hâlâ varlık göstermektedir. Ancak görünen o ki ilerleyen zamanlarda bu sorunlar çözüme ulaştırılınca buralarda da apartmanlar yükselecektir.

Peki bu insanlar niçin apartmanda yaşamak istiyorlardı? Gecekondulu ve apartman onların zihinlerinde nasıl bir yer edinmişti? Öncelikle, kente göçle gelen bu insanlar için gecekonduda yaşamak her ne kadar kentli olmaya doğru atılan bir adım olsa da gecekondunun enformel bir konut türü olması, içinde yaşayan sakinlerin hiçbir zaman kendilerini tam anlamıyla kentli hissedememelerine yol açıyordu. Apartman ise formel ve kentle özdeş bir konut türü olduğu için onların zihinlerinde kentlileşmenin bir ifadesi olarak görülmektedir. Katılımcılar apartmanlaşmayı bir “mecburiyet”in sonucu olarak tanımlamaktadır. Bu mecburiyet onların zihinlerindeki kent imgesinin apartmanla özdeş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bir “kural” olarak belirir. Kentte yaşıyor olmanın kuralı apartmanda yaşamayı gerektirir. Ayrıca mahallede ilk apartmanların yapılmaya başlamasıyla, diğer gecekondulu sakinlerinin bundan etkilendiği ve bu etkileşim hâli neticesinde apartmanlaşmanın giderek hızlandığı görülmektedir. Bu, mekânın “akışkan”, “geçici” ve “dinamik” olduğunun ve aynı zamanda “toplumsal” boyuta sahip bir “etkileşim alanı” olduğunun göstergesidir. Apartmanda yaşama düşüncesinin oluşmasında etkili olan bir başka etken ise apartman türü konutların -özellikle kadınlar tarafından- daha “temiz” görülmesidir. Öyle ki gecekonduların fiziksel koşulları, çoğunlukla ucuz malzemeye yapıldıkları ve artık eski oldukları için yaşamaya elverişli değildir. Tadilat yapmak ya da yeni ev yapmak ise gecekondulu birey için maliyetli bir durumdur. Bu sebeple gecekondulu sakini için sıfır maliyetle, temiz, konforlu ve hatta birden fazla sayıda ev sahibi olmanın yolu müteahhitle anlaşarak gecekondusunun yerine apartman yaptırmaktan geçmektedir. Bu, gecekondulu bireyler için adeta bulunmaz bir fırsattır. Apartmanın gecekonduya göre bu gibi birçok yönden avantajlı olması, apartmanlaşma sürecini tetiklemiştir.

Apartmanlaşma sürecinin önemli aktörlerinden biri müteahhitlerdir. Apartmanların yapım sürecinde gecekondulularla müteahhitler arasında kurulan ilişki, oldukça dikkate değerdir. Öyle ki kente göç etme, arsa/gecekondulu edinme, iş piyasasına dahil olma gibi süreçlerde etkili olan “enformel ilişki ağları” bu kez apartmanlaşma sürecinde karşımıza çıkmaktadır. Yapılan görüşmeler sonucu apartmanları inşa eden müteahhitlerle gecekondulular arasında akrabalık, hemşerilik veya arkadaşlık ilişkilerinin olduğu görülmüştür. Bu durum, Türkiye’de kent ekonomisine ilişkin dinamikleri anlamada insanlar arasındaki enformel ilişki

ağlarına bakma gerekliliğinin hâlâ geçerliliğini koruduğunu göstermektedir. Ülkemizde özellikle ev alma/yapma gibi durumlarda insanlar, genellikle enformel bir ekonomi mantığıyla hareket etmekte, bu da enformel ilişkilerin her defasında yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Ayrıca, müteahhit aracılığıyla kat karşılığı inşaat yapımı Türkiye’ye özgü bir konut üretim biçimi olarak değerlendirilebilir. Yapımcı ile arsa sahibi arasında formel anlamda bir sözleşme yapılmakta ancak bu ana kadarki süreç enformel şekilde gelişmektedir. Bu anlamda, formel ve enformel süreçler iç içe gelişmekte; mekânda şehirciliğin dayattığı gibi değil, toplumsal ilişkilerin yönlendirdiği ve örgütlediği biçimde bir yeniden üretim hali (apartmanlaşma) söz konusu olmaktadır.

Apartmanlaşmaya geçiş, mekânsal boyutta köklü bir değişimi ifade eder. Bu değişim hali ise yalnızca fiziksel değildir, toplumsal etkileri de bulunmaktadır. Apartman ve gecekondur farklı mekânsallıkları olan konut türleridir ve buna bağlı olarak toplumsallaşma sürecinde de birbirinden farklı toplumsallıkların gelişmesine sahne olmaktadır. Mekânda gerçekleşen karşılaşma ve etkileşim hâlleri, gecekondudan apartmana geçişle birlikte yeni sosyalliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öyle ki gecekondur, görünürlüğü fazla olan bir fiziksel mekân olarak gündelik hayatta yer bulan sosyalliklerin (komşuluk ilişkilerinin) görünür bir şekilde yaşanmasına izin verirken, apartmanlaşmayla birlikte bu “görünürlük” azalmıştır. Mekân temelli bir ilişki biçimi olan komşuluk, apartmanlaşmayla birlikte, kurulma ve sürdürülmesi bakımından kimi “kurallar”a bağlı olarak gelişen bir hâl almıştır. Her gün yüz yüze bakılan, sohbet edilen gecekondur ortamının yerini “gerektiğinde” kurulan apartman ilişkileri almıştır. Mekânın (gecekondunun) içerdiği olumsuz koşullar insanları dayanışmaya ve yardımlaşmaya iterken, mekânın dönüşümüyle (apartmanlaşmayla) birlikte bu dayanışma hâli “gönüllü” olarak yapılan bir edim hâline gelmiştir. Mekânsal anlamdaki bu değişiklik, fiziksel uzaklıkta bir değişime karşılık gelmezken, komşuluk ilişkilerinin görünürlüğünde, görüşme sıklıklarında ve görüşme mekânlarında değişikliklere konu olmuştur. Yani “fiziksel mesafe” aynı kalmışsa da “sosyal mesafe” artmıştır. Öyle ki gecekondur döneminde haber vermeksizin, her gün, kapı önlerinde, bahçede, sokakta kendine varlık alanı bulan komşuluk, apartmana geçişle birlikte gitmeden önce haber verilerek, ara sıra ve apartman daireleri içinde gerçekleşen bir ilişki biçimine dönüşmüştür. Yani gerek görüşme nedenleri gerekse görüşme mekânları, apartmanlaşma süreciyle birlikte yeni bir görünüme kavuşmuştur. Ayrıca mahallede yaşayanların sayısı da apartmanlaşmayla birlikte birkaç kat artmıştır. Nitekim aynı mekânsal ölçekte bir ev (gecekondur) ve bu evde bir aile yaşarken, bugün aynı mekânda (apartman) en az altı aile yaşamaktadır. Bu ise mekânda yeni karşılaşmalar ve etkileşim süreçleri olarak ifade edebileceğimiz “yeni sosyallikler”in ortaya çıkması demektir. Bu çalışmayı benzerlerinden

farklı kılan da bu noktadır. Nitekim daha önce yapılan çalışmalarda, herhangi bir gecekondu mahallesinden başka bir mahalleye taşınarak apartmanda yaşamaya başlayan insanların yaşamlarında gerçekleşen değişimler ele alınmışken, Ahatlı ve Yenidoğan mahallelerinde olduğu gibi “yerinde dönüşümü” yaşayan mahalleler ele alınmamıştır. Bahsi geçen “yerinde dönüşüm” hâli, mahallenin eski sakinlerinin birbirlerinden (fiziksel anlamda) uzaklaşmamalarını, komşuluk ilişkilerini bir ölçüde devam ettirebilmelerini sağlaması bakımından avantajlı yönleri sahiptir. Her ne kadar eski sakinler birbirleriyle ilişkilerini sürdürülebiliyorsa da mahalleye/apartman dairelerine yeni taşınan sakinlerle eski sakinler arasında “kurulamayan” komşuluk ilişkileri dikkat çekicidir. Katılımcılar bunu “güvensizlik” içinde olmalarına bağlamaktadırlar. Apartmanlaşmayla birlikte Ahatlı ve Yenidoğan mahallelerinin yeni bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalması, insanların birlikte yaşamak için gereken güven ilişkilerini geliştirememesine yol açmıştır. Bu güvensizlik hâlinin süreklileşmesi, mahallelilerin kendilerini yalnızlaşmış hissetmelerine, bireyselleşmelerine ve yabancılaşma içine girmelerine neden olabilmektedir. Çünkü apartmanlarda ortak aidiyet duygusu yaratılamamaktadır. Gecekonduya ise insanlar çoğunlukla aynı kaderi paylaştıkları için aidiyet duyguları güçlü, birbirleriyle kurdukları ilişkiler dayanışmacı ve güven içinde olmaktadır. Modern kent yaşamında komşuluk ilişkisi planlanarak kurulan bir ilişki biçimi değildir, mekânsal yakınlığın bir gereği olarak kendiliğinden ortaya çıkar ve zaman içerisinde kişiler arasında yapılan paylaşımlarla sürdürülebilir hâle gelir. Yani komşuluk, ortak duygu ve yaşama alanının hem bir gerekçesi hem de sonucu durumundadır. Gecekonduya “gayri resmi rahatlığa uygun” olan bu ilişki biçimi, apartmanlaşmayla birlikte “resmi” bir görünüm kazanmış, komşular arasında “sosyal mesafe”nin artmasına neden olmuştur. Sosyalliklerin görünümü ne şekilde olursa olsun bir mahalle; sokakları, mimarisi ve tabii ki üzerinde yaşayan komşuların arasında örülen/örülemeyen ilişkileri ve bunların süreklilik/süreksizlikleriyle bir toplumsal mekândır ve gündelik hayat daima bu (toplumsal) mekân üzerinde akar. Gündelik hayat, bireylerin düşünce ve davranışlarından sosyal ilişkilerine değin her türlü edimlerin kaydedildiği bir olgudur. Aynı mekânsal çevrede (mahalle/apartman) yaşayanların (komşuların) gündelik yaşamda birbirleriyle olan etkileşimleri ve paylaşımları ekonomik, sosyal ve kültürel sermayelerinin benzerliğine bağlı olarak geliştirilebilir. Bu sermaye biçimleri, gecekondu mahallelerinde daha homojen bir haldeyken, apartmanlaşma ile birlikte bunlar daha heterojen bir görünüme kavuşmuştur. Bu ise mekânın “toplumsallığının” bir sonucudur.

Gecekonduya apartmana geçişle birlikte sadece sosyalliklerin görünümünde değişim yaşanmamış, aynı zamanda değişen beğeniler ve yaşam tarzları, insanların tüketim

alışkanlıklarının da değişmesine neden olmuştur. Mekânda yaşanan karşılaşmalar ve etkileşimle birlikte insanlar giyimlerine daha dikkat eder hâle gelmekte, tüketim alışkanlıklarını buna göre yeniden yapılandırmaktadırlar. Aynı zamanda ev eşyalarına yapılan harcamalarda gecekondü dönemine göre olağanüstü bir artışla karşılaşmıştır. Görüşmeler katılımcıların kendi evlerinde yapıldığı için bu hususta doğrudan gözlem yapma şansına erişilmiştir. Elde edilen veriler ve yapılan gözlemler bunu göstermektedir. Apartman dairelerinin neredeyse tümünde eşyalar yeni olup, her dairede eşyaların model ve kalitesi ve hatta düzenleme biçimleri de birbirleriyle büyük benzerlik göstermektedir. Bu durum, eşya edinmenin ihtiyaçları gidermekten öte bir anlamının da olduğunu göstergesidir. Bu anlam, toplumsal yaşamın bir gereği olarak ona yüklenmektedir. Tüketilen nesneler, kullanım ve değişim değerlerinin ötesinde sembollerle yüklüdür. Bu anlamda öznenin esas amacı tüketmek değildir; bir statü göstergesi olarak eşya edinilir ve bu da kendine “gösterişçi tüketim” kavramında karşılık bulur. Tüketim eğilimleri konusunda bir başka unsur eşya seçimidir. Değişen fiziksel çevre (gecekondudan apartmana geçiş), bu tüketim anlayışının değişiminde etkili olmuştur. Nitekim apartman dairesi, gecekonduya göre mekânsal organizasyonu fonksiyonel olarak yapılmış konut türüdür. Eşyalar bu mekânlara göre tasarlanmış olması sebebiyle burada daha iyi görünmektedir. Bu sebeple apartmana geçişi deneyimleyen mahalle sakinleri, gecekonduda kullandıkları eski eşyalarından kurtulmakta ve apartman dairelerine “uygun” yeni eşyalar satın almaya yönelmektedirler. Mahallede gezinirken yapılan gözlemler de bunu doğrulamaktadır. Öyle ki mahalleye her gidişte çöp konteynırlarının yanlarında atılmış koltuk, kanepeler, halı gibi ev eşyalarına rastlanmıştır.

Apartmanlaşmanın bir diğer sonucu ise gecekondulu bireylerin ekonomik sermayelerinde artış yaratmasıdır. Öyle ki gecekondü döneminde insanların yalnızca barınma gereksinimlerini giderdikleri evleri varken, bugün aynı mahalle sakinleri bir ya da birden fazla apartman dairesi sahibi olmuşlardır. Dairelerden birinde ikamet etmekte, diğer(ler)ini kiraya vererek ya da satarak ekonomik sermaye elde etmektedirler. Tüketim alışkanlıklarının değişmesinde/artmasında da bunun etkisi oldukça büyüktür. Apartmanlaşma ile elde edilen ekonomik sermaye, simgesel sermayeye dönüştürülebilmekte, bu ise kendini daha çok giyim ve ev eşyası satın alma/tüketme şeklinde göstermektedir.

Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinde yaşanan apartmanlaşma süreci, aynı zamanda kendine özgü bir yönü de barındırmaktadır. Kente göç ve yerleşme sürecinde kente gelenlerin öncelikli amacı sadece barınabilecekleri bir konuta (gecekondü) sahip olabilmek iken neoliberal politikalarla birlikte değişen koşullar ve bu anlamda yaşanan kentsel dönüşüm süreci, aynı bireyleri daire sahibi bireyler hâline getirmiştir. Diğer farklı kentsel dönüşüm

uygulamalarında mahalle sakinleri yerlerinden edilebilmekte, mülksüzleştirilebilmekte iken Ahatlı ve Yenidoğan mahallelerinde “yerinde dönüşüm”ün gerçekleşmiş olması, onların mahallerinde kalabilmelerini ve hatta “mülklüleşebilmelerine” olanak sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Alkan, A. (2009). "Giriş: Cinsiyet Dinamiklerinin Peşinden Mekânın İzini Sürmek", *Cins Cins Mekân*. A. Alkan (drl.). Varlık Yayınları, İstanbul.
- Alver, K. (2012). "Komşuluk", *Kent Sosyolojisi*. K. Alver (drl.). Hece Yayınları, Ankara.
- Amoros, M. (2014). "Kent Mücadeleleri ve Sınıf Mücadelesi". S. Torlak ve Ö. Kulak (Ed.). *Mekân Meselesi*. Tekin Yayınevi, İstanbul, 129-140.
- Arendt, H. (1994). *İnsanlık Durumu*. (Çev. B. S. Şener), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Arlı, A. ve Göker, E. (2014). "Kent Sosyolojisini Bourdieu ve Wacquant İle Düşünmek". *Cogito*, (76): 121-138.
- Aslanoğlu, R. A. (1998). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Asa Kitabevi, Bursa.
- Ataç, E. (2013). "Büyük Dönüşüm Öncesi Türkiye Kentlerini Okumak, Anlamak: Sosyo-ekonomik Statüye Bağlı Mekânsal Ayrışma Üzerinden Bir Değerlendirme". *Toplum ve Bilim*, (126): 35-63.
- Ayata, S. (1988). "Kentsel Orta Sınıf Ailelerde Statü Yarışması ve Salon Kullanımı". *Toplum ve Bilim*, (42): 5-25.
- Ayata, S. (1989). "Toplumsal Çevre Olarak Gecekondu ve Apartman". *Toplum ve Bilim*, (46/47): 101-127.
- Ayata, S. ve Ayata, A. (1996). *Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü*. T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- Aydemir, M. A. (2013). "Komşuluk ve Sosyal Sermaye". *Sosyoloji Divanı*, 1(2): 79-93.
- Aytaç, Ö. (2002). "Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1): 231-260.
- Aytaç, Ö. (2006). "Tüketimcilik ve Metalaşma Kıskaçında Boş Zaman". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(11): 27-53.
- Aytaç, Ö. (2017). "Kent, Metropol ve Değişen Yer/Mekân İmajları". *Mukaddime*, 8(1): 1-23.
- Bal, H. (2006). *Kent Sosyolojisi*. Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Baudrillard, J. (2015). *Tüketim Toplumu*. (Çev. A. Şenel), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (2003). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*. (Çev. K. Atakay), Metis Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, Tüketimcilik ve Yeni Yoksullar*. (Çev. Ü. Öktem), Sarmal Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (2010). *Sosyolojik Düşünmek*. (Çev. A. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Bauman, Z. (2000). *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*. (Çev. İ. Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bıçakçı, İ. (2008). "Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna Tüketimin Evrimi ve Türkiye'deki Yansımaları". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1): 1-25.
- Bocock, R. (2005). *Tüketim*. (Çev. İ. Kutluk), Dost Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Bookchin, M. (1999). *Kentsiz Kentleşme: Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü*. (Çev. B. Özyalçın), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bora, A. (2009). "Rüyası Ömrümüzün Çünkü Eşyaya Siner", *Cins Cins Mekân*. A. Alkan (drl.). Varlık Yayınları, İstanbul.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. (Çev. D. Fırat ve G. Berkkurt), Heretik Yayınları, Ankara.
- Castells, M. (1997). *Kent, Sınıf, İktidar* (Çev. A. Erendil), Bilim ve Sanat Yayınevi, Ankara.
- Chaney, D. (1999). *Yaşam Tarzları*. (Çev. İ. Kutluk), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Çakır, S. (2011). "Türkiye’de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23): 209-222.
- Çavuşoğlu, E. (2016). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Çetin, İ. (2011). "Gecekonduunun Kentle Bütünleşme Sürecinde Alan-Mekân Faktörü: İzmir Örneği". *Sosyoloji Dergisi* (25): 135-139.
- Çetin, İ. (2012). *Gecekonduunun Mekân Sosyolojisi: İzmir Araştırması*. Yaba Yayınları, İstanbul.
- Davis, M. (2006). *Gecekondu Gezegeni*. (Çev. G. Koca), Metis Yayınları, İstanbul.
- De Certeau, M. (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi I: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*. (Çev. L. Arslan Özcan), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- De Certeau, M., Giard, L. ve Mayol, P. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi II: Konut, Mutfak İşleri*. (Çev. Ç. Eroğlu ve E. Ataçay), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Douglas, M. ve Isherwood, B. (1999). *Tüketimin Antropolojisi*. (Çev. E. A. Aytekin), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Duben, A. (2012). *Kent, Aile, Tarih*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Duru, B. ve Alkan, A. (2002). "Giriş: 20.Yüzyılda Kent ve Kentsel Düşünce", *20.Yüzyıl Kenti*. B. Duru ve A. Alkan (drl.). İmge Yayınevi, Ankara.
- Engels, F. (1992). *Konut Sorunu*. (Çev. G. Özdural), Sol Yayınları, Ankara.
- Erbaş, H. ve Kızılay, Ş.E. (2015). "Kentsel Dönüşüm, Mülksüzleştirme, Yerinden Edilme ve Mahalle Mücadelesi: Sarıyer-Derbent Örneği". *1.Uluslararası Kent Araştırmaları*

- Kongresi: Günümüz Kentinde Sorunlar Bildiri Kitabı*. 16-17 Nisan 2015, Eskişehir, 496-522.
- Erder, S. (1997). *Kentsel Gerilim: Enformel İlişki Ağları Alan Araştırması*. Umag Vakfı Yayınları, Ankara.
- Erder, S. (1998). "Kentlerde Enformel Örgütlenmeler, 'Yeni' Eğilimler ve Kent Yoksulları ya da Eski Hamamdaki Yeni Taslar", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*. Y. Sey (drl.). Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Erder, S. (2001). *İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Erkilet, A. (2015). "Düzgün Aileler, Yeni Gelenlere Karşı: Korku Siyaseti, Tahliyeler ve Kentsel Ayrışma", *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali*. A. Çavdar ve P. Tan (drl.). Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Erman, T. (1997). "The meaning of city living for rural migrant women and their role in migration: The case of Turkey". *Women's Studies International Forum*, 20(2): 263-273.
- Esgin, A. (2014). *Sosyolojik Soruşturmalar: Gündelik Olanın Analizinden Kesitler*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Esgin, A. (2018). "Gündelik Hayat Sosyolojisi: Tarihsel Süreç ve Temel İlkeler". A. Esgin ve G. Çeğin (Ed.). *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar*. Phoenix Yayınevi, Ankara, 13-34.
- Esgin, A. ve Sarı, Ö. (2016). "Takdim: Kent, Mekân, Kuram ve Güncel Yorumlar". A. Esgin ve Ö. Sarı (Ed.). *Toplumsal Analizler Ekseninde Kent Fragmanları*. Phoenix Yayınevi, Ankara, 7-15.
- Featherstone, M. (2005). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. (Çev. M. Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Fromm, E. (2003). *Sahip Olmak ya da Olmak*. (Çev. A. Arıtan), Arıtan Yayınevi, İstanbul.
- Gardiner, M. (2016). *Gündelik Hayat Eleştirileri*. (Çev. D. Özçetin, B. Taşdemir ve B. Özçetin), Heretik Yayıncılık, Ankara.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (Çev. H. Özel, A. Sönmez, Z. Mercan, İ. Yılmaz, E. Rızvanoğlu, M.A. Sarı, Ş. Pala Güzel ve M. Özcan), Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Goffman, E. (2014). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. (Çev. B. Cezar), Metis Yayınları, İstanbul.
- Goffman, E. (2018). *Toplum İçinde Davranmak: Etkileşimlerin Sosyal Düzenine Dair Açıklamalar*. (Çev. A. Bölükbaşı), Heretik Yayınları, Ankara.
- Gottdiener, M. (2001). "Mekân Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru". (Çev. Ç. Keskinok). *Praksis*, (2): 248-269.

- Güçlü, S. (2002). *Kentlileşme ve Göç Sürecinde Antalya'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci*. T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Güllülü, U., Ünal, S. ve Bilgili, B. (2010). "Kendini Gösterim ve Kişilerarası Etkileşimin Gösterişçi Tüketim Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma". *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(1): 105-139.
- Güneş Ayata, A. (1991). "Gecekondularda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehrilik". *Toplum ve Bilim*, (51-52): 89-101.
- Harvey, D. (2012). *Sermayenin Muamması: Kapitalizmin Krizleri*. (Çev. S. Savran), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Horkheimer, M. (1990). *Akıl Tutulması*. (Çev. O. Koçak), Metis Yayınları, İstanbul.
- Horkheimer, M. ve Adorno, T. W. (2014). *Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar*. (Çev. N. Ülner ve E. Öztarhan Karadoğan), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.
- İnce Güney, Y. (2009). "Konutta Mekânsal Organizasyon ve Toplumsal Cinsiyet: Yirminci Yüzyıl Ankara Apartmanları", *Cins Cins Mekân*. A. Alkan (drl.). Varlık Yayınları, İstanbul.
- Işık, İ. E. (2009). "Toplumbilimlerinde Mekânsal Analizler ve Yaklaşımlar". İ. E. Işık ve Y. Şentürk (Ed.). *Özneler, Durumlar ve Mekânlar - Toplum ve Mekân: Mekânları Kurgulamak*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 13-23.
- Işık, İ. E. ve Şentürk, Y. (2009). "Önsöz". İ. Işık ve Y. Şentürk (Ed.), *Özneler, Durumlar ve Mekânlar: Toplum ve Mekân: Mekânları Kurgulamak*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 7-9).
- Işık, O. (1999). "1980'lerden 2000'lere Türkiye'de Kentsel Gelişme: Yeni Dengeler-Yeni Sorunlar". *Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri*. Demokrasi Kitaplığı, İstanbul.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. (2009). *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Jacobs, J. (2011). *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*. (Çev. B. Doğan), Metis Yayınları, İstanbul.
- Kahraman, T. (2015). "Kent Hukukunun Yeni Yüzü: Düzenleyici Devletten Seçkinleştirici Devlete", *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali*. A. Çavdar ve P. Tan (drl.). Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Karpat, K. H. (2003). *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme*. (Çev. A. Sönmez), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

- Kart, E. (2014). "Boş Zamanın Çoklu Tüketim Mekânı Olarak İnternet ve Yeni Yaşam Tarzlarının İnşası". *Global Media Journal: TR Edition*, 5(9): 180- 218.
- Kartal, K. (1978). *Kentleşme ve İnsan*. TODAİE Yayınları, Ankara.
- Keleş, R. (1980). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Keleş, R. (1993). *Kentleşme Politikası*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Keyder, Ç. (2006). *İstanbul Küresel İle Yerel Arasında*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Kıray, M. (1964). *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*. DPT Yayınları, Ankara.
- Kıray, M. (2007). *Kentleşme Yazıları*. Bağlam Yayınları, Ankara.
- Koca, D. (2012). "Türkiye’de 2000 Sonrası Toplu Konut Üretimine Genel Bir Bakış". A. Cengizkan, D. İnan ve N. M. Cengizkan (Ed.). *Türkiye Mimarlığı ve Eleştiri*. TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara: 43-52.
- Koca, D. (2015). "2000 Sonrası Konut Üretim Sürecindeki Değişimler ve Kentleşme Üzerine Etkisi". I. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı, 16-17 Nisan 2015, Eskişehir, 590-605.
- Koyuncu, A. (2009). "Küresel Kentte Komşuluk". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (22): 23-42.
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Lefebvre, H. (2007). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. (Çev. I. Gürbüz), Metis Yayınları, İstanbul.
- Lefebvre, H. (2010). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II*. (Çev. I. Ergüden), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Lefebvre, H. (2012). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*. (Çev. I. Ergüden), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. (Çev. I. Ergüden), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Lefebvre, H. (2017). *Kentsel Devrim*. (Çev. S. Sezer), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Merrifield, A. (2012). *Metromarksizm: Şehrin Marksist Bir Hikayesi*. (Çev. N. Ünver), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*. (Çev. G. Koca ve T. Tosun), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Neuman, W.L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar (Cilt 2)*. (Çev. S. Özge), Yayınodası Yayıncılık, Ankara.
- Nirun, N. (1991). *Sistemantik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Ozankaya, Ö. (1975). *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Öncel, A. D. (2014). *Apartman: Galata'da Yeni Bir Konut Tipi*. Kitap Yayınevi, İstanbul.

- Öncü, A. (2005). "İdealinizdeki ev" mitolojisi kültürel sınırları aşarak İstanbul'a ulaştı", *Mekân, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*. A. Öncü ve P. Weyland (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özbay, F. (2015). *Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özdemir, M. (2010). "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1): 323-343.
- Özdemir Sönmez, N. (2006). "Düzensiz Konut Alanlarında Kentsel Dönüşüm Modelleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Planlama Dergisi*, (2): 121-128.
- Özden, P. (2006). "Türkiye'nin Kentsel Dönüşüm Politikalarına Bir Bakış ve Yeni Beklentiler". Konut Kurultayı: Alt Gelir Grubuna Yönelik Konut Sunumu ve Kentsel Dönüşüm. 8-9 Nisan 2006, Ankara, 233-236.
- Özden, P. (2008). *Kentsel Yenileme*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Park, R. E. (2016). "Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler". R. E. Park ve E. W. Burgess (Ed.). *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*. Heretik Yayınları, Ankara, 37-85.
- Peker, M., Önen, E. ve Balkız, B. (1997). *Göç, Kentleşme Sorunları ve Yerel Siyaset Yeni Eğilimler, Yeni Yaklaşımlar*. Saray Yayınları, İzmir.
- Ritzer, G. (2000). *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek: Tüketim Araçlarının Devrimcileştirilmesi*. (Çev. Ş. S. Kaya), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Ritzer, G. (2011). *Toplumun McDonalddlaştırılması: Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme*. (Çev. Ş. S. Kaya), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2015). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*. (Çev. I. Ertuna Howison), De Ki Basım Yayım, Ankara.
- Sarı, C. (2012). *Dünden Bugüne Antalya*. T.C. Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Antalya.
- Saunders, P. (2013). *Sosyal Teori: Kentsel Sosyoloji*. (Çev. S. Doğru Getir), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- Sey, Y. (1998). "Cumhuriyet Döneminde Konut". Y. Sey (Ed.). *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 273-300.
- Simmel, G. (1996). "Metropol ve Zihinsel Yaşam". *Cogito: Kent ve Kültürü* (8): 81-90.
- Slater, P. (1998). *Frankfurt Okulu*. (Çev. A. Özden), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Stavrides, S. (2016). *Müşterek Mekân: Müşterekler Olarak Şehir*. (Çev. C. Saraçoğlu), Sel Yayıncılık, İstanbul.

- Stokes, M. (2017). "Gündelik Yaşamı Tanımak". M. Stokes, D. Kandiyoti ve A. Saktanber (Ed.). *Kültür Fragmanları: Türkiye'de Gündelik Hayat*. Metis Yayınları, İstanbul, 321-336.
- Storey, J. (2000). *Popüler Kültür Çalışmaları*. (Çev. K. Karaşahin), Babil Yayınları, İstanbul.
- Suher, H. (1995). *Türkiye'de Kentleşme*. Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul.
- Şahin, Ö. ve Balta, E. (2001). "Gündelik Yaşamı Dönüştürmek ve Marksist Düşünce". *Praksis*, (4): 185-217.
- Şan, M. ve Hira, İ. (2004). "Modernlik ve Postmodernlik Bağlamında Tüketim Toplumu Kuramları". *Bilgi-Sosyal Bilimler Dergisi*, (8): 1-19.
- Şen, B. (2005). "Soylulaştırma: Kentsel Mekânda Yeni Bir Ayrışma Biçimi". H. Kurtuluş (Ed.). *İstanbul'da Kentsel Ayrışma Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar*. Bağlam Yayınları, İstanbul, 127-159.
- Friedrich Ebert Vakfı. (1996). *Türkiye'de Gecekonduyunun 50.Yılı: Barınma İhtiyacından Kentsel Rant Paylaşımına Dönüşen Bir Sürecin Ekonomik, Sosyal ve Politik Boyutları*. Ekonomi Forumu, İstanbul.
- Şengül, T. (2001). "Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı". *Praksis*, (2): 9-31.
- Şentürk, Ü. (2016). "Modern Kent: Mekânın Yapay Metamorfozu". Ö. Sarı ve A. Esgin (Ed.). *Toplumsal Analizler Ekseninde Kent Fragmanları*. Phoenix Yayınevi, Ankara, 77-108.
- Şenyapılı, T. (2004). *"Baraka"dan Gecekonduya: Ankara'da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923-1960*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şenyapılı, T. (2006). "Gecekondu Olgusuna Dönemsel Yaklaşımlar", *Değişen Mekân: Mekânsal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış:1923-2003*. A. Eraydın (drl.). Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Şenyapılı, T. ve Türel, A. (1996). *Ankara'da Gecekondu Oluşum Süreci ve Ruhsatlı Konut Sorunu*. Batıbirlik Yayınları, Ankara.
- Tatlıdil, E. (1989). *Kentleşme ve Gecekondu*. Ege Univ.Edebiyat Fak.Yayınları, İzmir.
- Tekeli, İ. (1982). *Türkiye'de Kentleşme Yazıları*. Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Tekeli, İ. (1998). "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması". İ. Tekeli ve Y. Sey (Ed.). *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1-24.
- Tekeli, İ. (2010). *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

- Tekeli, İ. (2012). *Türkiye'de Yaşamda ve Yazında Konutun Öyküsü (1923-1980)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2016). *Dünya'da Ve Türkiye'de Kent-Kır Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları Ve Strateji Önerileri*. İdealkent Yayınları, Ankara.
- Tekin, H. (2012). "Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme". *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13): 101-116.
- Touraine, A. (2002). *Modernliğin Eleştirisi*. (Çev. H. Tufan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Tuna, K. (2011). "İstanbul'un Sosyolojik Dönüşümü". A. Bilgili (Ed.). *Şehir ve Kültür: İstanbul*. Profil Yayıncılık, İstanbul, 357- 384.
- Türkün, A. (2014). "Kentsel Aşamanın Son Aşaması Olarak Kentsel Dönüşüm", *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm*. A. Türkün (drl.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Urry, J. (1999). *Mekânları Tüketmek*. (Çev. R. G. Ögdül), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Uzun, C. N. (2006). "Yeni Yasal Düzenlemeler ve Kentsel Dönüşüme Etkileri". *Planlama Dergisi*, (2): 49-52.
- Ünsaldı, L. (2019). *Burada Ne Oluyor? Türkiye'de Etkileşimlerin Ekolojisi Üzerine Bir Deneme*. Heretik Yayıncılık, Ankara.
- Üstün, B. ve Tural, O. (2008). "Tüketim Alışkanlıklarındaki Değişimler ve Bu Değişimlerin Alışveriş Mekânlarına Etkisinin Eskişehir Örneğinde İrdelenmesi". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2): 259-282.
- Veblen, T. B. (2017). *Aylak Sınıfın Teorisi: Kurumların İktisadi İncelemesi*. (Çev. E. Kırmızıaltın ve H. Bilir), Heretik Yayınları, Ankara.
- Weber, M. (2010). *Şehir: Modern Kentin Oluşumu*. (Çev. M. Ceylan), Yarın Yayıncılık, İstanbul.
- Wirth, L. (2002). "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme", *20.Yüzyıl Kenti*. B. Duru ve A. Alkan (drl.). İmge Kitabevi, Ankara.
- Yıldırım, A. E. (2006). "Güncel Bir Kent Sorunu: Kentsel Dönüşüm". *Planlama Dergisi*, (1): 7-24.
- Yırtıcı, H. (2009). *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- Aslan, Ş., "Bir Politik Mekan Olarak 'Gül' ve 'Su'yun Mahallinde Toplumsal ve Kültürel Örüntülere Tarihsel Yolculuk". <http://www.arkitera.com/gorus/616/bir-politik-mekan->

olarak-gul-ve-suyun-mahallinde-toplumsal-ve-kulturel-oruntulere-tarihsel-yolculuk (erişim tarihi:26.08.2018).

Erman, T., "Gecekondü Çalışmalarında 'Öteki' Olarak Gecekondulu Kurguları". <https://journals.openedition.org/ejts/85> (erişim tarihi: 08.11.2018).

Erman, T. "Köyden Kente Göç ve Gecekondü Olgusu". <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=355131> (erişim tarihi: 08.11.2018).

Karpat, K. H. (1976). "The Genesis of the Gecekondü: Rural Migration and Urbanization". <http://journals.openedition.org/ejts/54> (erişim tarihi: 12.05.2018).

Kepez Bülteni Vizyon, "Başkan Denetimde". <https://www.kepez-bld.gov.tr/magazine.php?id=48/Aralik-2013#Kepez-Vizyon/47> (erişim tarihi: 6.05.2019).

Kepez Bülteni Vizyon, "Kepez'de kat artışı sevinci". <https://www.kepez-bld.gov.tr/magazine.php?id=10/Nisan-2010#Kepez-Vizyon/18> (erişim tarihi: 6.05.2019).

Kepez Bülteni Vizyon, "Tadıyla tuzuyla bir zamanlar Kepez". <https://www.kepez-bld.gov.tr/magazine.php?id=14/Agustos-2010#Kepez-Vizyon/44> (erişim tarihi: 6.05.2019).

Kepez Bülteni Vizyon, "Tapular veriliyor Kepez şehirleşiyor" <https://www.kepez-bld.gov.tr/magazine.php?id=16/Ekim-2010#Kepez-Vizyon/44> (erişim tarihi: 6.05.2019).

Kepez Bülteni Vizyon, "Tütüncü: Fiyatlar yüksek iddiası tamamen haksızlık" <https://www.kepez-bld.gov.tr/magazine.php?id=20/Subat-2011#Kepez-Vizyon/60> (erişim tarihi: 6.05.2019).

Kepez Bülteni Vizyon, "Şehirleşmede şaha kalktı Ahatlı çok güzel oluyor" <https://www.kepez-bld.gov.tr/magazine.php?id=44/Mart-2013#Kepez-Vizyon/22> (erişim tarihi: 6.05.2019).

Kepez Bülteni Vizyon, "Yenidoğan'a Müjde: Tüm yollar asfaltlanıyor ve kaldırımını da yapıyor" <https://www.kepez-bld.gov.tr/magazine.php?id=48/Aralik-2013#Kepez-Vizyon/48> (erişim tarihi: 6.05.2019).

Kepez Bülteni Vizyon, "Kat artışı uygulaması şehirleşmenin önünü açtı: Gecekondulardan modern konutlara" <https://www.kepez-bld.gov.tr/magazine.php?id=80/Subat-2014#Kepez-Vizyon/26> (erişim tarihi: 6.05.2019).

- Mutdoğan, S., "Türkiye’de Çok Katlı Konut Oluşum Sürecinin İstanbul Örneği Üzerinden İncelenmesi". <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/KonutOlusumu-SelinMUTDOGANMart2014.pdf> (erişim tarihi: 28.07.2018).
- Şengül, T., "Toplumsal tabanı dikkate alan bir sentez mümkün". <http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/sengul-toplumsal-tabani-dikkate-alan-bir-sentez-mumkun-haberi-75908> (erişim tarihi: 26.03.2018).

EK 1- KATILIMCI PROFİLİ

G.1	Erkek, 66, Antalya, ilkokul mezunu, emekli işçi, apartman/ev sahibi
G.2	Erkek, 54, Antalya, ilkokul mezunu, serbest meslek, apartman/ev sahibi
G.3	Kadın, 52, Antalya, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/ev sahibi
G.4	Kadın, 40, Hatay, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/kiracı
G.5	Kadın, 36, Aksaray, ilkokul mezunu, kreş çalışanı, apartman/ev sahibi
G.6	Erkek, 52, Burdur, ilkokul mezunu, çiftçi, apartman/ev sahibi.
G.7	Kadın, 35, Isparta, lise mezunu, muhasebeci, apartman/ev sahibi
G.8	Kadın, 35, Diyarbakır, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/kiracı
G.9	Kadın, 22, Kayseri, ortaokul mezunu, ev hanımı, apartman/kiracı
G.10	Kadın, 38, Ankara, lise mezunu, ev hanımı, apartman/kiracı
G.11	Kadın, 75, Antalya, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/ev sahibi
G.12	Kadın, 40, Antalya, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/kiracı
G.13	Kadın, 55, Konya, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/kiracı
G.14	Kadın, 34, Zonguldak, lise mezunu, ev hanımı, apartman/kiracı
G.15	Kadın, 60, Zonguldak, ilkokul mezunu, apartman/kiracı
G.16	Kadın, 34, İzmir, lise mezunu, muhasebeci, apartman/kiracı
G.17	Kadın, 71, Isparta, okur-yazar değil, ev hanımı, gecekondulu/kiracı
G.18	Kadın, 54, Antalya, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/ev sahibi
G.19	Kadın, 54, Antalya, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/ev sahibi
G.20	Erkek, 54, Antalya, ilkokul mezunu, bahçıvan, apartman/ev sahibi
G.21	Erkek, 66, Antalya, lise mezunu, emekli memur, apartman/ev sahibi
G.22	Kadın, 60, Antalya, lise mezunu, emekli memur, apartman/ev sahibi
G.23	Erkek, 72, Burdur, ilkokul mezunu, kiraathane işletmecisi/eski muhtar, gecekondulu/ev sahibi
G.24	Erkek, 65, Burdur, üniversite mezunu, emekli öğretmen, apartman/ev sahibi
G.25	Erkek, 56, Antalya, üniversite mezunu, memur, apartman/ev sahibi
G.26	Erkek, 75, Burdur, ilkokul mezunu, emekli işçi, apartman/ev sahibi
G.27	Kadın, 73, Antalya, okur-yazar değil, ev hanımı, apartman/ev sahibi
G.28	Erkek, 41, Burdur, ortaokul mezunu, galerici, apartman/babasına ait (aile apartmanı)

G.29	Kadın, 40, Antalya, lise mezunu, kuaför, apartman/kayınpederine ait (aile apartmanı)
G.30	Erkek, 62, Antalya, ilkokul mezunu, oto galerici, apartman kendilerine ait (aile apartmanı)
G.31	Kadın, 60, Antalya, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman kendilerine ait
G.32	Kadın, 37, Burdur, lise mezunu, tıbbi sekreter, apartman/babasına ait (aile apartmanı)
G.33	Erkek, 41, Niğde, lise mezunu, işçi, apartman/kayınpederine ait (aile apartmanı)
G.34	Erkek, 51, Burdur, ilkokul mezunu, emekli esnaf, apartman/kayınpederine ait
G.35	Erkek, 70, Burdur, ilkokul mezunu, emekli itfaiyeci, apartman/ev sahibi
G.36	Kadın, 65, Burdur, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/ev sahibi
G.37	Kadın, 68, Isparta, okur-yazar değil, ev hanımı, apartman/ev sahibi
G.38	Erkek, 69, Isparta, lise mezunu, emekli polis memuru, apartman/ev sahibi
G.39	Kadın, 28, Antalya, üniversite mezunu, ziraat mühendisi, apartman/ev sahibi
G.40	Erkek, 35, Sivas, lise mezunu, emlakçı, dükkân/kiracı
G.41	Kadın, 55, Antalya, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/ev sahibi
G.42	Kadın, 50, Antalya, ilkokul mezunu, ev hanımı, apartman/ev sahibi
G.43	Kadın, 37, Antalya, ilkokul mezunu ev hanımı, apartman/ev sahibi
G.44	Erkek, 13, Antalya, ortaokul, öğrenci, apartman
G.45	Erkek, 57, Burdur, ilkokul mezunu, çiftçi, apartman/ev sahibi

EK 2 – MAHALLELERE İLİŞKİN HABERLER

VIZYON / KAT ARTIŞI

İLÇE İÇİN ÇOK ÖNEMLİ GELİŞME

KEPEZ'DE KAT ARTIŞI SEVİNCİ

Kepez belediyesinin, 2 ile 7 kat arasındaki artış sağlayan imar planı revizyonu Belediye Meclisi'nde kabul edildi.

Ahlatlı, Yeni Doğan, Kültür ve Fabrikalar Mahallesi sakinleri, geçtiğimiz günlerde Başkan Tütüncü'yü ziyaret edip kat artış için yasal düzenlemeye yapılmasını istemisti. Başkan Tütüncü de imar planında revizyon yapacaklarına dair söz vermiş, bunun için derhal çalışma başlatılacaklarını söylemişti. İke halkına verdiği hizmetin birini bir yerine getiren Tütüncü, kat artış özünü de yerine getirmekte olduğunu belirtti.

Oy birliği ile kabul edildi: Başkan Tütüncü'nün talimatıyla, ilgili birimler ve İmar Komisyonu Üyeleri, de mahalleleri kapsayan bir imar planı tadilatı hazırlandı. Tadilat planı, imar hukukuna ve bir diğer deyişle planlara uygun şekilde ve Büyükşehir Meclisi'nde kabul edilen kat artış ile ilgili kararlar örnek alınarak yapıldı.

De mahalleleri "Gecekondu" görünümünden çıkarak imar planı tadilatı, Kepez Belediye Meclisi'nin Nisan ayı olağan toplantısında görüşülerek oy birliği ile kabul edildi. Böylece mülkiyet sorunu çözölen ve gecekondu dönüşümün uygun şekilde halledildiği Ahlatlı, Kültür ve Yeni Doğan

**İLMAZ DENKİN
SETER OLUYOR**
Başkan Hakan Tütüncü, kat artış sağlamanın plan tadilatı ile, İmar Komisyonu üyeleriyle bir görüşme yapıp, kat artışın bir o kadar hızlı ve etkili bir şekilde yapılmasını sağlamanı hedefledi.

Kepez Bülteni 16

**MECLİS, HALKIN
BEKLENTİSİNİ
KARŞILADI**
Kepez Belediye Meclisi, halkın "kat artış" talebini destekledi ve imar planı tadilatı ile ilgili kararları kabul etti.

Mahallelerinde yasayınların kat artış talebi yerine geldi.

Kat artış vatansever beklentileri doğrultusunda hazırlandı: 25 bin ilçe ve 5 bin ilçe dışı imar planlarına uygun bir şekilde hazırlanan plan tadilatına göre, de mahalleler, emsal 0.60 olarak, parsel durumuna göre 2 veya 3 kata kadar, bütün parsellerin birleşimi sonucunda 7 kata kadar yapılmasına izin verilecek.

Başkan Hakan Tütüncü, yeni imar planı tadilatının de mahallede yasayın vatansever beklentilerine ve beklentilerin karşılanmasını söyledi.

İmar hukukuna uygun hazırlandı: İmar revizyonunda, mahkemeden iptal edilmeyecek şekilde hazırlanarak belirlenen Kepez Belediye Başkan Tütüncü şöyle dedi: "Belediye meclisinin yapması olduğu bir plan tadilatı, hukuk normları karşısında denetimde tabii taleptir. Bir yerde imar planı tadilatı yapıldığı zaman, mahkemeler nezdinde dava açıldığı vakit denetimdebilir. Bazı yerlerde de idarenin vermesi olduğu kararlar hatta olduğu zaman, bu kararlar yapıp taraflardan iptal edilebilir. Bütçelerden ve İmar Komisyonu'ndaki arkadaşlarımızdan ricam, vatansever beklentilerinin karşılanması, yasa, diğer gün herhangi bir şekilde dava açıldığı zaman da bir takım mahkemelere ulaşmaması adına olmayacak şekilde bir imar planı revizyonu hazırlanması. Buna geçtikleriniz."

Yasalar karşısında yasal düzenlemelerin azami sınırları: Büyükşehir Belediye Meclisi'nde kabul edilen kat artış ile ilgili kararların örnek aldıkları belirlenen Tütüncü "Ahlatlı, Kültür ve Yeni Doğan'daki vatanseverlerin özünü anarak, onları rahatsız edecek bir adım atmadık. Parti gruplarımız, İmar Komisyonumuzun Meclis'e sunduğu rapor hakkında olumlu görüşler ortaya koydu. Kendilerini temsil ediyorduk. Yasalar karşısında yasal düzenlemelerin azami sınırları yapmaya çalıştık" dedi.

Fabrikalar Mahallesi'nin kat artış talebi tamam: Kepez Belediye'nin Nisan ayı toplantısında sevinçli bir karar da Fabrikalar Mahallesi'nin 2001 Sokak ile Dumlupınar arasında kalan bölümüne ilgili alındı.

Geçtiğimiz ayda Başkan Tütüncü, Fabrikalar Mahallesi'nin ziyaret ettiğinde, vatanseverlerin imar planı tadilatı istogini karşılayacak bir çalışma yapacaklarını ifade etmişti.

Fabrikalar Mahallesi'nin kuzey ile ilgili mahallelerin imar revizyonu da oy birliği ile meclisten geçti. Hazırlanan plan tadilatına göre site konumu altındaki 0.60 emsal 0.80'ye indirildi. Zemin yüzde 20, yukarı yüzde 80 olacak şekilde 4 kat, parselin birleşimi durumunda ise 7 kat yapılmasına izin verilecek. Mahalle halkının istediği olan sınırları paan yeni de imar planı tadilatında görüldü.

Bölgenin gelişmesini katkı sağlamanın imar planı tadilatı, mahalle sakinlerinin uzun zamandır beklentisiyle ilgili görüşlere, "Mevcut şartlar sonucunda yapılabileceğinin en iyisini yaparak beklentileri karşılamaya çalıştık" diye konuştu.

17 Kepez Bülteni

Haber 1. Ahatlı ve Yenidoğan mahallelerinin de yer aldığı Kepez'deki gecekondu mahallelerinde kat artışının sağlandığına ilişkin haber görseli (Kepez Vizion Dergisi, 2010)

VIZYON / KEPEZ ÇALIŞIYOR

GECEKONDU İMAJİ SİLİNİYOR

TAPULAR VERİLİYOR

KEPEZ ŞEHİRLEŞİYOR

Tütüncü: Mülkiyet sorunu çözölen parsellerle ilgili şu ana kadar 4 bin 282 hak sahibine tapu tahsisi, 525 kişiye de belediye hissesi satışı yaptık...

Başkan Hakan Tütüncü, imar planı düzenlemeleri ve tapu tahsisini ilçe Kepez'in gecekondu seferi imajını yok etmek. Tapu tahsisinin ardından yapılan imar planı düzenlemeleri sonucu verilen kat artış ile gecekondu mahallelerinde modern yapılaşmanın önü açılıyor.

AK Parti İlçedeki yönetiminde yapılan yasal düzenlemelerle birlikte Kepez'deki çarpık yapılaşmanın önü önemli ölçüde açıldı.

Başkan Tütüncü, görevden geldikten sonra mülkiyet sorunu çözölen parsellerin hake sahiplerine tahsisini hızlandırmak amacıyla "tahsis bedeli" ödemelerini 12 ilere 24 taksitle yaptı. Ödemeleri sağlanan bu kolaylıkla tapu tahsis talepleri de hızlandı. Tütüncü'nün görevi geldiği Nisan 2009'dan 1 Ekim 2010 tarihine kadar 4 bin 282 hak sahibine tapu tahsis, 525 kişiye de belediye hissesi satışı yapıldı.

Tapu tahsis ve belediye hisse satışı, Tec-

KEPEZ Tütüncü
İNCELEMİ YASADIR
Kepez bir çok ilçe ve bir çok ilçedeki Hakan Tütüncü'nün bu neminde yapıldı. Şişire her yerinde artık Hakan Tütüncü imzası var.

marpaşa, Düdenbaşı, Habibler, Sütcüler, Barış, Bekoçak, Göksu, Güneş, Ahlatlı, Yeni Doğan, Kültür, Arslan, Tütüncü, Kanak, Fabrikalar, Camialı, Mehmet Akif Ersoy, Yeni Emek, Kültür ve Ünsal Mahallelerinde gerçekleştirildi.

Başkan Tütüncü, tapu tahsisinin yapıldığı ve gecekondu dönüşümün uygun olduğu mahallelerde modern şehirleşmenin önünü açarak, "Mevcut şartlar sonucunda yapılabileceğinin en iyisini yaparak beklentileri karşılamaya çalıştık" diye konuştu.

Başkan Tütüncü'nün, imar planında olmasına rağmen 18 yıldır açılmaması yoluna ulaşma süreci de ilçe'deki şehirleşme hamlesi hızlandırdı. Hak sahiplerinin razı alınarak 2 bin 300 gecekondu olumsuz bir şekilde yıkılarak, 110 km'ye yakın yeni yol açıldı. Ahlatlı da döken yeni yollarla Kepez, 60-70 metre genişliğinde bulvarlara kavuştu.

Tütüncü, yollarıyla, parklarıyla, modern yapılaşması, doğanın imar planlarını olduğu mahalleleriyle Kepez'in bir dünya şehri olmasına başladığını ifade etti.

Halkın talep ve beklentileri doğrultusunda çalışmalarını belirten Başkan Tütüncü, "Yeni hizmetler, yakınlar, ulaşım eden ve dört yüzerden geldi, özüm üreten bir yelkenin ayağı ile halkımızın mutluluğu için çalışmaya devam ediyoruz" dedi.

Kepez Bülteni 42

43 Kepez Bülteni

Haber 2. Kepez ilçesindeki gecekondu mahallelerinde tapuların verilmeye başladığına ilişkin haber görseli (Kepez Vizion Gazetesi, 2010)

VİZYON / BAŞKANIN AÇIKLAMASI

MAHALLE TOPLANTILARI DEVAM EDECEK
Mediye teyzeye hissesinin satış ile ilgili açıklamalarında bulunan Başkan Tütüncü, 10 mahallenin mutabakatı, mahallelerin denetimleri ile bir raporlama toplantısı yapacaklarını söyledi.

İDDİALARA MECLİS'TE BELGELERLE CEVAP VERDİ
Tütüncü: "Fiyatlar yüksek" iddiası tamamen haksızlık

Başkan Tütüncü, "Vatandaşın memnuniyetini ve hayır duasını kazanmak için elimizden geldiği kadar doğruları yapmaya çalıştık; halkı ve hakkı düşündük" dedi

Başkan Tütüncü, Ahatlı, Kültür ve Yeni Doğan Mahallelerinde 229 parselle ilgili belediye hisselerinin metrekare satış fiyatının yüksek olduğu eleştirilerine meclis toplantısında cevap verdi. Tütüncü, vatandaşın memnuniyetini ve hayır duasını kazanmak için ellerinden geleni kadar doğruları yapmanın gayetinde olduğunu söyledi. Belediye idaresinin, İçişleri Bakanlığı, Sayıştay ve denetim komisyonu tarafından yılda 3 kez denetlendiğini anımsatan Tütüncü, "Elimizdeki yetkileri kullanarak hukuka uymak durumundayız. Hem vatandaşın menfaatini düşünmeliyiz hem de belediyemizin hakkını, hukukunu korumalıyız" dedi. Başkan Tütüncü, yüksek fiyat eleştirisi yaparken belediye hisselerinin, vatandaşın geçkonuları olmasından dolayı hak ettiği arzular olmasından dolayı dedi. Tütüncü, Ahatlı, Kültür ve Yeni Doğan Mahallelerinde, Vakıf mülkiyeti sorunu çözülen 229 parselde hak sahiplerine, 2004'ten itibaren işgal ettikleri arazilerinin tapusunu verildiğini hatırlattı.

Bedel tespiti için görüşüldü: Belediye hisselerinin, imar uygulaması neticesinde vatandaşlara yani ortaklar arasında dağıtılmasına istiyor. Tütüncü, "Öz mahallelerimizde, evi yolda, parkta ortak kullanım alanlarımızın dışında kalan bütün vatandaşlarımız tapu tahsis yapıldıktan sonra belediye hisselerinin satışına uygun görüşüldü" dedi. Tütüncü, Kepez Belediye Encümeninin de gayrimenkul uzmanlarıyla ve mahkemelerde bilirkişilik yapan kişilerle görüşerek, belediye hisseleriyle ilgili bedel araştırması yaptığını kaydetti.

Tütyü bitmesi yetimin hakkı var: "Belediye hisseleri, üzerinde 429 bin Kepez il'ün, tütyü bitmesi yetimin hakkının olduğu mülklerimiz" uyarısı yapan Tütüncü, konuşmasını şöyle sürdürdü: "Bedel değerleri çıkarıldıktan sonra tütyü bitmesi yetimin hakkı olan bu hisseleri satarken ne düşündükten çok yüksek fiyatla satılmıyorsa ne de değerinin çok altında satılmıyorduk. Bu mülkler, ne Hakan Tütüncü'nün mülküdür ne de meclis üyelerinin mülküdür ne de oradaki vatandaşların atalarından kalma mülktür. Belediye hisseleri mülktür."

Başkan Tütüncü, belediye hisselerinin metrekare satış fiyatını, gayrimenkul değerlendirmeye uzmanları ve mahkemelerdeki bilirkişilik raporlarından yardım alarak ve mahkemelerden alınan bedel tespit davalarında ortaya çıkan neticeleri dikkate alarak belirlediklerini bildirdi.

Hisseler mahalle sakinlerine satılacak: Tütüncü, 249 TL bedelle satışa çıkarıldan belediye hisselerini, açılan bedel tespit davası neticesinde mahkemeden, 560 TL fiyat belirlendiği de dışı getirdi. Belediye hisselerinin daha da başkalaşım satışına iddiasına da Tütüncü, "Belediye hisseleri, üç mahallede yaşayan vatandaşlarımızdan başkasına satılmayacağı" yanıtını verdi. Kısacası, hisselerin satışının peşin yapılacağı ile ilgili bir mahkemeden bulunduğu iddia eten Tütüncü, "Kısmen peşin satış yapılacak dediği bir yerde biz 12 taksitle satış yapıyoruz. Vatandaşlarımızın menfaatini düşünmüyoruz. Takvii aşırısını artırmamız gayetinde iktisadidir" dedi.

İhtiyaçları para ile taze olacaklarını Başkan Hakan Tütüncü, vatandaşların, "biz bu paraları nasıl ödeyeceğiz", endişesini gidermek için belediye, mahalle sakinlerine şöyle seslendi: "Herkesin bir mülk sahibi olmak istemesi mi? Odediğiniz paraları karşılayabiliriz. Odediğiniz para ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ay yıldıza tapusunu alırsanız..."

Teslimat yapılacak: Belediye hisselerinin satışına bir baktık mahalle sakinleri kışkırtıldığını belirten Tütüncü, "10 lira değerindeki bir yer 60 liraya satılıyor, ne zaman paraları ödersen o zaman satılmıyorduk, 12 taksit kısıtlıydı sağladık, taksitli artırılsın diye artırdık diyorsanız, halkımızın bundan menfaat görmesi gerekmez mi?" diye soradı.

Kepez Bülteni 58

Haber 3. Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinin mülkiyet sorununa ilişkin haber görseli (Kepez Vizyon Gazetesi, 2011)

VİZYON / PARK ÇALIŞMASI

ŞEHİRLEŞEN BÖLGE... AHATLI VE KÜLTÜR MAHALLELERİNE 4 YENİ PARK DAHA

Kepez Belediyesi, tapu tahsis ve kat artışı çalışmalarından sonra imara uygun konutların yapılmaya başlandığı Ahatlı ve Kültür mahallelerine 4 yeni park inşa ediyor

Ahatlı ve Kültür mahallelerinde halen doğalgaz alı yapı çalışmaları yapılıyor. Bu çalışmalar tamamlandıktan sonra bölgenin tüm yolları asfaltlanacak ve kaldırımlar yapılacak. Park ve bahçeler yapıldıktan, doğalgaz kızı çalışmaları bittikten

bölgede 4 adet yeni parkın inşasına başlandı. Parkta basketbol sahaları, piknik masaları, türevi kışkıl oturma alanları, bardak, çocuk oyun mobilyaları, açık hava spor aletleri olacak. Çevreli türde çiçeklerin ve ağaç dikiliminin dikilimi park, bu yıl kışın içinde hizmete girecek.

Kepez Bülteni 42

43 Kepez Bülteni

Haber 4. Ahatlı ve Kültür mahallelerinde apartmanlaşmayla birlikte belediyenin yaptığı kentsel hizmetlere ilişkin haber görseli (Kepez Vizyon Gazetesi, 2013)

Haber 5. Mülkiyet problemlerinin çözümüyle birlikte Yenidoğan ve Ahatlı mahallelerinde belediyenin artan kentsel hizmetlerine ilişkin haber görseli (Kepez Vizyon Gazetesi 2013)

Haber 6. Kepez Belediyesi'nin Yenidoğan Mahallesi'ndeki yol ve asfalt yapımına ilişkin haber görseli (Kepez Vizyon Gazetesi, 2013)

Haber 7. Ahatlı ve Yenidoğan mahallelerini de kapsayan belediyenin kentsel hizmetlerine ilişkin haber görseli (Kepez Vizyon Gazetesi, 2013)

Haber 8. Apartmanlaşmayla birlikte Kepez Belediyesinin Ahatlı ve Yenidoğan mahallelerinde artan kentsel hizmetlerine ilişkin haber görseli (Kepez Vizyon Gazetesi, 2013)

Haber 9. Ahatlı Mahallesi'nin kentleşme sürecine ilişkin haber görseli (Kepez Vizyon Gazetesi, 2013)

Haber 10. Ahatlı ve Yenidoğan mahallelerinde belediyenin artan yol düzenleme çalışmalarına ilişkin haber görseli (Kepez Vizyon Gazetesi, 2014)

Haber 11. Ahatlı ve Yenidoğan mahallelerini de kapsayan Kepez ilçesindeki gecekondu mahallelerinde kat artışı ile birlikte yaşanan apartmanlaşma sürecine ilişkin haber görseli (Kepez Vizyon Gazetesi, 2014)

Haber 12. Antalya'nın yerel tarihçisi olarak bilinen Hüseyin Çimrin'in Antalya-Kepez ilçesinin gecekondulaşma sürecine ilişkin anlatılarının yer aldığı gazete haber görseli (Kepez Vizyon Gazetesi, 2014)

KONUK YAZAR / HÜSEYİN ÇİMRİN

Daha 1970 li yıllara kadar, kimsenin uzun yolculuğa çıkmadıkça gidip görmediği taşlık ve fundalık bir bölgeden, bugün yeni bir kent, yani Kepez doğdu.

Çen Antalya Yağ Sanayii ile, 1976 açılan Pİ Fabrikası peşi sıra izledi. Bu bölgede ilk olarak Dokuma Fabrikası kurulduğu için, halk o bölgeyi "Dokuma" olarak adlandırdı. Artık Beyazbina'dan daha ileriyeye giden tek şehiriğ tayma taşı, ilçeleri dokuma Fabrikası na üç vardiya taşıyan Dokuma Fabrikası servis otobüsü oldu.

1970'li yılların ortalarında yavaş yavaş imara açılan bu bölgede, arazi satın alarak yerleşen "Çalı" lakaplı Mehmet Sencan, ailesine ilk evi yaptı. Oğlu Yü. Müh. İbrahim Sencan tarafından 1976 yılında aynı yerde Çallıoğlu İhan'ın inşa edilip, binaya oldukça büyük "Çallıoğlu" tabelası- ni asıncı, dolmuş şoförleri güzergahı adı olarak artık "Çalı" ismini kullanmaya başladılar. Zamanla da bu isim, bir semt adı olarak yerleşti ve "Dokuma" ismi de unutulup gitti.

KEPEZ VE GECEKONDULAR

Antalya , 1970'li yılların başından itibaren hızla güç almaya başlayınca, Kepez bölgesinde hızla bir gecekondulaşma başladı. Özellikle bu bölgede yer alan Muratpaşa Vakıf Çiftliği toprakları tam bir talana uğradı. Bu arazi talanı, yalnız evsiz barksız göçmen kışkırların bir evlik yer çevirip oturması ile sınırlı kalmamıştı. Özellikle Burdur, Bucak, Isparta gibi yakın il ve ilçelerde oturan birçok varlıklı kimseler dahi, ileride çocuklarına yatırım olsun diye, Vakıf arazisinden birkaç dekar arsayı duvarına çevirip, içine gecekondularını "Antalya Belediye Başkanı Seçimi" öncesinde bir gecede inşa ediveriyorlardı. Bunlar yaz aylarını Antalya'nın yaylalarında köylerinde geçiriyor; kış gelince, Antalya'ya inip Kepez bölgesindeki gecekondularında yaşamalarını sürdürüyorlardı. 1970'li yılların sonunda bu gecekondu sakinlerinin yavaş yavaş doğu illerinden kağıt gelen doğulu vatandaşlar komşu oldular. Başlangıçta, özellikle Belediye Başkanı Av. Sebahattin Tonguç başkanlığı sırasında yapılan gecekondu hemen yıkılıyordu. 1973 seçimlerin-

den sonra, o günlerde Antalya Valisi olan Hüseyin Döğülen tarafından vakıf arazisinin etrafı, kale duvarı gibi iki metre yükseklikte duvarlarla çevrildi. Ayrıca Vakıf arazisini beklemek üzere, bekçiler görevlendirildi. Gecekondu yapımına başlandı, hemen bu bekçiler ilgili kuruma haber veriyor ve gecekondu anında yıkılıyor. Ancak ne var ki, bu duvarlar bir sonraki seçim zamanında yıkıldı. Çünkü, hem buraya göz dikmiş insanların ıstahı büyüktü; hem de her seçim dönemi yaklaşıp, bazı politikacılar gecekondu yapımına göz yumuyor; hatta, çoğu zaman de teşvik ediyorlardı. Doğal olarak, Vakıf arazi içine bu vaatlerin sonucu olarak yeni yeni gecekondu yerleşti. Hem de bu kez on, on beş katlı konduklar. Bu arsa ıstahı büyüdü, bu ıstaha karşı çıkmak, zamanla artık olanaksız hale gelmişti.

Eski Antalya sakinleri dışında herkes, birkaç dekar toprak çevirme telaşına düştü. Bu ıstah zamanla öyle büyüdü ki, bazen Belediye yıkım ekibinin içindeki görevlilerin bile o bölgede kendi gecekondu bulunması doğaldı. Belediye yıkım ekiplerine veya güvenlik güçlerine silahlı karşı koyan gecekondu sakinleri arasında, başta Bucaklılar, Ispartalılar ve Burdurulular yanında Türkiye'nin her yerinden kopup gelenler insanları vardı. Çünkü, Kepez'de Vakıf arazisinden her küçük bir toprak parçası çeviren, ileride Kepez bölgesinin zengini olacaktı.

Çok geçmeden Kepez'de, üstüne üstlük çevirdikleri araziler üzerinde onlarca gecekondu yapıp, şahıslara satan bir de "Gecekondu Mafyası" ortaya çıktı. Belediyenin yıkım ekipleri, gecekonduların yapım hızına asla yetişemiyordu. Çünkü, seçim öncesi verilen tavizler, teşvikler

Kepez Bölgesi'ni büyük bir gecekondu kenti haline sokuyordu. Görevdeki belediye başkanı gecekonduların yıkımına çalışırken, seçim yatırımı yapan belediye başkan adayları, seçimine "seçim sonrası tapu dağıtacağım" veya "seçimse gecekondu yapılmasına izin vereceğim" şeklinde bol keseden vaatlerde bulunabiliyordu. Milletvekili seçimleri öncesinde ise iş daha da çığırından çıkarak, Yapılan gecekondu için af çıkaracağı söylemi, bu ıstahı daha da kabartmaya yetip artırıyordu bile.

İşte, daha 1970 li yıllara kadar, kimsenin uzun yolculuğa çıkmadıkça gidip görmediği taşlık ve fundalık bir bölgeden, Antalya ya 1970 li yılların ortalarında başlayan göçler ve 1994 te de belediye kurulması sonucu, bugün burada yeni bir kent, yani Kepez doğdu. ■

Kepez Bölgesi 44

45 Kepez Bölgesi

Haber 13. Antalya'nın yerel tarihçisi olarak bilinen Hüseyin Çimrin'in Antalya-Kepez ilçesinin gecekondulaşma sürecine ilişkin anlatılarının yer aldığı gazete haber görseli (Kepez Vizyon Gazetesi, 2014)

EK 3- MAHALLELERE AİT FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. Bir gecekondu sakininin arşivinden, Ahathı ve Yenidoğan mahallelerinin henüz oluşmaya başladığı yıllara ait bir fotoğraf

Fotoğraf 2. Ahathı Mahallesi'nde okul alanında yer aldığı için yıkımı bekleyen bir gecekondu

Fotoğraf 3. Ahath Mahallesi'nde apartmanlaşma sürecinin başladığı yıllara ait gecekondü ve apartmanlar

Fotoğraf 4. Yenidoğan Mahallesi'nden bir gecekondü ve yapımı devam eden bir apartman inşaatı

Fotoğraf 5. Ahatlı Mahallesi'nden gecekondular

Fotoğraf 6. Yenidoğan Mahallesi'nde apartmanlaşma öncesinden bir giyim dükkânı

Fotoğraf 7. Ahatlı Mahallesi'nin gecekondü dönemini yansıtan bir fotoğraf

Fotoğraf 8. Yenidoğan Mahallesi'nin gecekondü dönemini yansıtan bir fotoğraf

Fotoğraf 9. Yenidoğan Mahallesi’nde henüz apartmanlaşmanın başladığı yıllara ait bir dükkân ve mahallenin genel görünüşü

Fotoğraf 10. Yenidoğan Mahallesi’nde bir apartman ve apartmanlaşma sonrası mahallede açılan bir süpermarket

Fotoğraf 11. Apartmanlaşma sonrası Yenidoğan Mahallesi'nin son hâlini yansıtan bir sokak görünümü

Fotoğraf 12. Ahath Mahallesi'nin apartmanlaşma sonrası hâlini yansıtan bir görsel

Fotoğraf 13. Ahatlı Mahallesi'nde henüz yapımı devam eden bir apartman inşaatı

Fotoğraf 14. Yenidoğan Mahallesi'nde bir apartmandan görünüm

Fotoğraf 15. Ahathl Mahallesi'nde gecekondudan beri varlık gösteren bir bakkalın apartmanlaşma sonrası markete dönüşen son hâli

Fotoğraf 16. Ahathl Mahallesi'nde kısa bir süre sonra yerine apartman yapılacağı söylenen bir gecekondunun ve içinde yaşayan sakinlerinin yaşantısını yansıtan bir görsel

Fotoğraf 17. Apartmanlaşmayla birlikte mahallede sayıları her geçen gün artan süpermarketler ve bunlardan birinin daha açılacağını gösteren pankart

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Hayriye ORHAN
Doğum Yeri- Tarihi	Göhlisar – 27.06.1990
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Metin-Nuran Çakallıklı Anadolu Lisesi, Antalya, 2008
Lisans Diploması	Dokuz Eylül Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, İzmir, 2014
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Antalya Akev Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi (2019- ...)
E-Posta	hayriyeorhan1990@gmail.com